

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**GALATA-PERA BÖLGESİ MEKANSAL MORFOLOJİK ÖZELLİKLERİ İLE
ARAZİ KULLANIMI ARASINDAKİ ETKİLEŞİM**

DOKTORA TEZİ
Y.Şehir Pl. Meltem GÜNDOĞDU
502962706

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 30 Eylül 2004

Tezin Savunulduğu Tarih : 04 Nisan 2005

İncelenmiştir.

Ayşe Nur Albayrak
Aya.

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Hale ÇIRACI

Diğer Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Lale BERKÖZ (İ.T.Ü.)

 - (reb)

Prof. Dr. Alper ÜNLÜ (İ.T.Ü.)

Prof. Dr. Güzin KONUK (M.S.Ü.)

Prof. Dr. Aykut KARAMAN (M.S.Ü.)

NİSAN 2005

ÖNSÖZ

Doktoramın başından sonuna kadar bana en büyük manevi desteği veren ve sabırla anlayış gösteren annem Semiramis Gündoğdu, babam A.Kemal Gündoğdu ve biricik ablam Melek Gündoğdu'ya, değerli katkılarından ve desteğinden dolayı danışman hocam Prof. Dr. Hale Çıracı'ya, değerli jüri üyelerime, tezimin hazırlanması aşamasında yardımlarını esirgemeyen ve hep destek olan gerçek dostlarım Mehmet K.Uzunal, Binnur Öktem, Banu Tantan, Tülin Diler ve Nurtaç Tokgöz'e, tüm çalışma arkadaşlarıma en içten teşekkürlerimi sunarım.

H.Meltem Gündoğdu

Nisan 2005

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
KISALTMALAR	v
TABLO LİSTESİ	vi
ŞEKİL LİSTESİ	vii
ÖZET	ix
SUMMARY	xii
1-GİRİŞ	1
1.1. Giriş, Çalışmanın Amacı, Kapsamı, Yöntemi	1
2- ŞEHİRSEL YAPIYI ANLAMADA MORFOLOJİNİN ÖNEMİ	5
2.1. Şehirsel Morfoloji	5
2.2. Şehirsel Mekanın Algılanmasında Mekansal Biçimlenme Özelliklerinin Rolü	7
2.3. Şehirsel Mekanın Algılanmasında Mekan Dizimsel Özelliklerin Rolü	9
2.3.1. Biçimlenme Özelliklerinin Sayısallaştırılması	13
2.3.2. Hareket Ekonomisi	20
2.3.3. Merkeziyet	24
2.4. Bölüm Sonucu	26
3- GALATA – PERA BÖLGESİNİN ARAZİ KULLANIM DEĞİŞİMİ VE MEKANSAL BİÇİMLENME ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ ETKİLEŞİMİN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ İÇİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ	29
3.1. Tarihsel Süreç İçinde İstanbul Bütünü ve Merkezi İş Alanı Gelişimi	30
3.1.1. Antik Dönem	30
3.1.2. Fetih Sonrası Dönem	32
3.1.3. Cumhuriyet Dönemi	35
3.2. Tarihsel Gelişim Süreci İçinde Çalışma Alanının Mekansal Biçimlenme Özellikleriyle Arazi Kullanımı Arasındaki Etkileşimin İncelenmesi	39
3.2.1. Antik Dönem	40
3.2.2. Fetih Sonrası Dönem	43
3.2.3. Cumhuriyet Dönemi	58
3.3. Bölüm Sonucu	66

4. GALATA-PERA BÖLGESİNİN MEKANSAL BİÇİMLENME ÖZELLİKLERİ, ARAZİ KULLANIMI VE ARAZİ DEĞERLERİ ETKİLEŞİMİNİN ARAŞTIRILMASI	70
4.1. Hat ağı Dizimsel Özelliklerinin Arazi Kullanım Özellikleri İle Etkileşimi	70
4.2. Galata-Pera ve İşlevsel Alt Bölgelerinin MİA ile Bütünleşme Analizi	77
4.3. Mekansal Biçimlenme Özelliklerinin Arazi Değerleri İle Etkileşimi	84
4.4. Mekansal Biçimlenme Özelliklerinin Arazi Değerleri Ve Arazi Kullanım Özellikleriyle Etkileşimi	88
4.5. Bölüm Sonucu	97
5. SONUÇLAR	99
KAYNAKLAR	103
EKLER	108
ÖZGEÇMİŞ	110

KISALTMALAR

R-n, Rad-n	: Global Bütünleşme Değeri
R-3	: Lokal Bütünleşme Değeri
OD	: Ortalama Derinlik
K	: Hat Sayısı

TABLO LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 4.1: Ortalama Biçimlenme Parametreleri Değerleri.....	75
Tablo 4.2: Biçimlenme Parametreleri Arasındaki Korelasyon Katsayıları.....	75

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 2.1 :Mekanı Oluşturan Elemanlar İlişkisi.....	13
Şekil 2.2 :Mekanı Oluşturan Elemanlar Dizilimi	13
Şekil 2.3 :Tek Hatlı Seçenek	14
Şekil 2.4 :Çok Hatlı Seçenek.....	14
Şekil 2.5 :Düzenli Şebeke.....	15
Şekil 2.6 :Düzensiz Şebeke.....	15
Şekil 2.7 :İki Numaralı Hat Bağlantıları.....	18
Şekil 2.8 :İki Numaralı Hattın Kontrol Alanı	18
Şekil 2.9 :Kavranabilir Sistem	20
Şekil 2.10 :Kavranamayan Sistem.....	20
Şekil 2.11 :Kavranabilir Sistem.....	20
Şekil 2.12 :Kavranamayan Sistem.....	20
Şekil 2.13 :Londra şehri eksensel haritası	22
Şekil 2.14 :Global (R-n)- Lokal (R-3) Bütünleşme Değerleri Korelasyonu	22
Şekil 2.15 :Leadenhall Market Bölgesi Eksensel Haritası	23
Şekil 2.16 :Global (R-n)- Lokal (R-3) Bütünleşme Değerleri Korelasyonu	23
Şekil 3.1 :Bizans Dönemi Konstantinapol.....	31
Şekil 3.2 :19.yy İstanbul Merkezi İş Alanı	34
Şekil 3.3 :Prost'un Planı (1937), İstanbul Bütünü ve Beyoğlu Bölgesi	36
Şekil 3.4 :Merkezi İş Alanı Gelişimi	37
Şekil 3.5 :2000 yılı İstanbul Global Bütünleşme (R-n) Değerleri Haritası	38
Şekil 3.6 :Çalışma alanı sınırları.....	40
Şekil 3.7 :Fetih öncesi dönem Galata Bölgesi Sınırları.....	41
Şekil 3.8 :Fetih Öncesi Galata Bölgesi İşlevsel Yapılanma	42
Şekil 3.9 :15.yy Galata Bölgesi İşlevsel Yapılanma.....	43
Şekil 3.10 :16 yy Galata-Pera Bölgesi İşlevsel Yapılanma	45
Şekil 3.11 :17.yy Galata-Pera Bölgesi İşlevsel Yapılanma	47
Şekil 3.12 :17.yy Galata-Pera Bölgesi Bütünleşme (R-n) Değerleri Haritası	48
Şekil 3.13 :18.yy Galata-Pera Bölgesi İşlevsel Yapılanma	50
Şekil 3.14 :18.yy Galata-Pera Bölgesi Bütünleşme (R-n) Değerleri Haritası	51
Şekil 3.15 :19.yy Galata-Pera Bölgesi İşlevsel Yapılanma	53
Şekil 3.16 :19.yy Pangaltı Mahallesi	54
Şekil 3.17 :19.yy Yeni Açılan ve Düzenlenen Yol Güzergahları	55
Şekil 3.18 :19.yy Galata-Pera Bölgesi Bütünleşme (R-n) değerleri Haritası.....	57
Şekil 3.19 :Beyoğlu Nazım İmar Planı (1954)	61
Şekil 3.20 :Galata-Pera Bölgesi Arazi Kullanımı Haritası	63
Şekil 3.21 :Galata-Pera Bölgesi Bütünleşme (R-n) Değerleri Haritası.....	65
Şekil 3.22 :17.18.19.yy'larda İşlevsel Yapılanma ve Bütünleşme(R-n)Değerleri.....	67
Şekil 3.23 : Bugünkü Arazi Kullanımı ve Bütünleşme (R-n) Değerleri	69
Şekil 4.1 :17.yy Galata- Pera Bölgesi Eksensel haritası	71
Şekil 4.2 :18.yy Galata-Pera Bölgesi Eksensel haritası	72
Şekil 4.3 :19.yy Galata- Pera Bölgesi Eksensel haritası	73

Şekil 4.4	:2000 yılı Galata-Pera Bölgesi Hat yapılanması	74
Şekil 4.5	:Şişli-Mecidiyeköy-Maslak Aksı Bütünleşme Değerleri (R-n).....	78
Şekil 4.6	:Galata-Pera (R-n)/Merkezi İş Alanı (R-n) Değerleri Korelasyonu.....	79
Şekil 4.7	:I. Ticaret Bölgesi(R-n)/Merkezi İş Alanı(R-n)Değerleri Korelasyonu..	80
Şekil 4.8	:II.Ticaret Bölgesi(R-n)/Merkezi İşAlanı(R-n)Değerleri Korelasyonu..	81
Şekil 4.9	:III.Konut Bölgesi(R-n)/Merkezi İşAlanı(R-n)Değerleri Korelasyonu..	82
Şekil 4.10	:IV. Bölge Galata-Pera Ticaret Alanları (R-n) / Merkezi İş Alanı(R-n) Korelasyonu.....	83
Şekil 4.11	:Resmi Arazi Birim Fıatları.....	87
Şekil 4.12	:Galata-Pera Bölgesi İşlevsel Alt Bölge Sınırları.....	89
Şekil 4.13	: I. İşlevsel Alt Bölge (Ticaret).....	90
Şekil 4.14	: II. İşlevsel Alt Bölge (Ticaret).....	91
Şekil 4.15	: III.İşlevsel Alt Bölge (Ticaret)	92
Şekil 4.16	: IV.İşlevsel Alt Bölge (Ticaret-Konut-Donatı)	93
Şekil 4.17	: V. İşlevsel Alt Bölge (Ticaret-Konut-Donatı).....	94
Şekil 4.18	: VI. İşlevsel Alt Bölge (Konut).....	95
Şekil 4.19	:VII.İşlevsel Alt Bölge (Konut).....	96

GALATA-PERA BÖLGESİ MEKANSAL MORFOLOJİK ÖZELLİKLERİ İLE ARAZİ KULLANIMI ARASINDAKİ ETKİLEŞİM

ÖZET

Şehirler zaman içinde mekansal, toplumsal ekonomik ve kültürel faktörlerin etkisiyle gelişirler. Bu gelişimle birlikte şehirs el alanlarda mekansal farklılaşma ve mekansal dönüşüm oluşmaktadır. Şehirlerin bütün olarak ele alınması, mekanların bir araya gelmelerinde veya farklılaşma göstermelerindeki ilişkisel yapının anlaşılmasıyla mümkündür. Mekansal ilişkiler, şehirs el alanın ağ yapılanmasındaki biçimlenme özellikleri ile açıklanabilmektedir.

Alanın biçimlenme özellikleri doğrudan erişilebilir yolları ortaya koyarak, kaynaktan hedefe hareketi çeker, bu hareket işlevsel yer seçiminin genel biçimlenme içindeki yerini etkiler. Bu şehirs el arazi kullanım özellikleri ile şehirs el alanın ağ örüntüsünün mekansal biçimlenme özellikleri arasındaki etkileşimdir. Şehirs el gelişim sürecinde şehirs el alanın ilişkisel yapısının anlaşılması, potansiyel alanlardaki mekansal dönüşümlerin, arazi kullanım dengesizliklerinin ortaya çıkartılmasında mekansal biçimlenme özelliklerinin birlikte araştırılması çok önemlidir. Aynı zamanda bir şehirs el sistemde, şehirs el alanların arazi kullanım özellikleri ile arazi değerleri arasında da bir etkileşim bulunmaktadır. Özellikle ticaret-konut alanları işlevsel ayrımında, arazi değerlerinde de farklılaşma olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, bir şehirs el bütünlükte, ağ örüntüsü biçimlenme özellikleri ile arazi kullanımı ve arazi değerleri arasındaki etkileşimin ortaya çıkartılması, şehirs el gelişim sürecinde sistem parçalarının birbirleriyle ilişkisel yapılarının anlaşılmasını sağlayacak önemli bir veri olacaktır.

Şehri oluşturan sistem parçaları arasındaki ilişkilerin tanımlanması merkezlerden başlamaktadır. Şehirs el alanlarda, bazı lokasyonlar biçimlenme özellikleri ile avantajlı olarak yüksek yoğunluğa sahip olacaklardır. Şehir merkezleri böyle alanlardır ve yüksek yoğunluklu olarak çoklu etkiye sahiptirler. Şehirler nüfus ve alanları ile büyürken, yoğun kullanım alanları olan merkezler de çevrelerine doğru yayılarak büyürler. Bu büyüme esnasında, merkez alandaki şehirs el ilişkilerde her parçanın tüm alanla bütünleşmesinin sağlanması, merkezin hem kent bütünü, hem kendi alt bölgeleriyle olan ilişkilerinin anlaşılmasıyla ortaya çıkartılabilir. Merkezin şehirs el alanın diğer parçalarıyla ne şekilde bütünleştiği ve bütünleşmenin düzeyi, mekanın ağ örüntüsü yapılanması ile görülebilmektedir. Şehirs el büyüme sürecindeki merkezin diğer kentsel alanlarla bütünleşmesi ve İstanbul Merkezi İş Alanı gibi metropoliten merkezlerin kendi alt bölgeleri arasındaki bağıntının ortaya çıkartılması, bu alanlarda geleceğe yönelik planlama kararlarının doğru olarak verilmesini sağlayacaktır.

Bu çerçevede, tezin amacı; Galata-Pera bölgesinin, İstanbul tarihs el gelişim süreci içinde mekansal morfolojik özellikleri ile arazi kullanım özellikleri ve arazi değerleri

arasındaki etkileşimin ortaya çıkartılarak, bölgenin Mecidiyeköy-Maslak aksı Merkezi iş alanı gelişimi ile nasıl bütünleştiğini bulmaktır.

Bu doğrultuda, tezin

1. Bölümünde; çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemi açıklanmıştır.
2. Bölümde; şehrsel yapının anlaşılmasında mekansal morfolojik yapının önemine ilişkin kuramsal değerlendirme yapılmıştır. Şehrsel mekanın algılanmasında mekansal biçimlenme özelliklerin etkisi irdelenmiş ve mekanın biçimlenme özellikleri ile bunların teknik olarak gösterimlerine ilişkin analitik modeller değerlendirilerek, çalışmamızda kentsel ağ örüntüsü yapılanma analizinde yararlanılacak olan, Alan Dizimi Analiz Modeli, bu modelin kuramsal çerçevesi içinde biçimlenme özelliklerinin sayısallaştırılması, doğal hareket, çoklu etkiler, hareket ekonomisi ve merkezîyet kavramları irdelenmiştir.
3. Bölümde; Galata-Pera bölgesinin biçimlenme özellikleri ile işlevsel gelişimin karşılaştırılması amacıyla, çalışma alanı tarihsel gelişimi, ilk önce İstanbul genelinde değerlendirilmiştir. Bundan sonra Galata-Pera bölgesi, çalışma alanı bütünü, tarihsel gelişim süreci içinde fiziki yapılanma, işlevsel yapılanma ve biçimlenme özelliklerine göre incelenmiş, biçimlenme özellikleri ile işlevsel yapılanma karşılaştırılarak, şehrsel işlev-şehrsel biçimlenme özellikleri arasındaki etkileşim ortaya çıkarılmıştır. Biçimlenme özellikleri parametrelerinin bulunmasında, eksensel haritalar ve biçimlenmenin global ölçütü, global bütünleşme (integrasyon (R-n)) değerleri ile oluşturulan çekirdek haritaları (core maps) kullanılmıştır. Eksensel ve çekirdek haritalarının oluşturulması, biçimlenme parametrelerinin hesaplanması ve değerlerin birbirleri ile karşılaştırılması işlemi için Machintosh tipi bilgisayarlarda kullanılabilen “Axman” bilgisayar programından yararlanılmıştır.
4. Bölümde; Galata-Pera bölgesinin tarihsel gelişim sürecindeki işlevsel gelişimi ile biçimlenme özellikleri arasında ortaya çıkan etkileşim, alanın eksensel harita hat ağı özellikleri ile incelenmiş, bundan sonra dönemlere göre Alan Dizimi analiz modeli biçimlenme parametreleri ve biçimlenme parametreleri arasındaki korelasyonlar hesaplanarak, lokal global bütünlükteki biçimlenme yapısı ve alanın dizimsel yapılanma özellikleri ile dönemler arasındaki dizimsel farklılaşma irdelenmiştir. İşlevsel gelişimle birlikte, alanın çevresi ile bütünleşmesinin anlaşılması ve gelişim yönlerinin belirlenmesi amacıyla Galata-Pera-Şişli-Mecidiyeköy-Maslak güzergahlarını içine alan bölge ile Galata-Pera bölgesi arasındaki parça-bütün ilişkisi, bu iki bölgenin global bütünleşme değerleri arasındaki korelasyon ile değerlendirilmiştir. Bu aşamadan sonra Galata-Pera bölgesi İşlevsel Alt bölgelerinin Merkezi İş Alanı ile bütünleşme düzeylerini saptamak amacıyla her bir bölgenin Galata-Pera kapsamında bütünleşme değerleri ile Şişli-Mecidiyeköy-Maslak aksı Merkezi İş Alanı kapsamındaki global bütünleşme değerleri arasındaki korelasyon katsayıları hesaplanmıştır.

Arazi değerlerinin biçimlenme özellikleri ile etkileşimlerinin bulunması amacıyla, Galata-Pera Bölgesinin farklı işlevsel blgelerindeki arazi değerleri ile bölgeye ilişkin btnleşme ($R-n$) değerleri arasında basit korelasyon analizleri yapılmıştır.

5. Bölümde tezin sonularına ilişkin değerlendirme yapılmıştır.

THE INTERACTION BETWEEN SPATIAL MORPHOLOGICAL PROPERTIES AND LAND USE OF GALATA-PERA DISTRICT

ABSTRACT

Cities grow in time by the affects of spatial, social economic and cultural factors. Along with that growth, spatial differentiation and spatial transformation occur in urban spaces. Dealing with cities in their entirety is only possible by the spaces' coming together or by the understanding of the relational structure in their differentiation. Spatial relations can be explained with the configurational properties in the morphological structuring of the urban space.

The configurational properties of the field puts the accessible ways forward and attracts the movement from source to the target, this movement affects the place of functional location choice in general formation. This is the interaction between the urban land utilization properties and spatial configurational properties. It is crucial to research the spatial transformations in potential together with spatial configurational properties in order to discover the land utilization imbalances as the relational structure of the urban space in urban growth process is comprehended. At the same time, there is an interaction between the land utilization properties of urban spaces and the values of land in a urban system. Especially for the distinction between commercial spaces and residence spaces, it is observed that there is a differentiation in land values. With regards to that, putting forward the interaction between spatial morphological structuring properties and land utilization and land values would be an important data to allow to comprehend the mutual relational structure of system components in a urban growth process.

The identification of the relations among the constituent components of city begins from the center. Some locations will have high density as they are more advantageous in morphological formation, in urban spaces. City centers are such spaces and they have multiple effects as they are high density spaces. As cities grow with their populations and spaces, the centers which are intensive utilization spaces expand towards their peripheries and enlarge. During this enlargement, the provision of the integration of every component with the entire space within urban relations in the central space may be put forward only by understanding the relations of the center both with the city's entirety and with its own sub-urbs. The way the center is integrated with its other components in the urban space, the level of the integration may be observed via the morphological structuring properties. The exposal of the integration of the center in urban growth process and of the linkage between metropolitan centers like İstanbul Central Business space and its own sub-regions will allow the future planning decisions in those spaces to be made correctly.

In frames of those above, the purpose of this thesis is to expose the interaction between the spatial morphological properties with land use properties and land values of Galata-Pera region in the historical growth process of İstanbul and to find out how the region integrated to the growth of Mecidiyeköy-Maslak axe Central Business District.

In this direction,

The 1st Chapter of the thesis was allocated to the explanation of the purpose, scope and method of the study.

In the 2nd chapter, a theoretical evaluation concerning the importance of morphology in understanding the urban structure was performed. The effect of spatial morphological properties in the perception of urban space was examined, the configurational properties of space and analytical models concerning the technical display of those were evaluated, and The Space Syntax Model which we will benefit for the analysis of morphological structuring in our study, the digitalization of configurational properties in the theoretical frames of this model, the concepts of natural movement, multiple effects, movement economy and centrality were examined.

In the 3rd Chapter: The historical growth of the space of study was primarily evaluated as in İstanbul, generally, for the comparison of the morphological structuring and functional growth of Galata-Pera region. Then, Galata-Pera region, the entirety of space of study was examined with respect to its physical structuring, functional structuring and morphological structuring within its historical growth process, the morphological structuring and the functional structuring were compared and the interaction between urban functional-urban configurational properties were put forward. Axial maps and integration core maps established with global integration values (R-n) which is the global parametre of configuration were utilized and “Axman” computer software was utilized for the establishment of those maps.

In the 4th Chapter; the interaction between the functional growth and urban morphological change of Galata-Pera region in its historical growth process was examined together with the axis map line network of the space, then, Space Syntax analysis model formation parameters and the correlations among the formation parameters with respect to periods were computed, and the syntactical growth between the local global entirety formation structure and the syntactical structuring properties of the space was examined. Together with the functional growth, the component entirety relation between Galata-Pera region and the region covering the routes of Galata-Pera-Şişli-Mecidiyeköy-Maslak, the correlation between that and global integration values were evaluated in order to comprehend the integration of the space with its periphery and to determine its growth directions. The analysis of Galata-Pera region and its functional sub-regions with Central Business Space was performed.

Simple correlation analysis were made between the land values in different functional regions of Galata-Pera region and the global integration (R-n) values concerning the region in order to find out the interactions between land utilization and land values and morphological structuring.

In the 5th Chapter, an evaluation on the outcomes of the thesis was made.

1. GİRİŞ

1.1. Giriş, Çalışmanın Amacı, Kapsamı, Yöntemi

Şehirler, yapı elemanlarından oluşan makro sistemler ve sosyo-ekonomik mekansal değerlerle ilişkiler içindeki ağlar bütünüdür. Zaman içinde mekansal, toplumsal ekonomik ve kültürel faktörlerin etkisiyle gelişirler. Bu faktörlerin mekana yansımaları, şehirselleşme sürecinde mekansal farklılaşmalara ve mekansal dönüşümlere neden olmaktadır. Mekanların anlamlı bütünlükler oluşturma sürecinde bir araya gelmelerindeki en önemli nokta ilişkisel yapılarıdır. Mekansal ilişkiler, şehirselleşme alanının ağ örüntüsü yapılanmasının biçimlenme özellikleri ile açıklanabilmektedir.

Şehirselleşme alanının biçimlenme özellikleri doğrudan erişilebilir yolları ortaya koymaktadır. İnsanlar kolay hareket ettikleri alanda yolları oluştururlar, bu harekete bağlı olarak, fonksiyon yer seçiminin genel biçimlenme sürecindeki yeri de etkilenmektedir. Ayrıca şehirselleşme işlevinin türüne göre, yerleşeceği biçimlenme özellikleri de farklılık göstermektedir.

Başka bir deyişle, mekansal form yapılanması farklı işlevsel potansiyeller sunar ve şehirselleşme hareket yoluyla bazı mekanları diğerlerine göre ayrıcalıklı kılar. Bu şehirselleşme arazi kullanım özellikleri ile mekansal biçimlenme özellikleri arasındaki ilişkidir. Şehirselleşme alanlarının gelişim sürecinde, mekansal biçimlenme özellikleri ile arazi kullanımı arasında karşılıklı etkileşim vardır. Şehirselleşme sürecinde arazi kullanım özellikleri ile mekansal biçimlenme özelliklerinin birlikte araştırılması, şehirselleşme tasarımı çalışmalarında şehir sistemlerindeki arazi kullanım dengesizliğinin ve buna bağlı olarak potansiyel alanlardaki mekansal dönüşümlerin anlaşılabilmesinde çok önemli olmaktadır.

Aynı zamanda bir şehirselleşme sistemde, farklı arazi kullanım alanlarının arazi değerlerinde de farklılaşma olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, bir şehirselleşme bütünlüğünde, kentsel ağ örüntüsü yapılanma özellikleri ile arazi kullanımı ve arazi değerleri arasındaki bağıntının ortaya çıkartılması, şehirselleşme sürecinde

sistem parçalarının birbirleriyle ilişkisinin anlaşılmasını sağlayacak önemli bir veridir.

Şehri oluşturan sistem parçaları arasındaki ilişkilerin tanımlanması, merkezlerden başlamaktadır. Şehir merkezleri hızlı gelişim çerçevesi içinde, sosyal ekonomik ve mekansal olarak değişmekte ve bu süreçte merkezlerin alanları büyümekte ve konumlarında da değişim olmaktadır. Bu değişim esnasında merkezin şehirselleşen alanın diğer parçalarıyla ve merkez alt bölgelerinin birbirleriyle ne kadar bütünleşmiş olduğu, eski merkezin canlılığını sürdürebilmesi yönünden çok önemlidir ve bütünleşmenin düzeyi, mekanın ağ örüntüsü yapılanma özellikleri ile ölçülebilmektedir. Şehirselleşme sürecinde, merkezin diğer kentsel alanlarla bütünleşmesi ve İstanbul merkezi iş alanı gibi metropoliten merkezlerin kendi alt bölgeleri arasındaki bütünleşme düzeylerinin ortaya çıkartılması, bu alanlarda geleceğe yönelik planlama kararlarının verilmesinde yardımcı olacaktır.

Tezin Amacı - Hipotezler

Tezin amacı; Galata-Pera bölgesinin Şişli-Mecidiyeköy-Maslak Merkezi İş Alanı ile parça-bütün ilişkisini koruyarak, ne düzeyde bütünleştiği analiz edilerek;

Bu bütünleşme düzeyinin konut-ticaret gibi farklı arazi kullanım özellikleri gösteren bölgelerde farklı olduğu (Hipotez 1)

Galata-Pera bölgesinde ticaret kullanımının baskın olduğu alanlarda bütünleşme değeriyle arazi değeri arasında bağıntı olduğu, konut kullanımı olan alanlarda bütünleşme değeri ile arazi değeri arasında bir bağıntı olmadığı (Hipotez 2)

hipotezlerinin kanıtlanmasıdır.

Geçmiş dönemlere ait arazi kullanımı ve arazi değerleri verilerinin bulunmasındaki güçlükler nedeniyle tez kapsamındaki analizler, günümüz için; tek zaman kesitinde yapılmıştır.

Çalışma Alanı Sınırları

Bu çerçevede, mekansal morfolojisinin temeli Batılılarca atılan ve Pera'dan başlayarak gelişen, İstanbul Merkezi İş Alanının Avrupa kesiminin, geleneksel (Eminönü-Beyazıt) ve çağdaş bölgelerini (Mecidiyeköy-Maslak Aksı) bağlayan parça olan İstanbul merkezi iş alanı Beyoğlu alt bölgesinde "Galata-Pera bölgesi"

Çalışma alanı olarak seçilmiştir. İstanbul'un tarihi M.İ.A.'sı olan bu bölge, bugün bir M.İ.A alt bölgesi konumundadır. Başka bir deyişle İstanbul'un tarihi merkez çekirdeğini oluşturan bu bölge, merkezin doğrusal olarak Mecidiyeköy-Maslak aksına doğru büyümesiyle eski önemini kaybetmese de, bugün ihtisaslaşmış bir alt merkez olma özelliği taşımaktadır. Alan içinde İstiklal caddesi, Karaköy ve çevresi, Galata ve çevresi, Tarlabası caddesi, Cihangir bölgeleri gibi, farklı arazi kullanımları, farklı sosyal yapı özellikleri, farklı fiziksel yapı özellikleri gösteren bölgeler vardır. Bu bölgelerin tümünün birarada ve ayrı ayrı Şişli- Mecidiyeköy-Maslak Merkezi İş Alanı ile bütünleşme düzeyleri, bölgenin gelecek için planlanması yönünden önem taşımaktadır.

Çalışma Yöntemi ve Veriler

Bu kapsamda çalışma alanının mekansal biçimlenme yapısının anlaşılmasında, Alan Dizimi (Space Syntax) analiz modelinden yararlanılmıştır. Yapılan analizler ile mekansal biçimlenme özelliklerinin, şehirs el sistem parçalarından nasıl görüldüğü ve sistem bütünü içindeki yeri arasındaki bağıntı ortaya konmuştur.

Çalışmanın morfolojik yapılanma analizlerinde Alan Dizimi analiz modeli biçimlenme parametrelerinin hesaplanmasında kullanılan eksens el haritalar ve kents el ağ örüntüsü biçimlenme özelliklerinin global ölçekteki en önemli parametresi olan, bütünleşme (R-n) değerlerine ilişkin çekirdek haritaları ile çalışılmıştır.

Eksens el haritaların ve bütünleşme çekirdek haritalarının oluşturulmasında Alan Dizimi Analiz modeli üzerine Londra'da Space Syntax Laboratuvarında geliştirilen sadece Machintosh tipi bilgisayarlar a yüklenebilen Axman bilgisayar programı kullanılmıştır.

Tarihs el süreç içinde, Galata-Pera bölgesinin sosyal, fiziksel ve işlevs el özelliklerine ilişkin toplanan veriler dönemlere ait planlara aktararak dönems el arazi kullanım haritaları oluşturulmuştur. Günümüze ilişkin arazi kullanım çalışmaları doğrudan araziye çıkılarak halihazır paftalara işlenerek hazırlanmıştır. Çalışma alanının arazi değerleri belirlenmek üzere alan bütünü için, tüm ile belediyelerince mahalleler düzeyinde sokaklara ait arazi değerlerinin, Maliye Bakanlığı İstanbul Defterdarlığı tarafından bir araya getirilerek hazırlandığı, 2002 yılı Genel Beyan dönemi Beyoğlu arsa ve arazi metrekare birim değerleri

kullanılarak, resmi değerlere ilişkin harita oluşturulmuştur. Arazi değerlerinin bütünüşme değerleri ile karşılaştırılması amacıyla, arazi değerleri ayrıca eksensel haritalara aktarılmıştır.

Galata-Pera Bölgesi'nin ve seçilen alt bölgelerinin şişli-Maslak merkezi iş alanı bölgesiyle olan bütünüşme derecesi, Galata-Pera bölgesi arazi değerleri ve mekansal biçimlenme parametrelerinden bütünüşme değerleri arasındaki bağıntı, Galata-Pera bölgesi arazi kullanımı, arazi değerleri ve bütünüşme değerleri arasındaki ilişkisel özellikler basit korelasyon yöntemi ile değerlendirilmiştir.

Basit korelasyon analiz yönteminin seçilme nedeni; aralarında bağıntı olduğu varsayılan lokal ve global ölçekteki bütünüşme değerleri ile bütünüşme değeri ve arazi değeri değişkenlerinin birbirleriyle etkileşim ve birlikte değişme düzeyinin saptanabilmesidir.

2. ŞEHİRSEL YAPİYİ ANLAMADA MORFOLOJİNİN ÖNEMİ

Bu bölümde, şehrsel yapının anlaşılmasında morfolojinin önemine ilişkin kuramsal değerlendirme yapılmıştır. Öncelikle araştırmacıların kentsel morfolojinin tanımlanmasındaki görüşleri, kentsel morfolojinin konuları, şehrsel mekanın algılanmasında mekansal biçimlenme özelliklerinin etkisi ve bu konuda yapılan çalışmalar, mekanın biçimlenme özellikleri ile bunların kavramsal gösterimleri arasındaki ilişki üzerine yapılan çalışmalar incelemiştir. Daha sonra, çalışmada mekansal biçimlenme özelliklerinin anlaşılmasında yararlanılacak olan “Alan Dizimi (space syntax) Analiz Modeli” kuramsal çerçevesinde, şehrsel şebeke biçimlenme özelliklerinin sayısallaştırılması, doğal hareket, çoklu etkiler, hareket ekonomisi ve merkeziyet kavramlarının irdelenmesi ile sonuçlandırılmıştır.

2.1. Şehir Morfolojisi

En genel anlamıyla şehir morfolojisi; yerleşimlerin fiziksel formu veya şehirlerin fiziksel yapısı olarak bilinmektedir. Şehrsel morfoloji araştırmacıları; şehrsel evrimi ilk oluşum döneminden başlayarak, sonraki gelişim ve değişimlerle birlikte inceler. Şehir morfolojisinin araştırılmasında şehrsel yapılanmanın bileşenlerini belirlemek ve her parçayı irdelemek önemlidir. Şehirler kültürel özellikler, sosyal ve ekonomik değişimler, uygulanan politikalar vb. etkenlerle şekillenirler. Şehir morfolojisi sosyal, ekonomik v.b. faktörler ile farklılaşma gösterir. Kentin dinamik özellikleri ve şehrsel alan elemanlarının birbirleriyle olan ilişkileri, değişim ve gelişimleri şehir morfolojisinin başlıca konularıdır.

Goethe için şehrsel morfoloji; mekansal yapı ve biçime ilişkin evrensel bir bilimdir. Rapoport’a göre; şehir morfolojisinin anlaşılmasında, kentsel tasarım, mekanın, zamanın, anlamın ve iletişimin organizasyonu olarak kabul edilirse, elemanların kendilerindense elemanlar arasındaki ilişkilere ve bu ilişkilerin

temelini oluşturan kurallara daha çok önem verilmesi ve farklılığın bunların organizasyonundaki ve ilişkilerindeki prensipler ve onların anlamları olduğunun bilinmesi gerekmektedir (Rapoport,1977). Steadman (1983) “Mimari Morfoloji” kitabında, tasarımın geçmişte ve günümüzde, temel olarak mimari elemanların kompozisyonu ve biçimi ile ilgilendiğini ve düzenlemelerin, iki boyutlu mekan ve elemanlarını bir araya getirilmesi olarak anlaşılması gerektiğini, mekanların bir araya gelme süreci, mekansal ilişkilerin anlaşılması, biçimlenme yapılarının çözümlenmesine yönelik çalışmaların yapılması gerektiğini savunmaktadır. Samson’a göre, her dilin bir gramer yapısı ve sözcükleri birarada tutan belli kuralların olduğu gibi, her kültürün biçimlendirdiği mekansal diziler içinde belli kuralların varlığından söz edilmelidir. Mekanların anlamlı bütünler oluşturma sürecinde biraraya gelmelerindeki en önemli nokta ilişkisel yapılarıdır. İlişkisel yapıların anlaşılabilmesi için morfolojik çalışmaların yapılması gerekmektedir. Gurdes’e göre şehirlerin morfolojik yapısındaki özellikler, arazi kullanımları arasındaki ilişki ve ulaşım sistemlerindeki gelişimlere bağlıdır (Gurdes,1990). Farklı bir bakış açısıyla Cicconetti ve diğ.(1991) morfolojik çalışmaların, geçmişin fiziksel yapısını canlandırmakla sınırlı olmadığını, mevcut peyzaja müdahale şeklini yönlendirebileceğini savunmaktadır. Madanipour (1996), Şehir morfolojisinin şehirlerin ve kasabaların inşa edilmiş yapısının orijinlerinin, biçim, plan, yapı ve fonksiyonlarına, bu yapının zaman sürecindeki gelişme biçimine ilişkin sistematik bir çalışma olması gerekliliğinden bahseder. Hillier ve çalışma grubu tarafından, farklı biçimlenme özelliği gösteren şehrsel şebekelerin kendilerine özgü iç mantıklarının ve onları oluşturan mekansal bileşenlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin analiz edilebilmesi ile bu alanlara ilişkin sosyal bilginin üretilip, geliştirilmesi konularının destekleneceği iddia edilerek, şehrin biçimlenme yapısını belirleyen, mekanların bir araya gelmesindeki ilişkilerin açıklanmasında ortak bir dilin varlığı üzerine temellendirilen alan dizimi (space syntax) modeli önerilmektedir (Hillier ve Hanson, 1984).

Alan Dizim Analiz Modeli şehrsel şebeke görünümünü, ilişkisel bütünlükte, birbirini kesen birbirine bağlanan ringlerden oluşan hat ağı örüntüsü olarak kabul etmektedir.

2.2. Şehirsel Mekanın Algılanmasında Mekansal Biçimlenme Özelliklerinin Rolü

İnsanların çevre şartlarını algılamalarını inceleyen literatür, yapı çevresi biçimsel yapılanma özelliklerinin algılama üzerinde önemli etkisi olduğunu göstermektedir. Lynch (1960) bir alanın tanımlanabilir olmasını ayırık ve birbirine bağlı parçalardan oluşan yüksek devamlılık gösteren ağlardan oluşmasına bağlamaktadır. Hillier(1996a) mekansal biçimlenmenin, insanın mekanı algılaması ve mekandaki insan davranışlarının görünümünde, sınırlayıcılığı olduğunu savunmaktadır. Golledge ve Stimson (1997) her günkü yol ve yol ağı kullanım seçiminin bir mekansal çevreyi tanımayla doğru orantılı olduğunu savunmaktadırlar. Appleyard (1970) ve O'Neill (1991), yapı çevresinin mekansal görünümünün, gerçek dünyadaki mekanın algılanmasına etki ettiğini savunurlar. Birçok çalışma, yapı çevresi ve insanlar arasındaki ilişkilerde, bütüne ilişkin biçimsel görünümle, bunların kavramsal açıklamalarını bir çatı altında birleştirir. Literatüre bakıldığında, bütüne ilişkin biçimsel görünüm ve bunların kavramsal gösterimleriyle, mekansal biçimlenmenin rolü arasındaki ilişkinin bilgi alanında eksiklikler olduğu görülmektedir. Bu bilgisel eksikliğin iki nedeni vardır. Birincisi, kavramsal gösterimde, biçimlenme karakteristiklerinin tanımlanmasında analitik bir yöntemin eksikliğidir. Mekansal biçimlenmenin analizini yapan yöntemler analitik olmaktan çok tamamlayıcı niteliktedir (Kim, 2000). İkincisi, mekanın biçimlenme yapısına ilişkin kavramsal yaklaşım çalışmalarıyla, mekan dizimsel yaklaşım çalışmalarının aralarındaki farklı bakış açılarıdır (Hillier ve diğ.,1993). Hart ve Moore (1971) bu konuda yapılan çalışmalarda mekansal deneyimin araştırılmasında kavramsal bir harita görünümünün önemli bir araç olduğunu savunmaktadırlar. Mekansal ve kavramsal ölçütler arasındaki düzenlemeyi vurgulayan teorik bilgi alanında çok az çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda; şehirsel şebekenin dizimsel tanımlamalarında temellenen araştırma içinde algısal-kavramsal çalışmaların ihmal edildiği, aynı yapıdaki kavramsal araştırmalarda mekansal biçimlenmenin analitik tanımlamalarının ihmal edildiği görülmüştür (Kim, 2000).

Alanın ilişkileri, oluşumları, mekansal yapılanmalarının kavramsal görünümünün anlaşılmasında mekansal deneyimi tanımlayan Hart ve Moore (1971), mekanın kavranmasında düşüncedeki görünümün yeniden yapılanması ve bunun mekana yansması konusunda çalışmışlardır. Benzer olarak Dawns ve Stea (1973), çalışmalarında, farklı çevrelerde ortaya çıkan karmaşık bilgilerin analiz edilmesi ve bu bilgileri tanımlamada mekansal yapılanmanın anlaşılmasını sağlayan aracın, haritalama süreci olduğunu savunmuşlardır .

Taslak haritalar; edinilen verinin gösterimi için birçok çalışmada kullanılmaktadır. Bu haritalardan çevreyi tasvir etme yolunda bilgiyi yeniden kazanmak için uzun zamandır yararlanılmaktadır. Resimli gösterim boş kağıda hafızadan görünüm dizilimlerinin aktarılmasına cevap veren yöntemler kadar taslak haritaların oluşturulmasına da yardımcı olan bir gösterim şeklidir. Ancak bu haritaların yapılması sırasında, metrik olmayan ve metrik olan gösterimin bir arada olması, biçimin bozularak eksik olarak geçirilmesine neden olmaktadır. Farklı araştırmacılar mekansal elemanları, farklı formlarda gösterebilmektedirler. Taslak haritaları ile; uzun hatlardaki dönüşlerin ve parçaların sıralanışı veya rotalar boyunca dizilişlerin düzenlerini içeren şehrsel elemanların topolojik ilişkileri ve nokta, hat, alan özelliklerinin karışık düzeni gibi çok sayıdaki şehrsel alan yapılanma özelliklerinin bilgisi edinilmektedir. Özellikle, kendi karakteristik özelliklerinin ölçümünü yapan analitik araçların kullanımı ile yol sistemlerinin düzenlilik veya düzensizlikle oluşmuş yapısının anlaşılması taslak haritaların sistem yapılanmasından elde edilebilmektedir. Kim (2000)'e göre; farklı kullanıcı çevrelerinde yerel biçimlenmeyi oluşturan özelliklerin algılanmasını kolaylaştırmada ve bununla birlikte gerçek şehrsel alan ile, iyileştirilmiş şehrsel alanın karşılaştırılmasında, taslak haritaların doğru kullanımı çok önemlidir.

Sadalla ve Magel'in (1980) yaptıkları bir çalışmada, yolun uzunluğunun algılanmasında, yolda dönüş sayısının etkisi araştırılmaktadır. Bu çalışmada yol üzerindeki dönüşlerin yolun uzunluğunun algılanmasını daha anlaşılır hale getirdiğini kanıtlamışlardır. Aynı şekilde bir yön boyunca kesişmelerin sayısının bir rotanın uzunluğunun tahmin edilebilirliğini arttırdığını bulanlar Sadalla ve Staplin'dir. Sadalla ve Staplin bunu fiziksel çevrenin kavramsal şemasındaki düzenli biçimlenme ve düzensiz yapılanmanın sistematik çarpıklıklarını

gösterdikleri çok sayıdaki çalışmalarında önermektedirler (Kim, 2000). Evans, taslak haritalarının oluşturulma sürecinde, derecesel kavislerin düzeltilmesi, paralel olmayan caddelerin sıralanması ve doğrusal olmayan kesişmelerin doğrusallaştırılması nedeni ile gösterimde bazı çarpıklıkların olduğunu bulmuştur. Tversky taslak haritalardaki kesişmelerin algılanması üzerine çalışma yapmıştır. Bu konuda yapılan taslak haritalarda, 90 dereceye yakın kesişen yolların çizilmesi ve paralel olmadığı halde komşu yolların paralel çizilmesi eğiliminin olduğunu bulmuştur. Yapı ölçeğinde, mekansal biçimlenme ve mekanın kavramsal görünümüleri arasındaki direk ilişkiyi araştıran çok az çalışma vardır. Weisman kullanıcıların tasvir edilmesi zor, karmaşık biçimlenme özelliği gösteren binalarda yön bulma zorluklarını konu alan bir araştırma yapmıştır. O'Neill (1971) alanın, biçimlenme özelliklerinin daha iyi anlaşılmasının, genellikle yol bulma performansının daha elverişli hale getirilmesi ile olması konusunda çalışmışlardır. Taslak haritalarında Appleyard, Pipkin, genel olarak, yaşayanların, aktiviteye ulaşım olanaklarının, hareketlilik karakteristiklerinin, sosyo-ekonomik faktörlerle ilişkilerinin, bağımlı değişkenler olarak kabul edilmesini önermişlerdir (Kim, 2000). Lynch (1960) tarafından, taslak haritalarda daha yüksek sayıda insan yerleşimleriyle temsil edilen alanlarda, bir birleşik harita geliştirmek için araştırma yapılmıştır. Çıkan analizlerde, taslak haritaları ile temsil edilen parametreler üzerine odaklanılmıştır. Bu, mekansal algılamada, mekansal biçimlenmenin global görünümünün anlaşılabilmesindeki araştırma için teorik olarak başlangıç noktası olmuştur. Hart ve Moore(1971) biçimlenmenin tanımlanması konusunda çalışmışlardır. Fizik bilimciler ve coğrafyacılar analitik bir yöntemle, mekanın kavranabilmesinde mekansal biçimlenmenin anlaşılması gerektiğini savunmaktadırlar. Kavramsal görünüm içinde mekansal biçimlenmenin rolünü analiz etmek ve tanımlamak için analitik bir yöntem ihtiyacı vardır.

2.3. Şehirsel Mekanın Algılanmasında Mekan Dizimsel Özelliklerin Rolü

Lynch(1960) sistem parçalarının birbirine geçmiş biçimlenme kalıplarının organizasyonu ve düzeninin anlaşılmasında okunabilirlik “legibility” kavramını tanımlamıştır. Lynch’e göre eğer şehir okunabilirse, görsel olarak düzenlenebilir ve sembollerin ilişkili kalıpları olarak anlaşılabilirler. Lynch, kenti okunabilir

yapan fiziksel yapı ve elemanların tanımlanmasında, 5 öge kategorisini ortaya çıkartmaktadır. Yollar, sınırlar, bölgeler, odaklar ve nirengiler. Kentsel sistemde bu ögeler bağımsız tek başlarına bir şey ifade etmezler. Bunlar birbirleri ile bir bütün içinde ele alındıklarında tamamlanırlar.

Rapoport'a göre insanın varolan biçimlenme kalıplarından haberdar olabilmesi mekanın kolay okunabilirlik değerlerine sahip olmasına bağlıdır. Rapoport'a göre, okunabilirlik, mekanda algılanabilir farklılıkların optimum olduğu durumlar olarak ifade edilmektedir. Algılanabilir farklılıkların hareket kuramındaki gibi, süreklilikler, kesintiler yada sınırlar içinden geçerek, hareket halinde iken anlaşılabilirliği mümkündür (Rapoport,1982).

Garling ve diğ.,(1991); mekansal yönelmede, algılama ve kavramaya, tercih edilen mekansal formların bir modelinin oluşturulmasıyla etki edilebileceğini savunmuştur. Garling'in çalışması, okunabilirliğe ilişkin, mekansal biçimlenmenin sistematik tanımlaması için yapılan önemli bir çalışmadır. Bu çalışma; mekansal formun analitik ve objektif tanımlamasından çok, etkili ve çıkarımcı özelliklerini vurgulayan bir yaklaşımdır.

Hillier; yapı çevrelerinde, mekansal biçimlenmenin rolü hakkında Alan Dizimi analiz modelinin kuramsal çerçevesi ile, anlatılan çalışmalardan farklı olarak, okunabilirlik kavramı yerine kavranabilirlik "intelligibility" kavramını getirmektedir. Hillier sayısal ve analitik olarak mekansal formu tanımlamak için, mekanın dizimsel özelliklerinin analizini önermektedir. Şehirsel form kavranabilirliğinin; mekansal biçimlenmenin şebekenin parçalarından nasıl görüldüğü ve bütün şebeke içindeki yeri arasındaki ilişkinin analizi ile ölçülebileceğini savunmaktadır. Bu mekansal bütünleşmenin dağılımı olarak tanımlanmaktadır. Hillier, mekansal biçimlenmenin lokal ölçüsü ile global ölçüsü arasındaki korelasyonla "kavranabilirlik" için bir metrik cetvel geliştirmiştir (Hillier 1996a,1996b)

Şehirler; yapı elemanlarından oluşan makro sistemler ve sosyo-ekonomik mekansal değerlerle doğru ilişkiler içindeki ağlar bütünüdür (Hillier,2001). Bütünde oluşan karmaşık gelişimler mekansal dönüşümlere ve farklılaşmalara neden olmaktadır.

Şehirsel gelişimlerdeki karmaşıklık, kavrama gücünü, tecrübe ile edinilen bilgileri ve çalışmanın devamlılığını yakalamayı azaltmakta ve hatta imkansız kılmaktadır.

Şehirler mekansal fiziksel ve fonksiyonel olarak düşünüldüğünde, şehirselle alanlar ve yapılar bütünü ilişkiler mekansal, ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel süreçler ise işlevseldir. Bütünde mekansal ve işlevsel şehir, araç - amaç sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Araç; Fiziksel Yapı Amaç ise; İşlevsel yapıdır. En önemli konu araçlar ve amaçlar arasındaki ilişkinin eksiksiz olarak anlaşılmasıdır (Hillier,1996a) Mekanlar yerel olarak değil, büyük ölçekli alanlarda kısa süreler olarak görülmelidir. Mekanlar şehirleri değil, şehirler mekanları oluşturur. Mekanları anlamak ancak şehirleri bütün olarak anlamakla mümkündür (Hillier,1996b) Bu doğrultuda, yapısal ve dinamik karmaşıklıkları ile şehirleri, fiziksel ve mekansal bütünlükte araçlar-amaçlar sistemi olarak kabul eden şehirselle bir model oluşturmak, başlangıç noktasıdır (Hillier,1996a). Fiziksel şehrin görsel olarak açıklanması ve etkili bir model yaratmada; 1. Şehir görünümlerinin mekansal ve fiziksel yapılanması için küçük ölçekte uzun bir tarihin oldukça karışık bilgilerini, sürekli çoğalan değişimleri geometrik olarak açıklamak, 2. Farklı ölçekler arasındaki çoklu etkiler, dönüşümler, ekonomik ve sosyal süreçler sonucunda meydana gelen şehrin mekansal karmaşık yapısının olması, şehirselle gelişim ve değişim süreçlerinde mikro-değişim dizilerinden çıkan beklenmedik makro-değişimleri açıklamak ve değerlendirmek karşılaşılabilecek zorluklardır. Şehrin iki büyük problemi vardır. 1. Problem; Çoklu İşlevselliktir. Şehir formunun fiziksel ve işlevsel biçimlenmesinin her görünümü, birçok disiplinde çalışır. (İklim – ekonomi - sosyal özellikler - estetik vb.) İşlevsel değişimler hızlı olurken, şehirselle bütündeki değişimler yavaş olur. 2. Problem Parça-Bütün İlişkisidir; Gerçekte birçok şehirde, mekanların bütün oluşturmasıyla bir parça ile diğeri arasındaki anlaşılır biçimsel farklılığı elde etmek zordur (Hillier,1996a).

Şehri karakterize eden mekansal yapılanma özellikleri şehrin formunu fonksiyonuna bağlar. Bir alandaki hareket oranı, hem mekansal formun tanımlanması, hem de mekansal formun etkilerini açıklar (Hacking,1983). Şehirselle şebeke yapılanmasında, hem yaya hem araç olarak şehirselle hareketin ilk

üreticisi olarak mekansal biçimlenme özellikleri alınmaktadır. Şehirsel alanlardaki karmaşık gelişimler; alan kullanımlarının ve şehrin parça-bütün yapılanmasında etkilidir. Alan ve hareketin birbirleri ile karşılıklı ilişkileri, etkileşimleri, mekan hareket ilişkisi ile etkilenen yapı yoğunlukları ve arazi kullanımı farklılaşmasından doğan çoklu etkiler şehre kendi karakteristik yapısını verir. Alanın biçimlenme özelliklerinin modellemesinin yapılması şehirsel şebeke farklılaşmasını anlamak için gereklidir. (Hillier,1996a). Alan Dizimi (Space Syntax) analiz modeli alanın biçimlenme özellikleri üzerine geliştirilmiş bir modeldir (Hillier ve diğ., 1993).

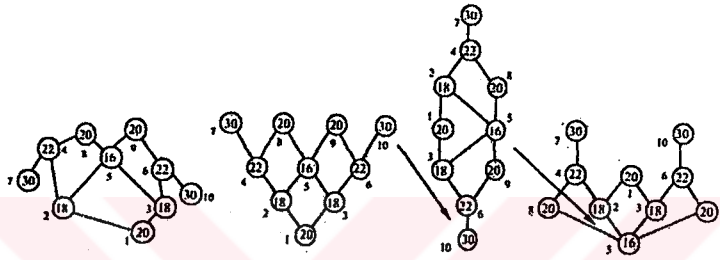
Alan dizimi analiz modelinde; yapılar ve şehirler üzerinde yapılan çalışmalarda, mekanın geometrik düzenlerinden, geometriden çok topolojiye yakın olan mekan-fonksiyon şebekesi üzerinde durulmaktadır. Bu, geometrik sezgiden çok, günlük alan kullanımı ve hareketi ile kendilerini açıklayan şehirsel şebekenin tanımlanması anlamına gelmektedir. Model şehirsel şebeke görünümünü, ilişkisel bütünlükte, birbirini kesen birbirine bağlanan ringlerden oluşan hat ağı örüntüsü olarak kabul etmektedir.

Modelin temelinde felsefe bilimiyle eşdeğerdeki sistemler bütünü yatar. Felsefe; gerçek dünyadaki, beyin ile dış dünya arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışır. Analiz modelinin teorik yapısı ile, gerçek dünyadaki insan, form, fonksiyon, mekan kavramları arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmaktadır. (Hillier,1993).

Anlattığımız, yaşadığımız tanımladığımız kültürel dünyayı beton içerikli topluluklar oluşturmaktadır. İlişkisel içerikten yoksun hammadde ağırlıklı elemanları tanımlayabilir, görebilir, adlandırabilir, ve onlar hakkında nasıl konuşacağımızı biliriz. Oysa ilişkileri tanımlamak zordur. Onları tanımlamak için bir dilimiz, analiz etmek için kavramsal bir şemamız yoktur. Şehirler ve yapılar maddeden kültüre sosyal çevrelerin tam tersine olarak, gerçek yaşadığımız dünyaya tanımlanamayan ilişkiler verilen yerlerdir. Alan Dizimi analiz modeli tanımlanamayanı tanımlanabilir yapma amacı ile ortaya atılmıştır. Tanımlanamayan Düzenler Tekniği, bir şehirsel mekandaki ilişkiler bütünlüğünde, alanın biçimlenme özellikleri üzerine kurulmuş bir model önermektedir (Hillier,1996b).

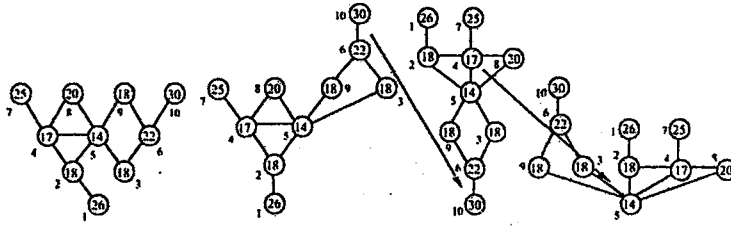
2.3.1. Biçimlenme Özelliklerinin Sayısallaştırılması

Biçimlenme sadece şehrsel alandaki basit ilişkileri değil, şehrsel alandaki her elemanın birbirleri ile olan karmaşık ilişkilerini de tanımlar. Biçimlenme parametreleri, bir şehrsel alanda yer alan her elemandan diğerine toplam topolojik derinliğin hesaplanması ile bulunmaktadır. Bir şehrsel bütünlükteki ilişkiler iki anahtar özelliğe sahiptir. 1. özellik; farklı noktalardan manzaraya bakıldığında farklı yapısal özellikler görülür. 2. özellik; mekansal bütünlüğün bir parçasını değiştirdiğimizde bütünün yapısal özellikleri de değişir. Buna karmaşık ilişkiler bütünü denilmektedir (Hillier,1993)

Şekil 2.1. Mekanı Oluşturan Elemanlar İlişkisi

Şekil 2.1’de görülen mekansal elemanlar bütünlüğüne farklı noktalardan bakıldığında elemanların birbirlerine göre derinlik farklılaşması görülmektedir (Hillier,1993).

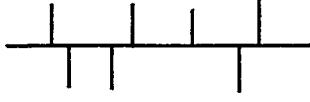

Şekil 2.2. Mekanı Oluşturan Elemanlar Dizilimi

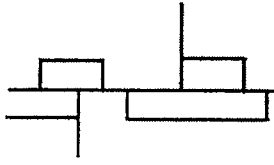
Şekil 2.2.’de mekanı oluşturan elemanlardan birinin biri ile ilişkisi koparıldığında, bütünün yapısal özelliklerinin değiştiği görülmektedir. (Hillier,1993).

Model ile, bütünün bu iki özelliği sayısal olarak sabit bir şekilde açıklanmaktadır. Model; alanın basit geometrik bir şekil olmadığını, alanı oluşturan mekanların her birinin kendi doğal geometrisi olduğunu ve kentsel işlevlerle karşılıklı etkileşimi olan geometrik potansiyeller bütünü olduğunu kabul etmektedir.

Örneğin insanlar hatlar boyunca hareket ederler, konveks alanlarda birbirleri ile etkileşirler. Alansal şema farklı işlevsel potansiyeller sunar. Şehirsel hareket ağı biçimlenmesinin başlıca özelliği “yaya hareketi” yoluyla bazı mekanları diğerlerine göre ayrıcalıklı ve üstün kılmasıdır (Hillier ve diğ.,1993)

Şekil 2.3. Tek Hatlı Seçenek

Şekil 2.4. Çok Hatlı Seçenek

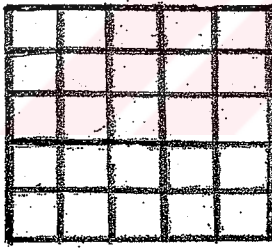
Şekil 2.3’e göre çevre yollar ana yoldan daha az yoğun olacaktır. Şekil 2.4’te ise iki önemli merkezi dikey eleman diğer çevresel dikey elemanlar içinde en kısa yönler olarak tercih edilen ve en çok kullanılan yollar olacaktır. Planın olası yönler sistemi olarak kabul edilmesi halinde biçimlenmenin harekete “doğrudan” etkisi ve planın hareketlerin ve hedeflerin sistemi olarak kabulü halinde, biçimlenmenin harekete tamamlayıcı etkisi görülmektedir. Herhangi bir işlevin genel şehirsel şema içindeki kararında da biçimlenme özellikleri etkili olmaktadır. Bir okulun etki alanının her noktasından en kolay erişilebilir alanda yerleştirilmesi gibi. İşlevin türüne göre yerleşeceği morfoloji farklı olacaktır. Biçimlenme doğrudan erişilebilir yolları ortaya koymaktadır. İnsanlar en kolay hareket ettikleri alanda yolları oluştururlar. Bu harekete bağlı olarak işlevsel yer seçiminin genel biçimlenme içindeki yerinin etkilenmesini açık olarak ifade etmektedir. Genel olarak alan kullanımı ve hareket, şehirsel formda ayrı olarak ele alınamaz (Hillier ve Hanson,1984).

Düşüncede biçimlenme insan davranışı için çok temeldir. Hareket her zaman düşünerek bilinçli şekilde olmamaktadır. Dilde, bir cümle kurarken kelimelerin dizilişi farkına varmadan, belli kalıplar olarak kullanılmaktadır. Aynı şekilde bir mekanda seçilen yönler ve çizilen hatlarda belirli amaçlar doğrultusunda, çok

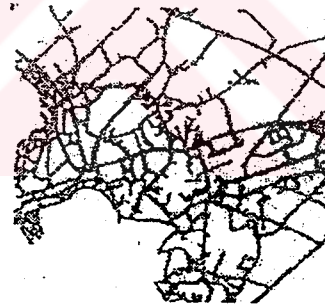
fazla düşünülmeden ortaya çıkan kalıplar şeklindedir. Hareket ancak amaçlar doğrultusunda şekillenen modellerin, bilinçaltına inildiğinde anlaşılabilir. Hareket ancak amaçlar doğrultusunda şekillenen modellerin, bilinçaltına inildiğinde anlaşılabilir.

Ortaya çıkan hareketin, mekanın biçimlenme özelliği ile başladığının bilincine varmaktır. Mekansal biçimlenme form-fonksiyon zincirine anahtar özelliktir (Hillier ve Hanson,1984).

Kentsel hat ağı örüntüsü analizindeki problem, ağ örüntüsünün biçimlenişindeki düzen ve deformasyon özellikleridir. Genelde düzenli bir sisteme uygulanan ve teorik sonuçlar alınan yöntemlerden bahsedilmektedir. Deformasyonun iyice anlaşılması ve tanımlanması yöntemin uygulanması açısından şarttır. Kentsel ağ örüntüsü, yapıların toplandığı ve sıralandığı yol ile oluşan sistem olarak tanımlanmaktadır. Şehrsel sistemi her zamanki gösterim tekniğinin tersine boş alanlar siyah, yapı adaları beyazla gösterildiğinde, analizde şebeke ön plana çıkartılmış olur. Birçok şehir, şekil 2.5'te görüldüğü gibi geometrik düzenle oluşmuş ideal şebeke görünümünde değil, şekil 2.6'da görüldüğü gibi düzensiz şebeke görünümündedir (Hillier ve diğ.,1993).

Şekil 2.5. Düzenli Şebeke

Şekil 2.6. Düzensiz Şebeke

Bu durumda biçimsel analizi mümkün kılmak için köşe ve düğüm noktalarını içeren alışılmış topoloji oluşumları kullanılmaktadır. Gerekli olan gösterim, biçimin kendi geometrisinden daha az ayrıntılı olmalıdır. Model ile, ağ yapılanmasının süreklilik özelliğine ve düzensiz oluşumlarına, geometrik düzenlilikle karşılaştırma yapılarak yaklaşılmaktadır (Hillier ve diğ.,1993).

Kentsel ağ örüntüsü, bütün düzenliliklerin daha çok veya daha az derecesi ile birbirlerini kesen ringlerle oluşan formlardır. Şehrsel şebeke, yapılanma özellikleri ile sistemdeki potansiyel hareketi çeker. Ve mümkün olan yararlı ve

etkili hale dönüştürür. Ağ örüntüsü, ilişki üretici bir mekanizma meydana getiren sistem demektir. Kentsel ağ örüntüsünün, düzensiz oluşumları göz önüne alınarak oluşturulan konveks alan haritası ve eksensel harita alan dizimi analiz modelinde biçimlenme parametrelerinin hesaplanmasında kullanılmaktadır.

Kamuya ait ve ait olmayan açık alanlar belirlenerek, en büyük konveks mekanlardan başlanarak, alan bütünü parçalara bölünür ve seçilen bölgenin açık alan haritası oluşturulur. Asıl kullanılacak olan altlık bu harita üzerinde alanı doğrusal olarak geçen aksların tümünün işlenmesiyle oluşturulan “Eksensel Harita”dır. Yerleşme içinde hareket etmekte olan bir kişinin, bir mesafeden çeşitli yönlere baktığında en uzun görüş mesafesinin ne uzunlukta olduğunu saptamamıza yarar. Bu haritalar bir yerleşmenin, kamuya ait tüm açık alanlarının içinden, hiç kesilmeksizin geçen en uzun ve minimum doğruları elde edecek şekilde çizilir. Böylece bir sistemin boyutları metre yerine, doğru sayıları cinsinden ifade edilir (Hillier ve diğ.,1993).

Eksensel haritalar; yapı blok formlarını geometrik olarak veren algoritma serilerinin bilgisayarda kullanılmasıyla otomatik olarak çizilebilen, hatlar arası bağıntıların oluşturduğu rastlantısal dizilim ve her eksensel hattın numaralandığı dizimsel sunuma çevrilebilen haritalardır (Hillier ve diğ.,1993).

Birbirine karışmış, iç içe geçmiş alanların içinden geçen görsel açımlar, algılanan iki ölçek duygusu, bina cephelerine farklı bakış açıları gibi, şehirlere estetik değerler katan şehirselleşmelerle zenginleştirilmiş mekanlar, şehirselleşmenin en temel özelliğini oluşturan “hareket örüntüsü” ile yakından ilişkilidir. Yerleşmelerin eksensel haritaları ile, yerleşimlerdeki hareket kalıpları açıklanabilmektedir (Cerderia ve diğ.,1996).

Eksensel harita, alan ve işlev arasındaki ilişkiyi analiz etmede çok önemlidir. Alan bölümlenmesi yapılırken farklı biçimsel hatlarda devamlılığın sağlanması gerekliliği esas alınır.

Bu durumda bir mekansal plan farklı işlevsel potansiyeller öneren şekilde yapılmalıdır. Hareket ve form arasındaki etkileşimi net olarak anlatan bir dil, grafik anlatım olmalıdır (Cerderia ve diğ.,1996).

Eksensel haritalarla; yapıların ve dış çevresinin erişilebilirliği sağlanarak hatlar doğrultusundaki ilişkilerin ortaya çıkartılması sağlanmaktadır. Bu genel yönlenmede doğal olarak hareketin varlığı görülmektedir. Daha uzun hat açık bir açıdan bir bina cephesine dikkat etmeye, daha kısa hat ise doğru açıdan binaya dikkat etmeye yönlendirir.

Bu hat mantığıdır. Bir şehrsel sistemde doğru hat ilişkisinin kullanıldığı yerde, daha küçük ölçek ve mekansal olarak daha karmaşık alanları açıklamak ve bunları büyük ölçekli şehrsel şebeke sisteminden görünebilir yapmak mümkündür. Şehrsel “hat ağı” özellikleri, şehrin global yapılanmasındaki en önemli veridir. Basit bir gözlem yapıldığında, hatların diğer hatlara göre ortalama derinliğinde, oldukça büyük farklılıklar olduğu görülmektedir.

Sistem içindeki harekette şebekenin etkisini yöneten bu farklılıklardır. Diğerine daha az derin olan daha çok hareket, daha çok derin olan daha az hareket çeker (Hillier,2001).

Bu derinlik, şehrin biçimlenme özellikleri olarak şehrin kendini belirleyen hatlarının “bütünleşme” (integrasyon) değeri ile hesaplanır. Bütünleşme değeri; her hattın sistemdeki tüm hatlarda n ortalama derinlik değerinin hesaplanması ile bulunur. Bu alanın tamamına ilişkin global bütünleşme (R-n) değeridir. Tüm şehir planları için uygulanabilmektedir. Ayrıca en önemli lokal değer, bir şehrsel alan içinde her hattın kendine 3 hat derinlikte olan hatlarla ilişkisini tüm yönlerde veren “lokal bütünleşme (R-3)”değeridir. Biçimlenme analizinde global bütünleşme (R-n) değeri, hatların genel biçimleniş içindeki yerini ve genel sistemle bütünleşme derecesini tanımlayan değerdir. Bütünleşme değerleri şehrsel şebekelerin global ve lokal görünümünün biçimlenme yapısını göstermektedirler (Hillier,1984).

Bütünleşme değerlerinin bulunmasında ilk aşama her hat için “ Ortalama Derinliğin (OD)” hesaplanmasıdır. Ortalama derinlik her hat için kendisi hariç alanın tümünü oluşturan diğer hatların kendisine bağlanma derecesine göre hesaplanması ve bu değerlerin toplanarak ortalamasının alınmasıyla bulunmaktadır. Daha sonra Bütünleşme değerinin tersi olan “Asimetri Değeri” formül ile hesaplanır. Asimetri değerinin formülü aşağıda görülmektedir.

$$2 (OD - 1)$$

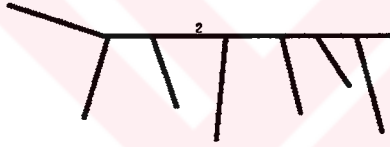
Asimetri Değeri = -----

$$K - 2$$

K= Toplam hat sayısını göstermektedir.

Diğer biçimlenme parametreleri ise, Bağlantı (Connectivity) ve kontrol değerleridir. Bağlantı değeri; bir şehrsel sistemde her hattın doğrudan erişilebileceği hat sayısına ilişkin değerdir. Yani hatların birbirlerine bağlanma derecelerini ölçer.

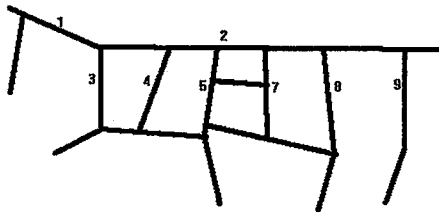
Bir şehrsel şebeke eksensel haritasındaki her hattın bağlantı değeri kendini kesen ve kendine bağlanan hat sayısının toplamına eşittir. Örneğin iki numaralı hattın bağlantı değeri 7' dir. Şekil 2.7'de iki numaralı hatta bağlanan hatlar görülmektedir.

Şekil 2.7. İki Numaralı Hat Bağlantıları

Kontrol değeri ise; bir hattın komşularına ve komşularından diğerlerine olan erişmeyi kontrol etme derecesini göstermektedir (Hillier ve diğ,1987).

Her hat kendine bağlanan veya onu kesen bir n değerine sahiptir. Her hat bu nedenle komşu olduğu her hata 1/n değeri verir. Bir hattın kendine bağlanan ve onu kesen tüm hatların 1/n miktarlarının toplamı bize o hattan kontrol değerini verecektir.

Şekil 2.8. İki Numaralı Hattın Kontrol Alanı

İki numaralı hatta bağlanan yedi hat vardır. 1-3-4-5-7-8 ve 9, her birinin verdiği $1/n$ değerleri toplamı $1/3 + 1/4 + 1/2 + 1/5 + 1/3 + 1/3 + 1/2 = 2.45$ 'dir. Şekil 2.8'de iki numaralı hattın kontrol alanı görülmektedir.

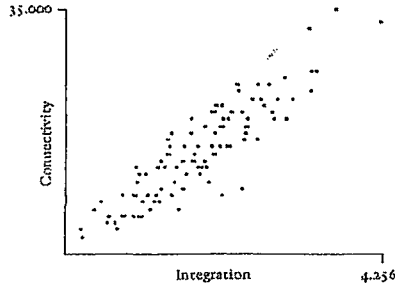
Ayrıca biçimlenme parametrelerinin birbirleri arasındaki korelasyonla şehirselleşmenin form anlaşılabilirliği açıklanabilmektedir.

Alanın kavranabilirlik özelliği; mekansal biçimlenmenin şehirenin parçalarından nasıl görüldüğü ve bütün şehire içindeki yeri arasındaki ilişkinin analizi ile ölçülebilmektedir. Bu bütünleşmenin dağılımı olarak tanımlanmaktadır. Hillier, mekansal biçimlenmenin lokal ölçüsü ile global ölçüsü arasındaki korelasyonla "kavranabilirlik" için bir metrik cetvel geliştirmiştir (Hillier ve diğ.,1987).

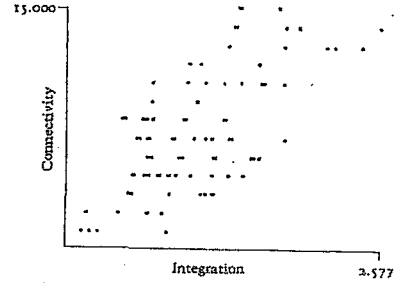
Bu metrik cetvel; 1. Şehirselleşme içindeki her hattın bütünleşme değerleri ve bağlantı değerleri arasındaki korelasyon derecesi olarak tanımlanır. Hillier bu fikri, bu iki değer arasındaki korelasyonu gösteren grafiklerle açıklamıştır. Serpme grafiğinin şekline bakılarak alanın kavranabilirlik derecesi görülebilmektedir. Eğer noktalar 45 derecenin altında sağ alttan sol üste doğru düz çizgide gidiyorsa, alan hem birbirine bağlı, hemde bütünleşmiş yapıdadır. Hillier'e göre buna "sistem neredeyse mükemmel olarak kavranabilir" denir (Hillier 1996b). Örneğin şekil 2.9'da noktalar formu doğrusal ve yoğun bir dağılım göstererek, korelasyonun daha güçlü derecesini verir. Böylece kavranabilirlik daha büyük artış gösterir. Şekil 2.10'da dağılım karışıktır. Bir çizgide yoğunlaşma yoktur, buda sistemin kavranabilir olmadığına ilişkin anlam taşır. 2. Büyük ölçekteki sistem içinde alanın mekansal yapılanmasının nasıl olduğunu görmek için; global ve lokal bütünleşme değerleri arasındaki korelasyon ilişkisi bulunmaktadır (Kim, 2000).

Şekil 2.11; sistem bütününde, "kavranabilirlik" olduğunu gösteren örnektir. Kümelenmiş noktalarla temsil edilen lokal alan, "kavranabilir"dir. Eğer bu kümelenme için regresyon çizgisi daha dik ise, tüm sistem içinde, aynı zamanda global ve lokal bütünleşme güçlü bir korelasyon gösterir. Bu etki, grafik üzerindeki alanı temsil eden noktaların kümelenme görünümünden okunur, şekil 2.11'de sistem içindeki her alanda global bütünleşme varken, lokal bütünleşmenin de olduğu görülmektedir (Kim, 2000). Şekil 12'deki grafikteki

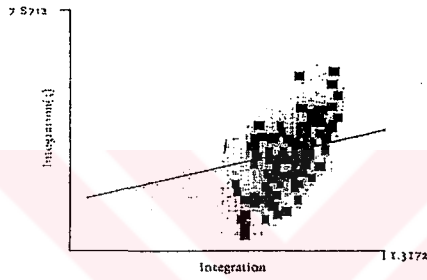
gibi noktalama yoğun değilse, lineer dağılım formu göstermiyorsa, global bütünlük içindeki lokal alanın “kavranabilir” olmadığı tanımlanmaktadır.

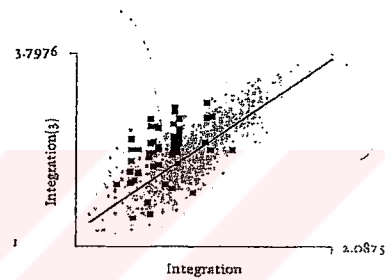
Şekil 2.9. Kavranabilir Sistem

Şekil 2.10. Kavranamayan Sistem

Şekil 2.11. Kavranabilir Sistem

Şekil 2.12. Kavranamayan Sistem

2.3.2. Hareket Ekonomisi

Bir şehrsel şebekedeki doğal hareket, ağ örüntüsü biçimlenme özellikleri ile belirlenen şehrsel yaya hareketinin oranıdır. Genel olarak alan kullanımı ve hareket şehrsel formda ayrı ayrı ele alınamaz. Şehrsel şebekeler bir çeşit potansiyel karşılaşma ve sakınmanın olası alanıdır (Hillier ve Leaman, 1973). Doğal hareket kültürel doğal değişkenliklerden etkilenen bir kavramdır. Şehrsel şebekeler kültürel ürünlerdir, çünkü farklı kültürlerde şehrsel ağın farklı mekansal özelliklerini yansıtır (Hillier ve diğ.,1987).

Kentsel ağ örüntüsü içinde yapılan her seyahat üç elemana sahiptir. Başlangıç, gidilecek yer (hedef), birinden diğerine geçilen alanlar dizisi. Alanlar dizisi, a'dan b'ye gidilen ürün olarak düşünüldüğünde, şehrsel şebekede işlevsel yer seçimin çok önemli olduğu görülmektedir. Potansiyel ilişki olarak elde edilebilir ürün “hareket”i artırır yada azaltır. Bu sadece tek hatlara değil lokal alanları oluşturan grup hatlara da eklenir. Bu nedenle, şehrsel şebekenin daha büyük

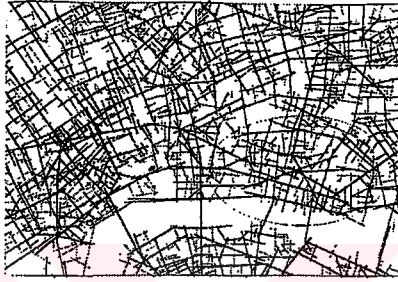
ölçekli yapılanması ile birleşen, alanın iç yapılanmasının nasıl olduğuna bağlı olarak çok bütünleşmiş yada az bütünleşmiş alanlar olacaktır. Şehirler ilişkiler bütünü-bağlantılar mekanizması olarak tanımlandığında, bazı alanların diğerlerine göre daha fazla potansiyel taşıdığı görülmektedir. Bu kentsel ağ örüntüsünün biçimlenme yapısı, bütünü ilişkisel özelliğine göre değişecektir. Bazı lokasyonlar avantajlı olarak daha yüksek yoğunluğa sahip olacaklardır (Hillier, 1996b).

Hillier (1996a), “İyi alan kullanılan alandır.” deyimini ile, şehrsel alan kullanımını “hareket” olarak ifade etmektedir. Çoğu hareket alana doğrudan hareket olup, alan kullanımı ve yapı yoğunluğu şehrsel şebekenin hat yapılanmasındaki hareketi izler.

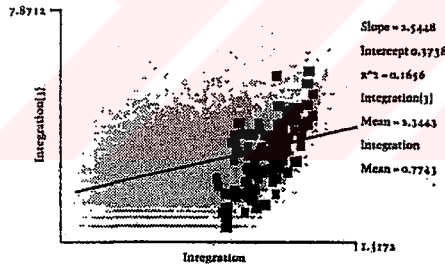
Şehrsel şebekenin hat yapılanmasının hareket ekonomisi üzerindeki etkisi şehre hayat veren çoklu fonksiyonelliğin temel kaynağıdır. Hareket ekonomisi şehrin parça bütün yapılanmasını oluşturmaktadır. Şehrsel alanda lokal ve global olarak farklı ölçeklerde hareket olmaktadır. Büyük ölçekteki seyahatler doğal olarak, daha bütünleşmiş ve global olan öncelikli alanlara yönelecektir, daha lokal seyahatler ise lokal olarak bütünleşmiş olan alanlara olacaktır. Şehrsel alan analiz yöntemi ile, farklı ölçeklerde harfi harfine okunabilir niteliktedir. Şehrsel sistemin farklı ölçeklerde yansıması ile farklı bütünleşme değerleri arasındaki ilişkinin anlaşılması, parçalar ve bütün arasındaki ilişkinin anlaşılmasında anahtardır (Hillier, 1996a).

Hillier sistemin lokal parçalarında varolan mekansal ilişkilerde yüksek anlaşılabilirlik varsa, bütün bir yerleşimin mekansal yapılanmasının tahmin edilebilirliği konusunu savunmakta ve bu konu üzerinde çalışmalar yapmaktadır (Penn ve Dalton, 1994). Eğer beyin bu bilgiyi kavramada problem yaşıyorsa, bu ikisi arasında korelasyon olmadığını göstermektedir. İnsan beynindeki “haritanın” bilinçsiz oluşum sürecinin anlaşılması, özellikle alana hareket eden insanlarla, faktörler arasındaki korelasyonun araştırılmasını gerektirmektedir. Bütünleşme ve kavranabilirliğin bir arada olduğu hat ağı örüntüsü bir modelle düzenlenmiştir. Gerçekte hatlar ve alanların biraraya gelişlerindeki sistem çeşitlenmesinin oluşmasında, farklılaşma derecelerini belirleyen kavranabilirliktir. Bütünleşme değerlerinin farklılaşması mekansal düzene belirli

yasalar getirmektedir. Bu yasalar mekansal kavrama üzerinde zorunluluklar getirmektedir. Alanın form farklılaşmasıyla ortaya çıkan bütünleşme özellikleri insan aktivitelerinin görünümünde ya engelleyicidirler ya da cesaretlendiricidirler. Mekansal biçimlenmedeki kavranabilirlik, insanların mekansal deneyimlerinin tanımlanmasında önemlidir. Mekansal biçimlenmenin mevcuttaki kavranabilirlik derecesi ile çevrenin yapılanması tahmin edilebilmektedir. (Hillier,1996a), (Hillier ve diğ.,1993). Örneğin Londra şehri ve bütünü arasındaki ilişkiyi ele aldığımızda;

Şekil 2.13. Londra Şehri Eksensel Haritası

Şekil 2.14. Global-Lokal Bütünleşme Değerleri Korelasyonu

Şekil 2.13; Londra şehrinin aksensel haritasının bir fotoğrafıdır. Şekil 2.14, lokal bütünleşme ile, global bütünleşme değerlerinin birbirlerine göre ilişkilerinin nokta grafiğidir. Koyu noktalar Londra şehrini oluşturan hatlardır. Doğrusallık lokal ve global bütünleşme arasındaki iyi ilişkinin kanıtıdır ve şehrin daha bütünleşmiş hatlarını göstermektedir. Dışarıdan içeriye giden hatlar global olarak bütünleşmiş olandan daha çok lokal olanlardır. Bunların lokal bütünleşme dereceleri; global bütünleşme derecelerini kuvvetlendirici etkidir. Her lokal alan kendini güçlü bütünleştiricilerle çeviren çok düzenli hatlara bağlanmaktadır. Tüm yönlerdeki yapılanma, köşeden merkeze bütünleşmiş alanların birbirine

A hand-drawn sketch of a circular area labeled "Leadenhall marker". The circle is drawn with a simple line. Inside and around the circle, there are several intersecting lines, some of which are straight and others slightly curved. Small cross marks or "X" symbols are scattered throughout the sketch, particularly along the lines. The overall appearance is that of a field sketch or a map.

Integration[3]

Integration

Slope = 2.3193
Intercept = 1.3180
 $r^2 = 0.6749$
Integration[3]
Mean = 2.6095
Integrations
Mean = 1.6977

Sonuç olarak, şehir bütününde merkez alanlarda hatlardaki siyah noktalar çokken, şehir çevresine doğru şekillenmenin bu şekilde olmadığı, noktaların dağılarak yayılma özelliği gösterdiği görülmektedir. Koyu renkli noktalar, bütünleşme değerini iyi yönde yükselten iyi hatların birbirine bağlandığını göstermektedir. Burada mekansal bir anlam ortaya çıkmaktadır. Kavranabilir, tanımlanabilen alanlara benzer alanlarda da, şehirselleşmenin işlevsel oluşturmalarının ne olabileceği hakkında genel bir sonuca varılabilmektedir (Hillier,1996a).

Böylece şehirleri şehir parçaları olarak anlamamızda, bütündeki algısal eksiklik giderilmektedir. Tarihsel olarak ilişkiyi başlatan mekanizmalar da önemlidir. Burada hareket ve karşılaşma arasındaki ilişki, çoklu etkiyi oluşturma ve alan kullanım yöntemleri ile açıklanmaktadır. Dr. John Peponis'in deyimi ile "şehirler hareketin ölçekleri arasındaki ilişki düzeylerinde yapılanırlar" (Peponis ve diğ., 1989). Şehirsel hareket ekonomileri, alanın çoklu etkisinden doğar. Alanların çoklu etkisi ise, belirli büyüklük, belirli yoğunluk, belirli alan kullanımı dağılımı, lokal ve global ilişki ile ortaya çıkan özelliklerle kentsel ağ örüntüsüne yansımaktadır (Hillier,1996a).

Bütünleşme değerleri arasındaki farklılık, mekanın işlevsel farklılaşmasını anlatmaktadır. Bütüne ilişkin ve yerel hareket arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu nedenle, bütünleşme değerleri, yerel etkiler ve global hareketle ortaya çıkan, avantajlar yaratan araçların tanımlanması için bir anahtardır. Alan Dizimi Analiz Modeli; alan bütünü ve parçalarla bütün arasındaki mekansal yapılanmanın ilişki düzeylerini sayısal olarak elde etmektedir (Hillier,1996b).

2.3.3. Merkeziyet

Mekansal biçimlenme özellikleri; kent ekonomisi ve kent coğrafyası kavramları ile doğrudan bağlantılıdır. Şehir; muazzam yapı elemanlarının oluşturduğu gruplardan meydana gelen makro sistemler ve sosyo-ekonomik mekansal değerlerle doğru ilişkiler içindeki ağlar bütünüdür. Ancak lokal kaynakların düzensiz dağılımı, işlevsel aktiviteler ile şehirsel alanlar arasındaki ilişkide, sosyo-ekonomik farklılıklar yaratmaktadır. Bu, kaynakların, sosyo-ekonomik açıdan önemli etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Palma ve Krafta,2001)

Şehirsel şebeke biçimlenmesi hareket ağları üzerinde sistematik ve bağımsız etkidedir. Bir şehirsel şebekede çekici işlevler, yüksek hareketli alanlara olan hareketi daha da arttırmaktadır. Bu hareket, özellikle daha homojen konut alanları gelişimine karşı, şehir merkezinde zamanla spiral etki yaratarak yoğun karışık kullanımlı şehirsel merkez kalıplarının oluşmasına neden olmaktadır (Hillier,2001)..

Şehri oluşturan sistem parçalarının tanımlanması merkezlerden başlar. Şehirsel sistem parçalarının analizinde; arazi kullanımı ve mekansal biçimlenmenin devamlılığı olasılığının araştırılması, şehir sistemlerindeki arazi kullanım dengesizliğinin ve buna bağlı olarak potansiyel alanlardaki mekansal dönüşümlerin anlaşılması için çok önemlidir. Bu bağlamda, şehir öyle bir makro sistemdir ki; sosyo-ekonomik ilişkiler ve mekansal biçimlenme yapısı arasındaki etkileşim tarafından yönlendirilebilen, bireysel yer seçimi kararlarının bütünsel bir görünümüdür (Palma ve Krafta,2001)

Birbiri ile rekabet edebilir aktiviteler arasındaki işbirliği, aynı kent arazisi üzerinde alanın daha karlı duruma gelmesine izin verir. Oysa birbirleri ile rekabet edemeyecek aktivitelerin arasındaki işbirliği ise yeni elemanların bu alanlara yerleştirilmesini gerekli kılmaktadır. Şehrin global bütünlüğündeki alt merkezlerin oluşumu, sosyo-ekonomik ilişkilerin düzenlenmesine bağlı olarak farklılaşma göstermektedir. Bu alanlardaki değişken düzenleme kararları, bir dizi ekonomik faktöre, sosyal mekansal faktöre bağlı olarak alınır ve yeni bir faktör eskisinin üzerine çıkar. Bu eksensel harita farklılaşmalarının da sebeplerinden biridir (Palma ve Krafta,2001).

Merkeziyet; sadece kentsel şebekenin çok iyi tanımlanmış, biçimlenme özelliklerini yansıtmaz. Süreç olarak merkeziyet; aynı zamanda çok işlevli alanlarda, daha büyük yerel yoğunlaşma ve daha küçük ölçekteki bloklara ve daha geçirgen yapılara doğru giden karışık hareket alanları ile şehirsel şebekedeki farklılaşmayı da başlatmaktadır. Eksensel haritayı yapan çizgilerdeki bütünleşme değerlerindeki farklılıklar, bir “çekimsel eşitsizlikler” sistemini ortaya çıkartmaktadır. Çekimsel eşitsizlikler, yapısal form yoğunlukları, farklı arazi kullanımları ile eksensel haritalardaki hatların değişik yapılanmasında görülmektedir (Hillier,2001). Şehirsel merkezlerin mekansal özelliği; hem şehirsel şebekenin bütününe ilişkin biçimlenme özellikleri ile hem de lokal şebeke durumu ile açıklanır. Yaşayan merkez özelliği farklı ölçeklerde oluşan, global ve lokal şehirsel hareketle çok güçlü ilişki içindedir. Global olarak yaşayan merkez şehirsel alan bütünü ile bütünleşmiş olan yerleri, lokal olarak yaşayan merkez lokal şebekesi kuvvetli olan yerleri seçer. Yaşayan merkez hareket ekonomileri süreçleri ile üretilir ve kuvvetlenirler. Her şehirsel şebekede

hareket ekonomilerinin varlığı kabul edildiğinde, yaşayan merkezin daha büyük hareketleri etkilediği, şehrsel şebeke bütünü'nün bunu kuvvetlendirici etkide yapı bloklarının ise daha küçük etkide olduğu görülmektedir (Hillier,2001). Merkezdeki, yüksek hareketliliğe izin veren adalar veya küçük yapı bloklarındaki şehrsel gelişim, şebekenin lokal olarak güçlenmesi demektir. Merkezin daha büyük ölçeğinde olan gelişim ise, bu süreci daha da güçlendirir (Hillier, 2001).

Şehrsel gelişim sürecinde tarihi şehirlere bakıldığında, eski merkezin, günümüzde şehrin kıyı alanlarında kaldığı, şehrsel merkezin yer değiştirdiği görülmektedir. Şehrsel gelişimin karmaşık sürecinin anlaşılması, gerçekte alt merkezlerin oluşumlarının eş zamanlı lokal gelişim süreçleri ile açıklanır. Tarihi şehirlerde alt merkezlerin fonksiyonel olarak uzmanlaşma süreci, merkezlerin şehrsel şebeke gelişimi içindeki dönüşümlerinin tanımlanmasında çok önemlidir (Palma ve Krafta, 2001). Alan Dizimi analiz modeli analitik yapısı ile, şehrsel alanların parça-bütün yapılanmaları, buna bağlı olarak şehir merkezlerinin gelişimlerinin anlaşılması konularında önemli bir araçtır.

2.4. Bölüm Sonucu

Şehir morfolojisi bilimi; mekanların ilişkisel yapılarının anlaşılabilmesi, mekanı oluşturan elemanlar arasındaki ilişkiler ve kurallarının tanımlanması, şehrsel gelişimin fiziksel yapısının canlandırılması v.b. konularını kapsamaktadır. Mekanların anlamlı bütünler oluşturma sürecinde bir araya gelmelerindeki en önemli nokta ilişkisel yapılarıdır. Ayrıca alanın biçimlenme özelliklerinin bilinmesi ile doğrudan erişilebilir yolların şeması oluşturulabilmektedir. İnsanlar en kolay hareket ettikleri alanda yolları oluştururlar. Böylece harekete bağlı olarak şehrsel işlevlerin genel biçimlenme içindeki yeri etkilenmiş olur. Ticaret işlevinin en çok geçilen alana yerleştirilmesi gibi. Bu durumda biçimlenme özelliklerinin hareketi, hareketin seçilen işlevi etkilediği açık olarak görülmektedir (Hillier,1993).

Mekanların biraraya gelmesindeki ortak dilin varlığı üzerine kurgulanan “alan dizimi” modeli ile, farklı şehrsel şebekelerin kendilerine özgü mantıkları ve

onları oluşturan mekansal bileşenlerin birbirleriyle olan ilişkileri analiz edilebilmekte, böylece mekanın biçimlenme yapısı ile şehre ilişkin sosyal bilginin üretilip, geliştirilmesi konuları desteklenmektedir. Hillier (1996a), "Şehirsel alanlardaki karmaşık gelişimler; alan kullanımlarının ve şehrin parça-bütün yapılanmasında etkilidir. Alan ve hareketin birbirleri ile karşılıklı ilişkileri, etkileşimleri, mekan hareket ilişkisi ile etkilenen yapı yoğunlukları ve arazi kullanımı farklılaşmasından doğan çoklu etkiler şehre kendi karakteristik yapısını verir. Alanın biçimlenme özelliklerinin modellemesinin yapılması şehirsel şebeke farklılaşmasını anlamak için gereklidir." tezini savunmaktadır.

Model, şehirsel şebeke görünümünü, ilişkisel bütünlükte, birbirini kesen ve birbirine bağlanan ringlerden oluşan hat ağı olarak kabul etmektedir. Hat ağı yapılanma özelliklerinin tanımlanmasını sağlayan, yerleşmelerin eksensel haritaları ile, yerleşimlerdeki hareket kalıpları açıklanabilmektedir (Hillier ve diğ.,1993). Şehirsel "hat ağı" özellikleri, şehrin global yapılanmasında en önemli veridir. Hatların birbirlerine göre ortalama derinliklerinde oldukça büyük farklılıklar bulunmaktadır. Diğerine göre daha az derin olan daha çok hareket, daha çok derin olan daha az hareket çeker. Eksensel haritalarda hatların birbirlerine göre derinliği modelin biçimlenme parametrelerinden bütünleşme değeri ile ölçülmektedir. Bütünleşme değeri bu nedenle hareket oranlarının belirlenmesinde en önemli ölçüttür. Aynı zamanda sistemin en fazla bütünleşmiş hatları, şehirlerin ticaret ve çeşitli aktiviteleriyle canlı olan merkezinden geçen hatlarını da temsil etmektedir. Bütünleşme değerleri arasındaki farklılaşma, mekanın işlevsel farklılaşmasını da göstermektedir. Ayrıca mekansal biçimlenmenin kavranabilirlik derecesi ile çevrenin yapılanması tahmin edilebilmektedir. Kavranabilir, tanımlanabilen alanlara benzer alanlarda da şehirsel yapılanmanın işlevsel oluşturucularının ne olabileceği hakkında genel bir sonuca varılabilmektedir (Hillier,2001).

Şehirsel şebekenin hat yapılanmasının hareket ekonomisi üzerindeki etkisi şehre hayat veren çoklu işlevselliğin temel kaynağıdır. Hareket ekonomisi şehrin parça bütün yapılanmasını oluşturmaktadır. Şehirsel alanda lokal ve global olarak farklı ölçeklerde hareket olmaktadır. Büyük ölçekteki seyahatler doğal olarak, daha bütünleşmiş ve global olan öncelikli alanlara yönelecektir, daha lokal seyahatler

ise lokal olarak bütünleşmiş olan alanlara olacaktır. şehirsel sistemin farklı ölçeklerde yansıması ile farklı bütünleşme değerleri arasındaki ilişkinin anlaşılmaması, parçalar ve bütün arasındaki ilişkinin anlaşılmasında anahtardır (Hillier,1996a).

Model bu özelliği ile şehirsel alan bütününde merkez alanların, diğer şehir parçalarıyla ilişkilerinin anlaşılmasını sağlayarak, geleceğe yönelik planlama kararlarının verilmesini destekleyici niteliktedir.

Bu bağlamda, şehirsel biçimlenme özelliklerini sayısal verilere dönüştüren, eksensel harita ve biçimlenme parametrelerinden, bütünleşme değerleri farklılaşma nedenlerinin araştırılması, şehirsel sistemlerdeki gelişim özellikleri, işlevsel yapılanmanın dağılım özellikleri, şehirsel dönüşümlerin açıklanması ve merkezlerin parça bütün bağıntılarının anlaşılmasında çok önemlidir.

3. GALATA – PERA BÖLGESİNİN ARAZİ KULLANIM DEĞİŞİMİ VE MEKANSAL BİÇİMLENME ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ ETKİLEŞİMİN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ İÇİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde, Galata-Pera bölgesinin mekansal biçimlenmesi ile işlevsel yapılanması arasındaki bağıntının karşılaştırılması amacıyla, önce çalışma alanının tarihsel gelişimi İstanbul bütününde değerlendirilmiştir. Gelişim özellikleri ile birlikte İstanbul Merkezi İş Alanı incelenmiştir. Tarihsel gelişim süreci antik dönem, fetih dönemi ve cumhuriyet dönemi kapsamında ele alınmıştır. Bundan sonraki aşamada Galata-Pera bölgesi tarihsel süreç içinde değerlendirilmiştir. Çalışma alanı fetih öncesi ve sonrasındaki dönemlerde fiziki yapılanma, işlevsel yapılanma, ve mekansal biçimlenme yapısı özelliklerine göre incelenmiştir. Dönemlerdeki önemli sosyo-ekonomik gelişmeler, kurumsal yapılanmalar ve bölge için yapılan planların mekana yansımaları irdelenmiş, sonuç bölümünde Galata-Pera bölgesine ilişkin mekansal biçimlenme yapısı ile işlevsel yapılanma özellikleri karşılaştırılarak, şehrsel işlev ve hat ağı yapılanması bütünleşme değerleri arasındaki etkileşim ortaya çıkartılmıştır.

Mekansal biçimlenme özellikleri Alan Dizimi analiz modeline ilişkin biçimlenme parametrelerinden Global Bütünleşme (R-n) Değerleri kapsamında ele alınarak hesaplanmıştır. Analiz modelinde; şehrsel şebekelerin bütünleşme değerlerinin sistem içinde ne şekilde dağıldıkları ve biçimlenmeyi ne şekilde etkiledikleri “çekirdek haritaları (core maps)” oluşturularak elde edilmiştir. Çekirdek haritalarında kırmızı ve turuncu renkli akslar, mekansal yapılanma içindeki yüksek derecede bütünleşmiş alanları, mavi renkler ise ayrılmış alanları göstermektedir. Eksensel haritaların ve bütünleşme değerlerine ilişkin çekirdek haritalarının oluşturulmasında Alan Dizimi Analiz Modeli için geliştirilen “Axman” bilgisayar yazılım programı kullanılmıştır. Ayrıca Galata-Pera bölgesine ilişkin sokak adları ve sokakların şematik güzergahları Ek-1 Beyoğlu yol şeması bilgi paftasında, Ek-2 Beyoğlu ilçesi mahalle sınırları paftasında görülebilmektedir.

3.1. Tarihsel Süreç İçinde İstanbul Bütünü ve Merkezi İş Alanı Gelişimi

İstanbul'da ilk yerleşme M.Ö. 400 bin yıllarında, Egeden gelen Megaralı Grekler tarafından önce Kadiköy (Khalkeodon)'de başlamıştır. Ancak kent topografik yapısı ve Haliç'in oluşturduğu doğal limana sahip olması nedenleri ile, Sarayburnu ve çevresinde gelişerek, konumunun getirdiği avantajlarla önemini arttırmıştır (İ.B.B.Şh.Pl.Md., 1995). Pers ve Atinalılar tarafından işgal edildikten sonra, M.Ö. 4.yy'da Roma'ya bağlanmıştır (Yurt Ans., 1982). İstanbul, coğrafi konumu, güzel doğası ve gelişime elverişli olması nitelikleri ile Ortaçağlar boyunca kalabalık metropol özelliği göstermiş olup, 18.y.y ortalarına kadar, eski Akdeniz dünyasında görülen geleneksel şehir yapısını, faaliyetlerin kentsel mekana dağılma ve yansıma biçimini, geleneksel kent dokusunu ana hatlarıyla korumuştur. İstanbul'un kent dokusu ve kentsel alan kullanım biçimi Helenistik dönemden 18.y.y'a kadar belirli kurumsallaşmalar ve faaliyet kalıpları etrafında biçimlenmiştir. 19.y.y'da ise, Doğu Akdeniz'in bütün büyük şehirleri İskenderiye, Selanik, Beyrut, İzmir gibi dış dünyaya yeniden ayak uydurma çabasıyla yapısal bir değişim geçirmiştir (Ortaylı, 1999).

3.1.1. Antik Dönem

Antik Dönemde; Bizans, Karadeniz ve Ege trafiğinin kesiştiği noktada, o çağların önemli balıkçılık merkezi ve ticaret antreposudur. Kentte Haliç ve bugünkü Eminönü liman meydanı kısmı bu faaliyete göre örgütlenmiş bir merkezdir (Eyice,1975). Merkez ticaret, ulaşım, depolamayla birlikte yönetsel ve askeri işlevleri de içine almaktadır. Bu dönemde Bizansın merkez bölgesi, bugünkü Sarayburnu ve Unkapanı arasında bulunmaktadır. Sarayburnu kentin Akropolü'nün bulunduğu yerdir. Traklarla yapılan hayvan ticareti için konut bölgesi dışında özel bir hayvan pazarı vardır. Bu alan kentin doğusunda Marmara kıyısında yer almaktadır (Ortaylı, 1999)

Bu dönemde bugünkü Galata, Bakırköy, Üsküdar, Kadiköy, Beşiktaş, Boğaziçi, Haliç ve Boğaz'ın bazı yerlerinde çok küçük yerleşme noktaları mevcuttur. (Kuban, 2000).Geleneksel antik kentlerin yapısı ve yerleşme düzeniyle tamamen uyum halindeki yerleşme, sonraki Roma devrinde de temel bir değişikliğe uğramamıştır (Ortaylı, 1999)

kentin içlerine doğru uzanan ana yol Divan Yolu (Mese)'dur Liman ve civarındaki faaliyet noktaları; artan nüfusa uygun olarak IV. y.y sonunda genişlemiştir. Kentin Marmara kıyısındaki küçük limanlar faaliyeti az olanlardı. Buralar, Osmanlı devrinde de Bizansta olduğu gibi imparatorluk ofislerine ve muhafız kıtalarına ait ikincil önemdeki iskele ve kayıkhanelerdi (Ortaylı, 1999)

Bizans döneminde Galata, temelde Akdeniz İtalyan şehirlerinin koloniyal faaliyetlerinin yoğunluğuna bağlı olarak gelişmiştir. İtalyanlar, başlangıçta bugünkü Sirkeci ve Unkapanı liman tesislerinin hemen arkasındaki dar sokaklarda yaşamaktadırlar. Sonraları Galata'ya yerleşmişlerdir (Kuban, 2000). Galata'da, 1254'te önemli imtiyazlar elde ederek koloninin hakimi Cenevizliler olmuşlardır. O tarihe kadar şehrin bugün "Büyük Hendek Caddesi" diye bilinen kesimi, surlarla çevrilmişti. 1267'den sonra bu koloni-kentin dışına taşan yerleşmeler görülmektedir (İnalcık, 1998).

3.1.2- Fetih Sonrası Dönem

Fetihten sonraki dönemde İstanbul Balkanlar ve Küçük Asya'daki geniş bir hinterlandla bütünleşmektedir. İş merkezi, konut alanındaki yerleşme kalıpları Bizans devrindeki dokuyu sürdürmüştür. Şehrin mekansal yapısı, geleneksel kent dokusuna özgü niteliktedir. Yönetim ve kontrol bölgesi, iş ve liman bölgesi ve konut alanı geleneksel yapıya göre sıralanmıştır (Ortaylı, 1999).

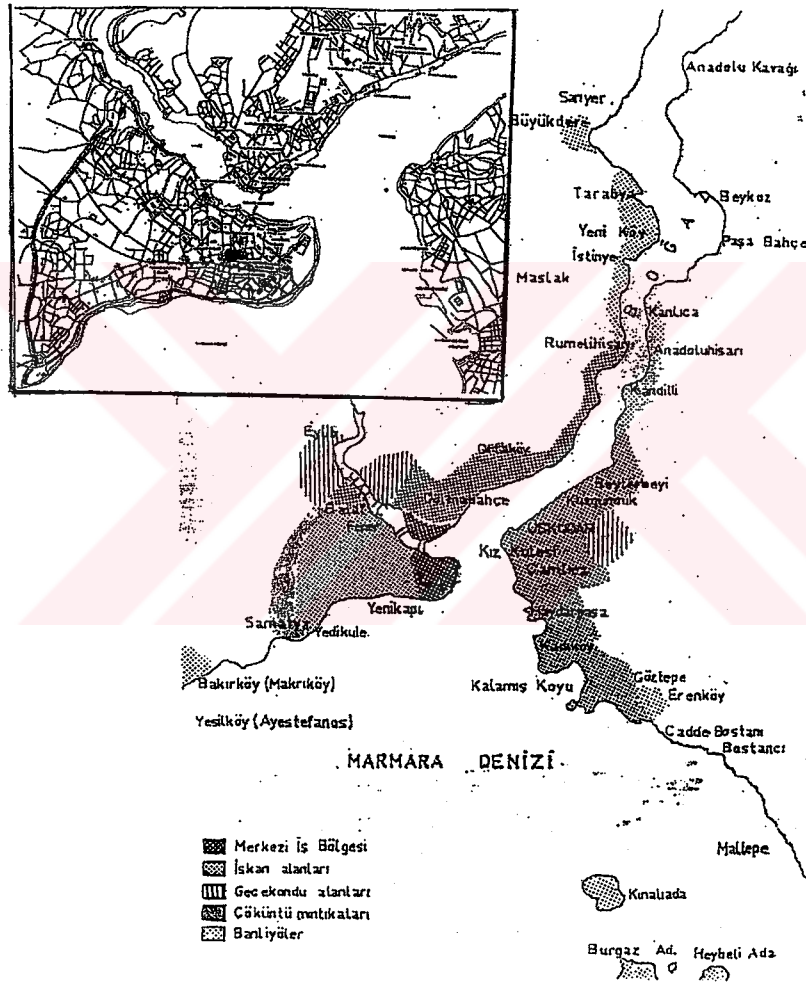
Bu dönemde; Galata şehri, kentin nihayetinde dış ticaret kolonisi olarak gelişmiştir. İstanbul'a göre değişik özellikleri olan bir nüfus kompozisyonuna sahiptir (Cezar, 1991). Galata'nın ekonomik olarak büyümesi, Osmanlı ordusunun vermiş olduğu güvence ile artarak sınırlar surun dışına Beyoğlu'na taşınmıştır. Bu İstiklal caddesi ve çevresinin gelişiminde etkili olmuştur. 15.yy. sonu ve 16.yy. başlarında İspanya'dan gelen İslam göçmenleri (Moricos) bugünkü Tophane ve Azapkapı'ya yerleştirilmiş, azınlık nüfusunun daha yoğun olduğu Galata'da kilise ve vakıflar kurulmuştur (İnalcık, 1998). 16. yy'ın ilk yarısından başlayarak, Galata bölgesinde Cenevizlilerin yerini Fransızlar almışlardır. Bu dönemde Fransızlara verilen bazı ticari olanak ve haklar sonucunda bu bölgede ticaretin konut alanları aleyhine gelişmelerini sağlamıştır. 17. yy. başlarında Galata'da daha çok liman faaliyetine yönelik işkolları, örneğin

yelkenciler çarşısı ve gemi donanımına yönelik faaliyetler veya sağlık yönünden sakıncalı, yangın tehlikesi olan işkolları yer almaktadır (Ortaylı, 1999). Beyoğlu ise, Galata'dan gelen Hristiyanlarla yabancıların elçilik dolaylarına ve İstiklal Caddesi boyunca yerleşmesiyle Avrupa kenti görünümünde bir yerleşme olmuştur. Bu yüzyılda Beyoğlu bir işyeri olmaktan çok konut alanı görünümündedir. 16-19.yy.'ları arasında Galata-Pera bölgesi; kentin, Atlantik iktisat bölgesi ile ilişkilerinin kurulduğu yerdir. Bölge sınırları Cihangir, Fındıklı, Salıpazarı'na kadar yayılmıştır.

19.yy.'da tüm dünya tarihinde hızlı bir değişim yaşanmıştır. Bin yıldır dünya ekonomisinin ve kültürünün merkezlerinden biri olmasına rağmen çok büyük yapısal değişim göstermeyen İstanbul'un 19.yy'da kurumsal gelişimi, nüfus artışı ve yüzölçümündeki büyümenin mekana yansması; a)Gecekondulaşma, b)Banliyölerin doğuşu, c)Sınıfsal yapının ayrıntılarının mekana yansması, d)*İş merkezlerindeki değişme ve kaymalar sonucu çift merkezin doğuşu*, e)Geçiş bölgesinin belirgin şekilde ortaya çıkışı, f)Kentte bütünleşmemiş olan çeşitli semtlerin kent içi ulaşımının modernleşmesi ile merkezle organik bir bütünleşme göstermesi şeklinde olmuştur (Ortaylı, 1999).

Bu dönemde, eski iş merkezinin yapısı değişmiş, yeni tip iş hanları ortaya çıkmaya başlamıştır. Değişen ticari yapı, modern anlamdaki uzmanlaşma ile, Beyoğlu daha çok dış dünya ile olan ilişkilerin görüldüğü iş bölgesi durumuna gelmiş, bu alanda ticarethaneler, büyük mağaza ve bankalar gelişmiştir. Karaköy'ün aktif bir "merkezi iş bölgesi" durumunda olması nedeni ile Karaköy ile Eminönü arasında ilk Galata köprüsü yapılmıştır (Akın, 2002). Karaköy-Pera arasında 1875'te tamamlanan Tünelin işletmeye açılmasıyla, Karaköy'ün Beyoğlu'ndaki konut bölgesiyle ilişkisi yoğunlaşmıştır (Çelik, 1986). 19. yy'ın ikinci yarısında kurulan İltizam-ı Şehir komisyonu şehri 14 bölgeye ayırmış, Galata, Pera ve Tophane'de VI. Daire-i Belediyesi Paris Belediyesi örnek alınarak kurulmuş ve Galata-Pera bölgesi kentin yenilenmesinde örnek alan seçilmiştir. İş ve konut bölgeleri arasındaki bu yoğun trafik, tranvay işletmesinin kurulması, yolların açılması ve genişletilmesi gibi çalışmaları da beraberinde getirmiştir (Kılıçaslan,1981). Bu dönemde özellikle Beyoğlu'nda uzmanlaşma mekana yansma özelliği göstermiş olup, İstanbul'da geleneksel çarşı düzeni büyük ölçüde devam ederken bu bölgede mağazalar, ticarethane ve depolama faaliyetleri belirgin alanlarda toplanmaya başlamıştır.

Bu özellikleriyle 19.yy.'da İstanbul ticari faaliyetler açısından iki merkezli bir metropol olmuştur. 1. Merkez Eminönü, 2. Merkez Galatadır. Ayrıca Galata ve Eminönü Cumhuriyet dönemine henüz girilmeden önceki dönemde, kıyılarındaki çarşı uzantılarından başlayıp, içerlerindeki mahallelerine doğru gelişen yerleşim dokularıyla ikili kent ortamını ve iki farklı kent imajını simgelerler. Bir tarafta geleneksel yaşam diğer tarafta hareketli, modern formlarıyla belirlenen bir yaşam vardır (Ortaylı, 1991). Şekil 3.2'de İstanbul 19.yy tarihi Yarımada ve Beyoğlu bölgesinin Merkezi İş Alanı ve işlevsel ayrım görülmektedir.

Şekil 3.2. 19.yy Merkezi İş Alanı (Ortaylı, 1999)

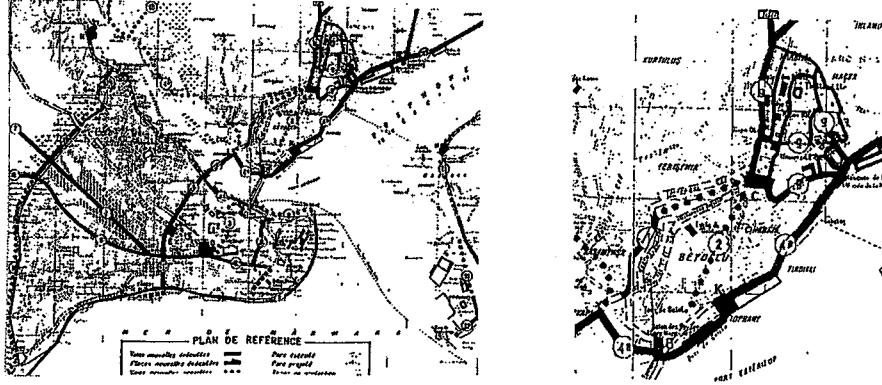
İstanbul yakası konut bölgelerinde büyük değişimler görülmezken, Beyoğlu tarafında hızlı bir değişme göze çarpmaktadır. Beyoğlu konut bölgesinde mimari bakımdan bitişik düzen binalar, kagir yapılar artmış, etnik yönden karışma ve sosyal sınıflaşmaya göre bir mekansal biçimlenme göze çarpmaktadır.

Konut alanı Beyoğlu'nda genişlemiş, o vakte kadar kentin çevre ve mezarlık bölgesini bile kapsamaya başlamıştır. Örneğin bugünkü Taksim gezisi önceleri Latin Mezarlığı iken bu mezarlık Feriköy'e nakledilmiş ve bölge konut alanı içinde kalmıştır. Park v.s. gibi kamusal eğlence alanları kuruldu. 20.yy. başında ise, bu alan apartman yaşamının başladığı bölge olacaktır. Beyoğlu bu dönemde, modernleşmesi ile yaşam ve yerleşme kalıpları, ulaşım, sağlık, itfaiye gibi belediye hizmetlerinin mükemmelleştirilmesi ile İstanbul yakasındaki değişimlere göre çok hızlı bir gelişme göstermektedir. Eski İstanbul azınlık mahalleleri halen aynı kompozisyonudadır. Azınlık nüfus yavaş yavaş Balat, Fener, Samatya'yı terkedip, Beyoğlu tarafına geçmektedir. Beyoğlu'nda ise mekan düzeni etnik-dini ayırıma göre biçimlenme özelliğini hızla kaybetmektedir. Bununla beraber bu bölge İstanbul'da henüz dar bir alandadır. İlk yerleşim alanında eski özellikler devam etmektedir. Bu da belediye hizmetleri birliği konusunda güçlükler yaratmaktadır.

3.1.3- Cumhuriyet Dönemi

Bu dönemin mekansal değişimindeki en önemli belirleyici başkent'in Ankara'ya taşınmasıdır. Cumhuriyetten sonra 1930'lara kadar geçen alışma dönemi 1930'lu yılların ortalarında planlama ve imar çalışmalarıyla etkinlik kazanır (Yücel, 1991). İstanbul'un gelişmesini Nazım Planlarla denetim altına almak için ilk çaba 1930'larda görülmüştür. 19.yy.'da İstanbul'da Eminönü ve Fatih'te bulunan sanayinin, İstanbul Limanının Sirkeci ile Balat arasındaki yerleşmelere paralel olarak gelişmesi, Kasımpaşa'da kurulan tersane ile Haliç'te sanayinin yerleşmeye başlaması, Eyüp'te Halat fabrikasının kurulması, 20.yy'daki işlevsel yer seçiminin tarihsel süreçteki etkileri ile devam etmesine neden olmuştur. Cumhuriyet sonrasında şehrin planlı olarak büyümesine verilen önemle birlikte 1937'de H.Prost'a yaptırılan İstanbul Nazım İmar Planında; önemli olarak, Sanayi alanlarında 500mt'lik koruma bandı yapılması kuralı getirilmektedir (Çelik, 1986). Taksim meydanının genişletilmesi, çevresinde tiyatro, konferans salonları, kulüpler, otobüs garları, postane ve otoparkların bulunması, Sanayinin Haliç çevresinde toplanması, Haliç'in Galata bölgesindeki konut alanlarının yenilenmesi, Galata limanının Güzel Sanatlar Akademisine kadar uzatılması, Karaköy meydanından Galata Kulesine kadar uzanan yeşil bir alan yapılması

Galata-Pera bölgesi için öngörülen kararlardır. Bu planın önemi koruma konusunda önemli kararların alınmış olmasıdır (İ.B.B,Pl.İm.Md.,2002) Prost'un İstanbul için geliştirdiği projenin bazı bölümleri halen yürürlükte dir. Şekil 3.3'de Prost'un İstanbul için hazırladığı plan görölmektedir.

Şekil 3.3. Prost'un Planı (1937), İstanbul Bütünü ve Beyoğlu Bölgesi (Çelik, 1986)

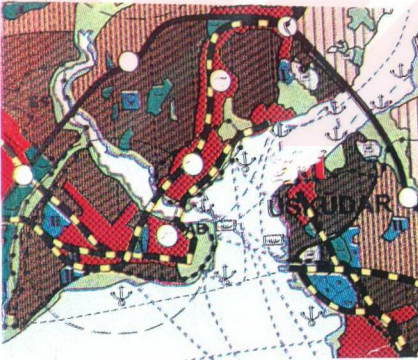
Artan nüfus ve ekonomik büyüme bir yandan arazi değerlerini yükseltirken öte yandan yeni değer sistemleri 19.yy'dan beri yükselmekte olan semtlere, kentin kuzey kesimine ve eski banliyö mahallelerine talebi daha da arttırmıştır. 1940'lerden itibaren konakları terk edip apartmanlara yerleşen kent soylularına benzer şekilde büyük sanayi ve ticaret kuruluşları da Eminönü veya Beyoğlu'ndaki eski mekanlarından çıkıp, kentin kuzeyine taşınmaya başlamıştır (Yücel,1991). Bu arada Şişli'den Maslak'a uzanan Büyükdere Caddesi'nin batısında da bir sanayi alanı oluşmuştur. 1960 yıllarında İstanbul'un hızla büyüme sürecine girmesiyle birlikte Tarihi Yarımada'da Eminönü, Fatih ilçeleri ile Beyoğlu'nda gelişen MİA fonksiyonları, bu bölgelerin tarihsel dokusu, yapılanma koşulları, topografyası gibi nedenlerle, zaman içinde ana ulaşım aksları boyunca kuzeye doğru Şişli ve Beşiktaş ilçelerinde gelişme göstermiştir.

Cumhuriyet dönemi Beyoğlu'sunda, 1970'lere kadar alınan politik kararlarla birlikte, 1970'lerden sonra trafiğin tek yönlü hale getirilmesi ile, Taksim'den Tünel'e ulaşılabilirlik azaldığı için, bu çerçevede arazi kullanım kalitesinde bir düşme olmuş ve bu, Beyoğlu'nda eskiden görölmeyen ucuz mal satan

mağazaların imalathanelerin sayısını arttırmış ve bu bölgede bir çöküntü alanı yaratmıştır. (Dökmeci ve Çıracı, 1990)

Aynı dönemde, İstanbul büyük nüfus yığılmasıyla birlikte konut ve ulaşım gibi temel altyapı gelişimlerinde büyük sorunlar yaşamaktadır. Bu yıllarda şehrin transit taşımacılık işlevini güçlendiren Boğaziçi köprüsü ve çevre yolları kurulmuş, hızlı büyüme sonucunda kısa sürede kent içi ulaşım ağının omurgası haline gelmiştir.

1980’de İstanbul Nazım İmar planının onanması ve 1988 yılında İkinci Boğaz köprüsünün açılması çok önemlidir. 1980 yıllarının başında Merkezi İş Alanı sur içindedir. Sultanahmet – Aksaray eksenine ile Haliç arasındaki geniş bölge, küçük büyük ticaret ve küçük imalatçıların bulunduğu kesimdir. Azapkapı, Karaköy ve Galata da önemli iş alanlarıdır. *Buna karşılık ulaşım ve haberleşme olanaklarının sağladığı kolaylıklar sonucunda merkezden uzak işyerleri kurulmaya başlamıştır. Harbiye - Şişli – Mecidiyeköy – Beşiktaş – Zincirlikuyu – Maslak ve Altunizade-Çamlıca gelişimi süren iş alanlarıdır.*

Şekil 3.4. Merkezi İş Alanı Gelişimi (İ.B.B.Şehir Pl.Md., 1995).

Şekil 3.4’te Bugüne ilişkin Merkezi İş Alanı gelişimi görülmektedir. İstanbul şehrinin nüfus olarak artması, alanca büyümesi buna paralel olarak topografik

3.2. Tarihsel Gelişim Süreci İçinde Çalışma Alanının Mekansal Biçimlenme Özellikleriyle Arazi Kullanımı Arasındaki Etkileşimin İncelenmesi

Şehirsel büyüme sürecinde, işlevsel özellikler ile mekansal biçimlenme özellikleri arasındaki etkileşiminin araştırılması, merkezin, diğer kentsel alanlarla bütünleşmesi ve İstanbul Merkezi İş Alanı gibi metropoliten merkezlerin, kendi alt bölgeleri arasındaki bağıntının ortaya çıkartılması, arazi kullanımı kararlarının verilmesinde önemlidir. İstanbul'un tarihi merkez çekirdeği olan Beyoğlu Bölgesi, merkezin doğrusal olarak Şişli-Maslak aksı doğrultusunda büyümesiyle bugün ihtisaslaşmış bir alt bölge haline dönüşmüştür. Ancak ana merkezle bütünleşmiş haldedir. Bu Merkezi İş Alanının zaman içinde kendi alt bölgeleriyle parça-bütün ilişkisini koruyarak gelişmekte olduğunu göstermektedir. Bu hipotezin kanıtlanmasında, Hillier'in şehir alanları kavranabilirliğini; mekansal biçimlenmenin şebekenin parçalarından nasıl görüldüğü ve bütün şebeke içindeki yeri arasındaki ilişkinin analizi ile ölçülebileceğini savunduğu Alan Dizimi analiz yöntemi kullanılmıştır.

Bu çerçevede, mekansal morfolojisinin temeli Batılılarca atılan ve kent merkez alanı işleviyle Pera'dan başlayarak gelişen, bugün İstanbul Merkezi İş Alanının Avrupa kesiminin, geleneksel (Eminönü-Beyazıt) ve çağdaş bölgelerini (Mecidiyeköy-Maslak Aksı) bağlayan parça olan İstanbul merkezi iş alanı Beyoğlu alt bölgesinde "Galata-Pera bölgesi" çalışma alanı olarak seçilmiştir. Galata-Pera bölgesinin tarihsel süreç içinde, işlevsel özellikleri ile biçimlenme özelliklerinden bütünleşme değerleri arasındaki etkileşim ortaya çıkartılmıştır.

Beyoğlu; kuzeyinde Şişli, doğusunda Beşiktaş ve Boğaziçi, güneyinde Haliç Köprüsü, Batısında Eyüp ilçeleriyle çevrelenmiş bir alandır. Çalışma alanı olarak belirlenen alan, Galata – Pera (Beyoğlu) bölgesi; İstanbul I nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Kararı ile Beyoğlu Kentsel Sit Alanı olarak belirlenmiş olan Bahriye Caddesinden Atatürk köprüsünü takiben ve Tersane Caddesinden Karaköy sahiline, Meclis-i Mebusan Caddesini izleyerek, İnönü Caddesinden Asker Ocağı Caddesine devam eden ve Yedikuyular Caddesi, Abdülhakhamit Caddesi, Taksim Caddesi, Yenikafa Sokak, Leman Sokak, Dereotu Sokak, Serdar Ömer Paşa Caddesi, Dilber Sokak, Tevfik Efendi Sokak, Ömer Hayyam Caddesi, Bocurgat Sokak, Keramet Sokak, Tahta Fırını Sokağı

izleyerek Bahriye Caddesine uzanan (Ek-1) sınırlar içinde kalan yaklaşık 287 hektarlık bir alanı kapsamaktadır. Bölge; sinema, tiyatro, festival, kültürel aktiviteler ve sergi alanları ile şehrin önemli kültürel merkezlerindendir. En önemli ana cadde İstiklal caddesidir. İstiklal caddesi Galata'dan Taksim Meydanına kadar devam eder ve araç trafiğine kapalıdır. Çalışma alanı sınırları şekil 3.6'da görülmektedir (İBB.Pl.İm.Md., 2002).

Şekil 3.6. Çalışma alanı sınırları

Galata-Pera bölgesi tarihsel gelişim süreci Antik dönem, Fetih sonrası dönem ve Cumhuriyet dönemi olarak ele alınmıştır. Her dönem için ayrıntılı işlevsel yapılanma özellikleri irdelenmiştir. 17. yy'dan günümüze kadar Kuban (2000)'ın hazırladığı İstanbul planları, günümüz için 2000 yılı onaylı halihazır haritalar kullanılarak eksensel haritalar oluşturulmuştur. Eksensel haritalarla "Global bütünleşme (R-n)" değerlerine göre çekirdek haritaları oluşturulmuş ve bu değerler üzerinden alanın biçimlenme özellikleri analizi yapılmıştır.

3.2.1- Antik Dönem

Milattan önce 7.yy sonlarında Haliç'in kuzeyinde Grek kolonilerince kurulmuş, Sykac adında küçük bir yerleşme olduğu bilinmektedir. II. Theodosius devrinde kent bölgelere ayrılırken VIII. Bölge olarak Bizans kentine dahil olmuştur ve çevresi duvarlarla sınırlandırılmıştır. Bu dönemde alanda kilise, forum,

İşlevsel Yapılanma

15. yy sonlarına doğru Galata'nın Ticaret Merkezi olması nedeniyle, bu alanda yerleşmiş olan Avrupalıların, evlerini ticarethanelere bırakarak yaşama alanı olarak Osmanlı ordusunun güvencesinde yavaş yavaş surun dışındaki alanları seçtikleri, ancak Galata üst bölgesi ve çevresinin halen kırsal görünümünü koruduğu bilinmektedir (Çelik, 1986). Bu dönemde Galata'nın sur içinde, Osmanlılarca inşa edilen İslami eserler, küçük boyutta camii ve mescitlerden ibarettir, gayri müslümlere ait daha fazla dini eser ve iyi yapılmış evler bulunmaktadır. Bölge liman şehri özelliğinde, ticari işlevler ve konut ağırlıklı şehrsel yapılanma göstermektedir (Kuban, 2000). Şekil 3.9'da 15.yy Galata Bölgesinin işlevsel yapılanması görülmektedir.

16.yüzyıl

16.yy.'da kule ve surlarıyla yoğun bir iskana sahip olduğu görülen Galata tarihi yarımadaının karşısında üçgen bir alandır. Sur dışı Bağ-bahçe ve kırsal alan görünümündedir (Kuban, 2000). 16.yy'ın ilk yarısından başlayarak Fransızlar Galata'da Cenevizlilerin yerini almaya başlamıştır (Dökmeci ve Çıracı, 1990).

Fiziki Yapılanma

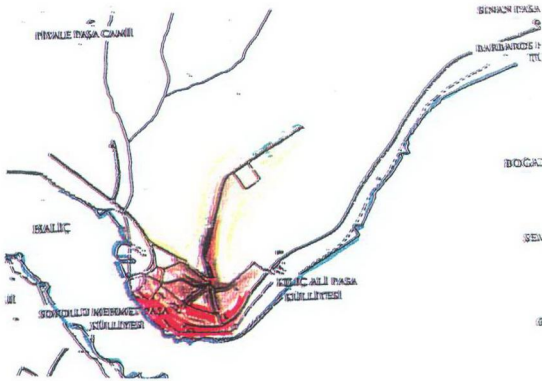
En yüksek noktada Galata kulesi yer almaktadır. Evler aralarındaki dinsel yapılarla bu merkeze doğru yönelmektedir. Bölge içinde alanı üçe ayıran surlar mevcuttur. Bu yüzyılın ikinci yarısındaki belgelerden bölgenin sarp bir alanda kurulmuş olmasından dolayı yukarılara doğru çıkışlarda yer yer basamakların kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde yavaş yavaş Pera'ya doğru gelişim gösteren yapılanmada özellikle bugünkü İstiklal Caddesinin (Cadde-i Kebir) gelişimi bu dönemde olmuştur (Çelik, 1986).

İşlevsel Yapılanma

Fetihten sonra Yabancı elçilik bulundurma şartı ile, elçilikler Pera caddesi boyunca yapılmaya başlamıştır (Kuban, 2000). Aynı dönemlerde kapitülasyonlarla birlikte Galata dış ticaretin odak noktası durumuna gelmiştir. Dükkan ve ambarlarındaki artış, ticaret merkezinin genişlemesine, fakat eğimin

fazla, yolların dar olması ve kıyıdaki liman tesislerine ticaretin yakın olması şartlarından dolayı, ticaretin, aşağıdaki konut alanlarına doğru genişlemesine neden olmuştur. Bu alanda tüccarların evlerini terk ederek, bugünkü İstiklal caddesine taşınmaya başlamalarına ve bu caddenin giderek diploması merkezi olarak gelişmeye başlamasına sebep olduğu bilinmektedir. Ayrıca Pera'ya doğru Galata Mevlevihanesi yaptırılmıştır. Bu caddenin şu anki adları ile Asmalı Mescit ve Kumbaracı sokakları ile birleştiği yer olan Dört Yol'da Asmalı Mescit yaptırılınca bu alan müslüman mahallesi olarak gelişmeye başlamıştır (Dökmeci ve Çıracı, 1990).

16. yy.'da Marmara kıyılarının ticari öneminin azalması, limanların terk edilmesi ve kentin merkezinin tümüyle Haliç kıyılarına yönelmesi ile Galata, Ticaret alanı olarak gelişmesine hızla devam ederken, Beyoğlu konut alanı ağırlıklı olarak yavaş yavaş büyümeye başlamıştır. Evler her cepheden manzara görülecek şekilde denizden 100 kadem uzakta yapılmaktadır. Aynı dönemde kıyıda iskelelerden başka, meyhane, dükkan ve erzak depoları da vardır. Surlar denize 6 kapı ile açılmaktadır. Galata Kulesine doğru yoğunluk azalmaktadır. En büyük altyapı sorunu sudur. Bu dönemde su sorunu yapılan çok sayıda çeşme ile giderilmektedir (Cezar, 1991) Şekil 3.10'da 16 yy'da Galata - Pera bölgesinin Konut, ticaret ayırımı işlevsel yapılanması görülmektedir.

Şekil 3.10. 16 yy Galata-Pera Bölgesi İşlevsel Yapılanma

17.yüzyıl

Fiziki Yapılanma

17. yy.'da Galata surlarla belirlenmiş sınırlar içinde gelişmesine devam etmekteydi (Akın, 2002). Beyoğlu, Galatasaray kadar uzanmaktadır ve Dört Yol Mevkii onun merkezini oluşturmaktadır. 17 yy. başlarında Beyoğlu'nun başlıca 5 semti vardı. Dört Yol, Tomtom, Polonya, Galatasaray ve Asmalı Mescit. Balık Pazarı semti 17. yy sonlarına doğru gelişmiştir. Galata'nın çevresinde gelişen bu alan bir yandan Haliç'e, diğer taraftan Tophane surlarından aşağıya doğru uzanmaktadır. Fındıklı, Cihangir ve Kasımpaşa yeni gelişen alanlardır. (Dökmeci ve Çıracı, 1990).

İşlevsel Yapılanma

Galata Kulesi çevresinde musevi simsarlar yerleşmiş, depolar, çarşılar, bedesten ve gümrük burada bulunmaktadır. Bu dönemde sur içinde en önemli aksların Voyvoda Yolu, Arap Camii Yolu, Harbi Yolu ve Kule Kapısı yolunun olduğu ve sur içinde artık bağ ve bahçe bulunmadığı bilinmektedir (Mantran, 1962). Bu dönemde Galata Ticaret bölgesi Beyoğlu ise konut alanı görünümündedir. 1645 yıllarından başlayarak birçok elçilik, onları üçyüz yıl burada barındıracak olan Beyoğlu etrafına yerleşmeye başlamışlardır (Mantran, 1962) Bu dönemde Beyoğlu, Galata'dan gelen yabancıların İstiklal caddesi boyunca elçilikler etrafına yerleşmesi ile Avrupalı üslupta yapılan binalarla farklı bir mimari tarz ve yaşam biçiminde Avrupalı bir kent görünümündedir. Evler geniş ve sağlam, aynı zamanda yarımadayı çevreleyen deniz manzarasına sahipti. İstiklal caddesi bu dönemde dar bir yol görünümünde olup, bir yanında elçilikler, konaklar ve kiliseler diğer yanında ise mezarlık bulunmaktadır (Dökmeci ve Çıracı, 1990). Bu dönemde Galatanın yukarı bölümünün Mezarlık olduğu, Kasımpaşa'nın iki yanında ise bağ ve bahçelerin yer aldığı, Beyoğlu'nun başlangıcında Galata Mevlevihanesi, çarşı fırın ve hamamların bulunduğu, Dört Yol mevkiinde yabancı çevirmenlerin oturduğu bahçeli evlerin, sol yanda ise musevi evlerinin bulunduğu, Tophane'ye inen yolun iki yakasında ise Türk evlerinin bulunduğu, ayrıca Kasımpaşa surlarında yeni mahallelerin kurulmaya başladığı ve Cihangir surlarında evler konaklar ve camilerin görüldüğü bilinmektedir (Dökmeci ve

Çıracı, 1990). Alanın su gereksinimi olması ve suyun bulunmaması nedenleri ile I.Ahmet'in Tophane ve Beyoğlu semtlerine su getirtmiş olduğu bilinmektedir. 17. yy.'da çıkan yangınlar Galata'da büyük bir tahribatlar yaratmıştır. 1696 tarihli İstanbul Kaymakamlığı tarafından hazırlanan metin, binaların taş kil ve kerpiçten yapılacağı şeklinde olup, bu buyruğun, Beyoğlu yapılaşmasının Batı etkisinde gelişmesine önemli bir etken olduğu bilinmektedir (Dökmeci ve Çıracı, 1990). Şekil 3.11'de 17.yyda Galata-Pera Bölgesinin konut, ticaret ayrımında işlevsel yapılanması görülmektedir.

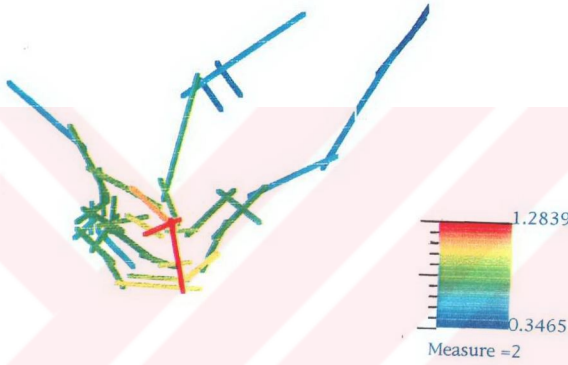
Şekil 3.11. 17.yy. Galata-Pera Bölgesi İşlevsel Yapılanma

Mekansal Biçimlenme

17. yy.'dan itibaren Galata-Pera gelişiminde mekansal biçimlenme özellikleri, eksensel haritalar üzerinden hesaplanan global bütünleşme değerleri (R-n) ile incelenmiştir.

Alanın kendini belirleyen hatlarının genel biçimlenme içindeki yerini belirleyen ve genel sistemle bütünleşme derecesini veren, bütünleşme değerlerinin bölge bütününde, en yüksek 1.2839 en düşük 0.3465 olduğu, en yüksek bütünleşme değerleri Karaköy'ü Galata Kulesine bağlayan ve Galata Kulesinden Şişhane'ye giden akslar olduğu, bütünleşme çekirdeğinin bu akslar çevresinde geliştiği görülmektedir. Galata kulesinden kuzeye ve batıya doğru, Karaköy'den batıya

giden ve sahil boyunca Tophane'ye kadar devam eden akslar ikinci derecede bütünleşmiş akslardır. Yeni gelişmekte olan yerleşim alanları doğrultusunda devam eden Kasımpaşa, Beyoğlu ve Beşiktaş yönündeki akslar bütünleşme değerleri düşük akslardır. Bu dönemde İstiklal caddesi ve sahilden Beşiktaş'a doğru ilerleyen akslarda konut alanları olarak gelişimin sürdüğü, Galata ve çevresinin yoğun "Ticaret" alanında kaldığı işlevsel yapılanma analizinde görülmektedir. Şekil 3.12'de Galata-Pera bölgesinin 17.yy bütünleşme değerleri haritası görülmektedir.

Şekil 3.12. 17.yy Galata- Pera Bölgesi Bütünleşme Değerleri (R-n) Haritası

18.yüzyıl

18.yy'da Lale Devri ile birlikte, batılılardan örnek alınan yeni bir yaşantıya geçiş dönemi başlamıştır (Dökmeci ve Çıracı, 1990).

Fiziki Yapılanma

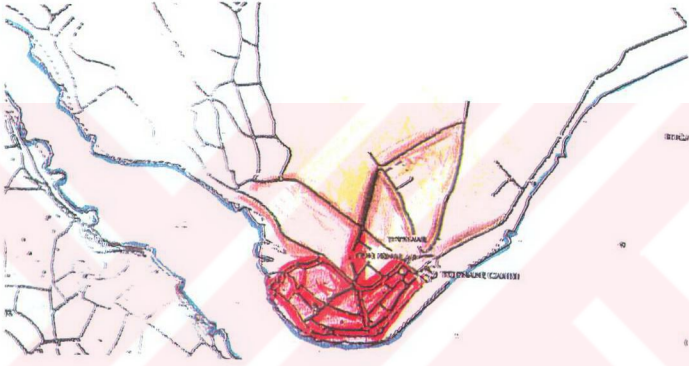
18.yy.'da Galata sahil kısmında sur dışındaki evlerin giderek artmış olduğu, bazı belgelerde denizin doldurularak üstüne bina yapıldığından bahsedilmektedir. Sur içindeki Galata büyük bir uluslararası ticaret merkezi ticari ve mali etkinliklerin odağı halindedir. Bu dönemde özellikle Beyoğlu-Tophane-Kasımpaşa konut yoğunluğu açısından hızlı bir gelişim göstermektedir (Dökmeci ve Çıracı, 1990). Beyoğlu bugünkü Tünel – Galatasaray arasındaki İstiklal caddesinin iki tarafı ile

Dört yol merkez olmak üzere bu caddenin yan sokaklarına yayılmıştır. Bu bölgenin batısında mezarlıklar doğusunda bostanlar bulunmaktadır. Bu yüzyıl boyunca Beyoğlu'nun genişlemesi ile birlikte, evler, yol boyunca Kasımpaşa vadisi ile Tophane yamaçlarına doğru yaygınlaşmış, aynı zamanda bugünkü Galatasaray'dan Taksim yönüne yapılanmalar çoğalmıştır. Ancak bu döneme ait belgelerden, Beyoğlu'nun bağ-bahçelik kırlar içindeki konaklardan oluşan seyrek dokusu ve yapı yoğunluğunun henüz çok yoğun olmadığı da bilinmektedir (Akin, 2002).

İşlevsel Yapılanma

18.yy. başlarında Galata'da Perşembe Pazarı sokağı ve çevresi ağırlıklı olarak Ticaret alanıdır. Galata Kulesi bu dönemde tersane emrine verilmiş, bir süre zindan olarak kullanılmış daha sonra yangın kulesi haline getirilmiştir. Beyoğlu'ndaki su sorunu ancak, 18.yy ortalarında Bahçeköy su şebekesinin yapılması ile çözüme kavuşmuş, bu dönemden sonra bu bölgede yoğunlukta artış olmuştur. Galata bu yüzyılda uluslararası ticaret merkezi, ticari ve mali etkinliklerin odağı halindedir. Elçilikler etrafında aynı ulustan insanlar yerleşmiş ve su şebekelerinin yapılması ile Pera Bölgesindeki gelişim hızlanmış bu bölge Fransa'nın doğudaki ticaret ve diplomasi merkezi durumuna gelmeye başlamıştır. (Cezar, 1991) Kapitülasyonlarla Fransa'ya tanınan ticari haklar zamanla diğer Avrupa ülkelerine de tanınmış; bu durum Beyoğlu'na yeni bir çehre kazandırmıştır. Rahatça pazar bulan Avrupa malları, batılılaşma akımı etkisindeki halkın tutkusu olmuştur. Böylece Beyoğlu konut yoğunluğu yüksek olmakla beraber ithal malların sergilenmeye başlandığı mağazalar, lüks kahveler, lokantalar, oteller, eğlence yerleri, yabancı tiyatro ve müzik grupları ile bir Avrupa şehri havasına bürünmüştür. 18. yy. ortalarında Taksim-Harbiye arasında Mezarlıklar uzanmaktadır. Yolun karşı tarafında tuğla fabrikası, bu alanların ötesi ise ekin tarlalarıyla kaplıdır (Dökmeci ve Çıracı, 1990). 18. yy sonlarında İstiklal Caddesi daha da belirgindir. Galata'nın yapılanması nettir. Kule ile sahil arasındaki en önemli aks üzerinde bulunan Perşembe Pazarı sokağının Kule sokağına olan bağlantısını kesen surlar hızlı gelişim nedeniyle yıkılmıştır. Gerek Beyoğlu, gerek Tophane ve Kasımpaşa, konut yoğunluğu açısından hızlı bir gelişim göstermiştir (Eldem dediği., 2000)

Ayrıca 18.yy'ın ikinci yarısından itibaren III. Selim'in yenilenme hareketlerine verdiği önemle birlikte, kışla binaları çoğu Beyoğlu bölgesinde yapılmıştır. Haliç kıyılarında Humbaracıbaşı Kışlası ve Mühendishane binalarının yapılması, Taksim'de Beyoğlu kışlasının yapılması, Kasımpaşa'da modern kışla binalarının yapımı, Tersane'nin yeniden elden geçmesi, Tophanede yenilenme hareketleri, Beyoğlu'nun gelişmesinde önemli etkenlerdir (Cezar, 1991). Şekil 3.13'de Galata-Pera bölgesinin konut ticaret ayrımında 18.yy. işlevsel yapılanması görülmektedir.

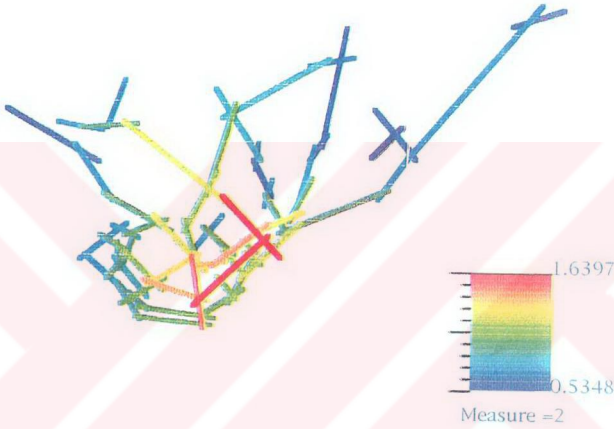

Şekil 3.13. 18.yy. Galata-Pera Bölgesi İşlevsel Yapılanma

Mekansal Biçimlenme

Bölge bütününde, bütünleşme değerleri en yüksek 1.6397 en düşük 0.5348 değerleri arasında olup, değerlerin yükselmiş olduğu, en yüksek bütünleşme değerlerinin Karaköy-Tophane ve Tophane-Kumbaracıbaşı Yokuşu devamında, Asmalı Mescit aksları ile ikinci derecede bütünleşmiş hatların ise Karaköy-Galata Kulesi ve Karaköy'den batıya, Galata kulesinden Perşembe pazarı yönüne giden akslar olduğu, bu hatların bütünleşmeye ilişkin çekirdeği oluşturdukları görülmektedir. İstiklal caddesi bütünleşme değeri 17.yy.'a göre yükselmiştir ancak genel ortalamanın altında bir değerdedir. Bu dönemde Beyoğlu'nun ağırlıklı konut alanında kaldığı, ancak ticaretle birlikte, eğlence merkezi özellikleri göstermeye başladığı bilinmektedir. Aynı zamanda, Tophane sırtları

ve Cihangir sırtları Kasımpaşa'da birkaç mahalle boyunca küçük konut yerleşimlerinin geliştiği bilinmektedir. Karaköy-Tophane'ye doğru liman ve ticaret alanlarının bulunduğu, Galata Karaköy Perşembe Pazarı bölgesinin yoğun ticaret alanı ağırlıklı alanlar olarak işlevsel yapılanma gösterdiği bilinmektedir. Şekil 3.14'te Galata-Pera bölgesinin 18.yy bütünleşme değerleri (R-n) haritası görülmektedir.

Şekil 3.14. 18.yy Galata-Pera Bölgesi Bütünleşme Değerleri (R-n) Haritası

19.yüzyıl

19.yy'ın ikinci yarısında ahşap yapılar yerlerini, ardarda çıkan yangınlar sonucunda taş binalara bırakmaya başlamıştır. 19.yy'ın ikinci yarısında Fransızların çoğunlukta olduğu, ticaret ve pazardaki üstünlükleri nedeniyle Beyoğlu'nun Fransız kentine benzediği bilinmektedir.

Fiziki Yapılanma

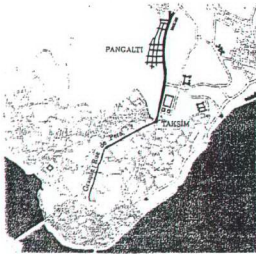
Bu yüzyılın ilk yarısında, Galata en yoğun yerleşmedir. Eski surlar Galata'nın batı ve kuzey sınırlarını belirlemektedir. Galata surlarının dışında Şahkulu Mahallesi gelişmeye başlamıştır. Bölgenin kuzeydoğusunda Boğaz sahili

boyunca, Kasımpaşa ve Tophane yamaçlarında konut yerleşimleri görülmektedir. Tünel-Taksim yolunun Tarlabası'nın bugünkü Kurtuluş tarafında dış mahalleler oluşmuştur. Aynı zamanda, Tophane'den ve Fındıklı'ya doğru mahalleler ortaya çıkmıştır. Tepebaşı ve Taksim bölgesinde, mahalleler arasında mezarlıklar geniş alanlar oluşturmaktadır. Haliç'in kuzeyinde Kasımpaşa, Hasköy ve Söğütözü köyleri bulunmaktadır (Çelik, 1986). Kazancı Yokuşu'nun batısı dolmuş durumdadır. Halen Büyük Hendek Sokağı boyunca eski Galata surları bulunmaktadır. Kumbarcıbaşı Yokuşu, Dört Yol, Asmalı Mescit, Tozkoparan, Yüksek Kaldırım ve Beyoğlu Cadde-i Kebir (İstiklal) caddesi bu bölgenin en işlek sokaklarıdır (Dökmeci ve Çıracı, 1990). İstiklal caddesi 1831'deki yangından sonra güneye doğru gelişme göstermiştir. 19. yy.'ın ikinci yarısında ise Galata surları yıktırılmış, yeni yol ve semtler yapılmaya, Petits Champs ve Grand Champs mezarlıkları kaldırılmaya başlanmıştır. İstiklal caddesinin kuzey yönü, 1871'deki büyük yangından sonra genişletilmiştir. 1875 yılında Galata ile Beyoğlu arasında, İstanbul'un ilk metrosu olan Tünel yapılmıştır. İstiklal Caddesi Caddesinde de, Tünel-Taksim arasında ilk atlı tramvaylar işletilmeye başlamıştır. Galata ve Beyoğlu'nun bütünleşmesi bu döneme rastlamaktadır (Cezar, 1991). 1870'lere gelindiğinde boş araziler dolmuştur. Bu dönemde Taksim-Harbiye-Şişli arası kırıntı yolu olarak görülmektedir (Çelik, 1986).

İşlevsel Yapılanma

19. yy.'da Galata ile Beyoğlu bölgeleri arasında işlevsel farklılaşma başlamıştır. Beyoğlu'nda lüks yaşam, görkemli fiziksel ve sosyal çevre varken, Galata ağırlıklı olarak Fransız, İngiliz ve İtalyan sanayici ve tüccarları ile bu ülkelerden gelen her türlü malın indirildiği, depolandığı ve satıldığı ticaret ağırlıklı bir alandır. Bu bölge dar ve dolambaçlı yollarında meyhaneler, tatlıcılar, berberler, kasaplar ile Rum ve Ermeni kahveleri, tüccar yazıhaneleri işyerleri ve eski bakımsız evlerin yer aldığı gürültülü bir alandır. İstanbul'un hemen tüm ticareti burada yapılır. Karaköy bir iş merkezi, Karaköy'den Tophane ve Kabataş'a kadar uzanan kıyı şeridi ticari rıhtımdır. Uluslararası ticaretle ilişkileri olan bankalar, borsa, gümrük, Avusturya Lloyd ve Fransız Mesajer yazıhaneleri ile birlikte, birçok kilise, manastır, hastane bu alandadır. Daha çok liman faaliyetleri ile ilgili işler, yelkenciler çarşısı, gemi donanımı faaliyetleri, sağlık açısından

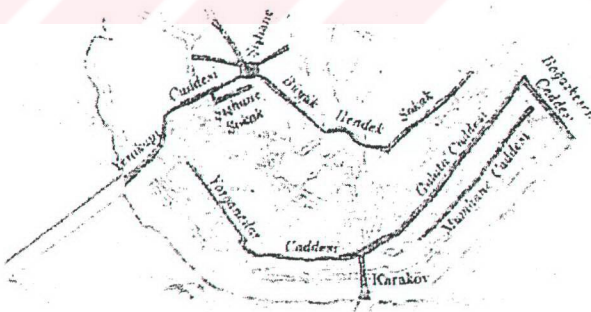
ilk köprü yapımı tamamlanmıştır. 19.yy'ın ikinci yarısında Beyoğlu ve Galata'da emniyeti sağlama ve yangın sonrası yeniden düzenleme çabaları münferit olarak devam etmekte ise de, halen düzenli bir Belediye örgütü yoktur (Dökmeci ve Çıracı 1990). 1855 yılında İstanbul Şehir emanetinin kurulmasıyla birlikte bölgede birçok imar faaliyeti ve planlama çalışması gerçekleşmiştir. 19.yy.'ın sonunda Beyoğlu bölgesi modern mağazaların, ticarethane banka, sigorta şirketlerinin, modern büro ve kulüplerin, otel ve lokantaların, pastanelerin yer almaya başlaması ile bu tarihten sonra İstanbul Merkezi İş Alanının uluslararası önemde ticaret merkezi olmuştur (Dökmeci ve Diğ., 1993) Azınlıkların, bu dönemde ticaret ve sosyal yaşantıdaki üstünlüğü, elit ve zengin tabakayı oluşturması, Beyoğlu'nda gayri müslüm sayısının artmasına neden olmuştur. Galatasaray-Taksim arası Beyoğlu'nun batı yakası ile Tophane'ye de yayılan Azınlık ve Avrupalı nüfusun oturduğu en zengin mahallelerden biri Tomtom mahallesidir (Cezar, 1991) Şekil 3.15'de 19.yy.'da Galata-Pera bölgesi işlevsel yapılanması görülmektedir. Bu dönemde imar çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Haliç'in kuzey kıyısında düzenli büyüme sağlanması amacıyla ilk adım, 1948 yılında Pangaltı'daki yeni mahallenin kurulması kararıyla atılmıştır. 19.yy. ortalarında bu alan konut bölgesi olarak yapılaşmaya açılmıştır. Pangaltı projesi, Taksim'den Şişli'ye doğru büyümenin yönünü belirlemiş, Pera'dan elçilik sayfiyelerinin bulunduğu Büyükdere'ye uzanan bir güzergah oluşmuştur Şekil 3.16'da Pangaltı'da kurulan yeni mahalle ve Taksim'e bağlantısı görülmektedir (Çelik, 1986).

Şekil 3.16. 19 yy. Pangaltı Mahallesi

1855 yılında İstanbul Şehremanetinin kurulması ve 1856'da İntizam-ı Şehir Komisyonunun kenti 14 Belediye Dairesine ayırarak, Beyoğlu-Galata bölgesinin

de 6.Daire olarak örnek çalışma alanı seçilmesi ile yenileme hareketleri resmi olarak başlamıştır (Cezar, 1991). Bu dönemde belediye çalışmaları ile birlikte, 1858 yılında Karaköy Meydanı yapılmış, 1869'da İstiklal caddesi Taksim'le ve Pangaltı'daki Mekteb-i Harbiye'yi bağlayan geniş cadde ile birleştirilmiştir. Bu arter daha sonra Şişli'ye kadar uzatılmıştır. Taksim-Pangaltı yolu inşa edilirken Taksim'de bulunan Hristiyan mezarlıkları (Grand Champs) Şişli'ye taşınmış, boş kalan bu alan 1869'da Taksim Bahçesi olarak yeşil alana ayrılarak, Tepebaşı küçük mezarlık alanı(Petit-Champs)'nın büyük bir kısmı yola katılarak Mevlevihane önündeki aks genişletildi, ayrıca bir kısmı 1880'de Tepebaşı Bahçesi olarak yeşil alana ayrıldı, Galata surları 1863'ten itibaren Galata'nın yoğun dokusu içinde ulaşımı kolaylaştırmak üzere yıkılmaya başlandı, Azapkapı-Şişhane-Galata Kulesi-Tophane hattındaki surların yıkımı 1865'te tamamlandıktan sonra, batıda Galata Yenikapı caddesi ve Şişhane sokak, kuzeyde Büyük Hendek sokak, doğuda boğazkesen caddesi sur üzerinde yapıldı. Mumhane caddesi civarındaki surlar yıkıldıktan sonra Mumcular sokağı ortaya çıktı. 6.Daire tarafında yapılan düzenleme ve genişletme çalışmalarından en önemlileri Karaköy'den Azapkapı'ya uzanan Yorgancılar caddesi ve Karaköy'den Tophane'ye uzanan Galata caddesidir (Çelik, 1986). Şekil 3.17'de Galata-Pera bölgesinde 19.yy'da yeni açılan ve düzenlenen yol güzergahlarına ilişkin plan görülmektedir.

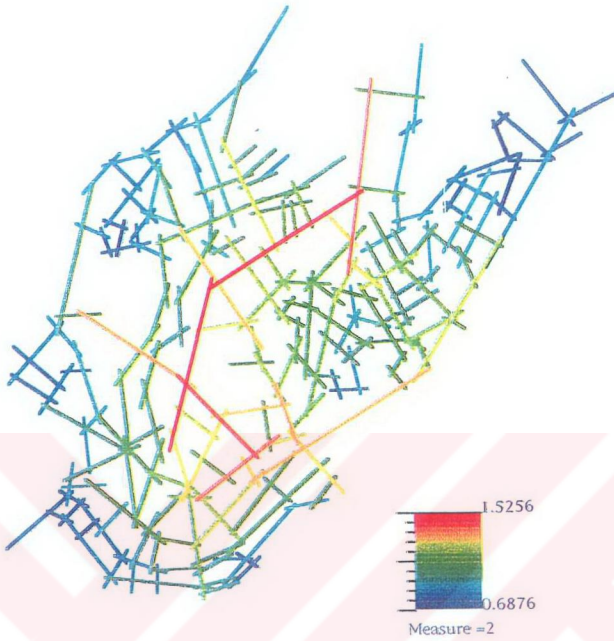

Şekil 3.17. 19.yy. Yeni Açılan ve Düzenlenen Yol Güzergahları (Çelik, 1986).

Bunun yanında Tepebaşı evleri yol kaldırım düzenlemesi, Galip Dede Caddesi düzenlenmesi, Pera Galata arası yol eğimi geçiye uygun hale getirmesi ve Ağa Camii çevre duvarı yıkılarak Pera caddesi yolunun genişletilmesi, Perşembe Pazarı sokağının genişletilmesi, Aynalı Çeşme, Sarımsaklı sokağının genişletilmesi, Pera ile Tatavla(Kurtuluş) arası dar vadideki eski evlerin yıkılarak yeni yüksek binaların yapılması da 6. Daire tarafından yapılan çalışmalara örneklerdir(Cezar, 1991). Aynı dönemde Azapkapı'yı Unkapanı'na bağlayan Unkapanı köprüsü yapılmıştır, bundan sonra 19. yy.'da Karaköy'ün yoğun bir ticaret merkezi olması nedeniyle, Karaköy Eminönü arasına ilk Galata köprüsü yapılmıştır (Çelik, 1986). Bölgenin gelişiminde, en önemli etken tranvay güzergahlarının yapılmasıdır. 1869 nizamnamesine göre Unkapanı köprüsünün Azapkapı ayağından hareketle Tophane ve Beşiktaş üzerinden Ortaköy'e bağlanan tranvay hattı onaylanmıştır. 1881'de Galata tarafında iki yeni hat önerilmiş, 1.si Karaköy'de Voyvoda caddesini izleyerek Kabristan ve Tepebaşı caddelerinden geçip Galatasaray'da İstiklal caddesine bağlanmıştır. 2.si buradan Taksim'e gidiyor, oradan Pangaltı ve Şişli'ye uzanarak Taksim-Şişli üzerindeki yeni mahallelere ve Pera'ya hizmet vermektedir. 1907'de Galatasaray ve Tünel meydanı Karaköy hattına bağlanmış, Karaköy-Boğaz hattı ise Ortaköy'den Arnavutköy'e kadar uzatılmıştır (Çelik, 1986). Bu dönemde en önemli girişim Eugene Henri Gavand tarafından 1875'te Yüksek Kaldırım'daki yoğunluğun azaltılması amacı ile Karaköy-Pera bölgeleri arasına ilk metro yapımı işidir. Bu metro, bu dönemde tamamı yeraltından devam etmesi özelliği ile dünyanın ikinci büyük metrosu olarak bilinmektedir (Çelik, 1986). 19.yy.'ın orta ve sonlarında oluşturulan ulaşım aksları 20.yy.'da ulaşım sistemlerinin genel çerçevesini oluşturmaktadır.

Mekansal Biçimlenme

Şekil 3.18'de 19.yy sonu Galata-Pera Bölgesi biçimsel yapılanmasında bütünleşme çekirdeği görülmektedir. 19.yy sonuna gelindiğinde Galata-Pera bölgesinde, bütünleşme değerlerinin doğrusal hatlar boyunca yükseldiği görülmektedir.

Şekil 3.18. 19.yy Galata-Pera Bölgesi Bütünleşme (R-n) değerleri haritası

Bölge bütünleşme değerleri 1.5256 ile 0.6876 değerleri arasında olup, en yüksek bütünleşmiş hatları ifade eden çekirdeğin İstiklal caddesi ve İstiklal caddesine bağlanan hatlardan oluştuğu görülmektedir. Aynı zamanda bu dönemde İstiklal caddesi ve çevresi merkezi ticaret alanı özelliği göstermektedir. Bu hattan sonra Tophane'den sahil boyunca devam eden aksla, Lüleci Hendek, Kumbaracıbaşı Yokuşu, Asmalı Mescit, Boğazkesen ve Siraselvililer caddeleri boyunca devam eden akslar, yüksek bütünleşme değerleri olan hatlardır. Aynı zamanda Galata ve çevresinde ticaret işlevi yoğun olarak devam etmektedir. Bütünleşme çekirdeği bu alandan erişilebilirliği, ulaşım olanakları ile kolaylaştırılan ve doğrusal olarak devam eden hatlar doğrultusunda yer değiştirmiştir. Bu dönemde Tünelin yapılmasıyla Karaköy Galatasaray'a bağlanmış olup, erişim kolaylığı Beyoğlu'nun daha işlek bir merkez durumuna gelmesini sağlamıştır. Ayrıca Tranvay hat güzergahlarının açılması, Pangaltı mahallesinin kurulması kuzeye doğru gelişim yönünü belirlemiştir. Mezarlıkların kaldırılması, Haliç

köprülerinin yapımı ile erişilebilirlik kolaylaştırılmıştır. Bunlar gelişimde en etkili araçlardır. Sıraselviler'den Taksim- Şişli yönüne giden aks da bütünleşme değeri yüksek hat güzergahı olup, gelişim yönünü gösteren önemli akstır. Bu dönemde yapılan imar çalışmaları ile kuzeye doğru bir gelişim görülmektedir, bütünleşme değerleri de bölgenin kuzeyine doğru bu gelişime paralel olarak artmaktadır.

3.2.3. CUMHURİYET DÖNEMİ

Fiziki Yapılanma

Bu dönemde Beyoğlu Bölgesi Maçka, Nişantaşı, Şişli ve Bomonti üzerinden Levent'e doğru gelişim göstermiştir. Tünel-Şişli doğrultusunda çalışan tramvay, Kurtuluş, Beşiktaş, Maçka'ya kadar genişlemiş, bölgenin ulaşım olanaklarının artmasıyla doğu ve kuzey yönünde gelişim çok hızlı olmuştur.

Sosyal Yapılanma

I.Dünya Savaşı ile birlikte Beyoğlu'na göç başlamış, Beyoğlu'nun sosyal yapısı değişmeye başlamıştır. Osmanlı Devletinin yıkılışı, Cumhuriyetin ilan edilişi ve Ankara'nın başkent olması ile Beyoğlu'na diplomasi merkezi özelliği veren elçilik binaları yavaş yavaş başkente taşınmıştır. (Ortaylı, 1991)

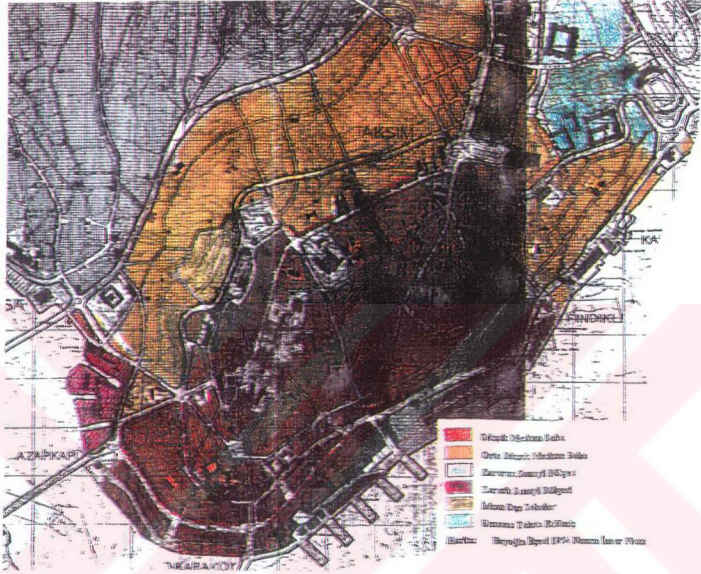
Beyoğlu'nun gelişimini hazırlayan en önemli etken, şüphesiz Avrupalılara tanınan haklardı. Cumhuriyetin ilanı ile kapitülasyonların kaldırılıp yabancı şirket, sanayi ve bankacılığın ulusallaştırılması, ekonominin, dışa bağımlılığın azaltılması ve desteklenmesi Beyoğlu'nun çehresini ve nüfus yapısını değiştirmiştir. Zamanla Avrupalı azınlığın yıllardır süren etkisi azalmış ve ortadan kalkmıştır. Bu durum yabancı mal tüketimini teşvik eden bölge tüccar ve esnafların çalışma alanını daraltmıştır. Yabancı malların ithalinin kısıtlanması, Avrupa kökenli malların sergilendiği bir zamanların gösterişli pasajlarını sönmüşleştirmiştir. İş sahipleri çalışma alanlarını değiştirmiş veya tümüyle terk etmişlerdir. 1940'lı yıllarda semte iç göç artmıştır.Bu da modern yapı talebini doğurmuş, çok katlı apartmanlaşma artmıştır (Dökmeci ve Çıracı, 1990)

Cumhuriyet döneminde, 1950 yıllarına kadar yabancılardan ve onlar için çalışan azınlıklardan boşalan yerleri, yeni yetişen Türk işadamları ve Beyoğlu yakasını kentin çağdaş semti bilen aydın Türkler doldurmuştur. Bölge sinema, tiyatro, lokanta, pastane, sanat galerileri ve lüks mağazaları ile hala kentin en seçkin semtlerinden biridir. Bölge 1955 tarihinde, Kıbrıs nedeniyle Yunanistan'a karşı yapılan gösteriler sırasında hasar görmüştür. Bu tarihten sonra, azınlıkların elinde bulunan ve daha çok sanat çevrelerinin devam ettikleri lokal, pastane ve benzeri eğlence yerleri kapanmış, kalan eğlence yerleri ise batakhane görünümünde mekanlara dönüşmüş, Beyoğlu eski değerini kaybetmeye başlamıştır. Bunda 1955-1960 yılları arasında uygulanan politikalar etkili olmuştur. Bu politikalar bölgenin çoğulcu kimliğini değiştirerek homojenleşmesine, deniz ticaretinin giderek önemini yitirmesine, bankacılık sektörünün Maslak çevresine, ticari hayatın Harbiye-Şişli- Nişantaşı bölgesine doğru yer değiştirmesine neden olmuştur (Dökmeci ve Çıracı, 1990).

Bu bölgedeki asıl kitlesel göç 1960'ta Türk hükümetinin Yunan uyruklu Rumların ikametlerini fes etmesiyle olmuştur. Kırsal göç ve hızlı kentleşme sonucu İstanbul'un aşırı büyümesi, yeni semtlerin gelişmesi, eğlence kuruluşlarının, ticaretin ve zengin ailelerin yeni gelişen alt merkezlere dağılımı ve toplumun kültürel değişimi Beyoğlu'na olan ilgiyi azaltmıştır. Sonuçta pek çok ticarethane kapatılmış, belki ilgisizlikten yanmış, yerlerine işhanı gibi daha büyük ticari binalar yaptırılmak için yıkılmıştır. Konut-ticaret dengesi, yüksek kiralar nedeniyle bozulmuş, konut alanları yerlerini ticaret alanlarına bırakmaya başlamıştır. 1960-1980'ler arasında mülkiyet problemleri, yapıların yenilenmemesinden kaynaklanan virane görüntü, kırsal kesimden gelenlerden özellikle bekarların bu alanda yerleşmesi, Beyoğlu'nu fiziksel anlamda çökme dönemine sürüklemiştir. Sonuçta Beyoğlu'nun özgün çehresine uygun düşmeyecek çok katlı binalar yapılmış, bölge iş alanı görünümüne bürünmüştür. Böylece, Beyoğlu'nda diğer ticari işlevlerin dışında, baştan beri mevcut olan konut bölgesi olma özelliği yok olmaya başlamıştır. Galata merkezi iş alanı işlevlerini sürdürmekle beraber, zamanla fiziksel dokusu ve topografik yapısı nedeniyle bölgenin taşıdığı işlevsel yapılanmaya yetersiz kalmış, gelir durumu düşük insanların tercihi nedeniyle, alanda çöküntü bölgeleri oluşmaya başlamıştır (Dökmeci ve Çıracı, 1990).

Bölgede cumhuriyet sonrası ilk imar çalışmaları önemlidir. İlk imar operasyonu Taksim Meydanının yeniden düzenlenmesidir. Mimar Kanoika'nın bir eseri olan bir anıt meydana yerleştirilmiştir. 1930'lardan sonra, büyük mezarlığın tamamen kaldırılmasıyla boş kalan alanlara apartmanlar yapılmış, çevrede yeni yerleşim alanlarının oluşmasıyla birlikte Taksim meydanı önemli bir merkez durumuna gelmiştir. 1940'lardan 1980'lere kadar yukarıda bahsedilen iç ve dış politikalar, bölgenin sosyal dönüşümünü hızlandırmıştır. 1980'lerde Türkiye'deki politik değişimler, iç pazar dinamiklerinin artması ile Beyoğlu'yu koruma çalışmaları gündeme gelmiştir. Bu dönemde, İstiklal caddesi taşıt trafiğine kapatılmış, yol boyu çevre binalar önemli hale getirilmiştir. Yoğun trafiği akıtmak üzere Tarlabası caddesi bir bulvara dönüştürülmüş, Taksim'den Şişhane'ye doğru sağ kenar binaları yıktırılmıştır. Bugün Koruma bilinciyle Galata-Pera Bölgesinin münferit onarım ve güzelleştirme çalışmaları devam etmektedir.

Cumhuriyet döneminin başlangıcından bugüne bölge ile ilgili yapılan plan çalışmalarının tamamı uygulanamasa da, ana ulaşım aksları ve işlevsel gelişimi belirleyen en önemli resmi belgelerdir. 1937 H.Prost Nazım Planında; Taksim meydanının genişletilmesi, çevresinde tiyatro, konferans salonları, kulüpler, otobüs garları, postane ve otoparkların bulunması, sanayinin Haliç çevresinde toplanması, Haliç'in Galata bölgesindeki konut alanlarının yenilenmesi, Galata limanının Güzel Sanatlar Akademisine kadar uzatılması, Karaköy meydanından Galata Kulesine kadar uzanan yeşil bir alan yapılması Galata-Pera bölgesi için öngörülen kararlardır (İBB. Pl.İm.Md.,2002). 1954 Beyoğlu 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı; Bu plan Söğütözü'nden Rumelihisarı'na kadar olan alanla Levent mahallesi ve Mecidiyeköy'den oluşmaktadır. Haliç'in Beyoğlu sahillerinin birinci sınıf gayri sıhhi müesseseler ile antrepolara tahsis edilmesi ve Yolcuzaade İskender caddesi-Refik Saydam caddesi- İngiliz Konsoloslğunun alt sokağını takiben, İstiklal caddesi-Taksim meydanından Mebusan yokuşunu takiben Meclis-i Mebusan caddesinden Tophane Müzesinin önünden sahile kadar olan bölüm yoğun (400 k/ha.'dan yüksek) yerleşim alanı, planlama alanının geriye kalan kısmında ise orta yoğun (200-400 k/ha.) yerleşim olarak ayrılması kararları Galata-Pera bölgesi için alınan kararlardır. Şekil 3.19'da 1954 Beyoğlu Nazım İmar Planı görölmektedir (İBB.Şh.Pl.Md., 1995).

Şekil 3.19. Beyoğlu Nazım İmar Planı (1954)

1/50000 ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Nazım İmar Planı (1980); Bu planda Galata-Pera bölgesi ana merkez olarak geliştirilmesi hedeflenen Merkezi İş Alanı Bölgesinde kalmaktadır. 1/5000 ölçekli Beyoğlu I. Etap Revizyon Nazım İmar Planı (1992); bu plan Defterdar Yokuşu, Sıraselviler caddesi, İnönü caddesi, Gümüşsuyu caddesi, Meclis-i Mebusan caddesi ve Necatibey caddeleri arasında kalan alanı kapsamakta olup, 1980 Metropolitan Alan Nazım İmar planı hedeflerini doğrultusunda merkezi iş alanı fonksiyonunun bu alanlarda korunmasını amaçlamaktadır. 1/5000 ölçekli Dolapdere ve Piyalepaşa Bulvarları ve çevresi Nazım İmar Planı (1994); Bu plan Beyoğlu Kentsel sit alanı kısmınının da büyük bir bölümünü kapsamakta olup, Refik Saydam Caddesi-Tarlabası Bulvarı ile Bahariye Caddesi dahil olmak üzere Kentsel Sit alanı arasında kalan alan yoğun (1000-1500 k/ha.) yerleşik alanı olarak belirlenmiştir.

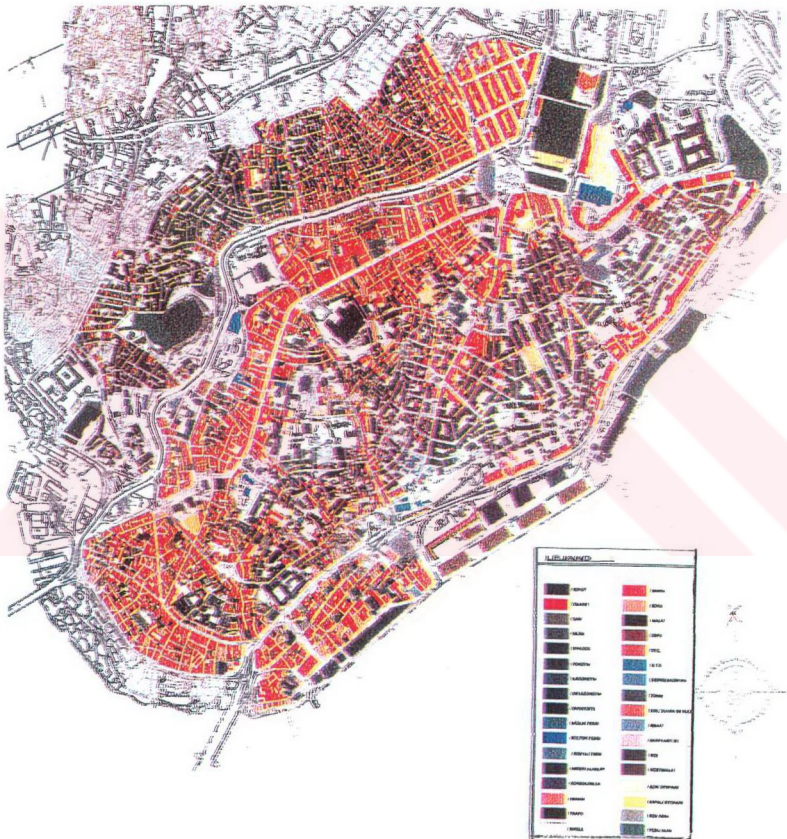
Tarlabaşı Bulvarı ile Kalyoncu Kulluğu caddesi boyunca ve Refik saydam caddesi – Tarlabaşı bulvarının altında kalan alan ticaret alanı olarak belirlenmiştir (İBB. Pl.İm.Md., 2002). 1995 onaylanan ancak Bayındırlık ve İskan bakanlığı tarafından iptal ettirilen 1/50000 ölçekli İstanbul Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım Planında ise; bu bölge Tarihi Ticaret, Hizmet ve Turizm Alanı olarak belirlenmiştir. Bölge için planlama hedefi, tarihi özelliklerinden gelen kimliği ile uygun finansman, yabancı kurum ve kuruluşlar ile kültür, ticaret ve hizmet faaliyetlerinin korunarak geliştirilmesinin sağlanmasıdır (İBB.Şh.Pl.Md., 1995).

İşlevsel Yapılanma

Galata-Pera bölgesi bugüne ilişkin işlevsel yapılanması, arazi kullanımı çalışması ile hazırlanan, Şekil 3.20'deki Galata-Pera bölgesinin Arazi kullanımı haritasında Ticaret, konut ve donatı ayrımının yapıldığı lejantla birlikte gösterilmektedir. Bu haritaya göre, işlevsel yapılanma konut-ticaret ayrımında mahalleler bazında incelendiğinde (Ek-1,Ek-2), Kocatepe mahallesi otel ağırlıklı ticaret işlevinde, İstiklal caddesinin batı güney yönü istikametindeki Şehit Muhtar, Hüseyin Ağa, Kamerhatun, Asmalı Mescit, Evliya Çelebi mahallelerinin tamamen ticaret ağırlıklı olduğu, Kamerhatun, Evliya Çelebi'de kısmen donatı alanlarının bulunduğu, İstiklal caddesi doğu-güney yönünde uzanan Katip Çelebi, Kuloğlu, Tomtom mahallelerinin İstiklal caddesi boyunca ticaret ağırlıklı işlevsel yapılanma gösterdiği görülmüştür.

Bu bölgeler, İstiklal caddesinden uzaklaştıkça konut ve donatı ağırlıklı işlevsel yapılanma göstermektedir. Galata Kulesi çevresi ve güneye doğru Bereketzade, Müeyyetzade, Emekyemez, Arapcami, kemankiş mahallelerinin yoğun ticaret alanı işlevinde kaldığı, Galata Kulesinden kuzeye doğru Hacımimi, Tomtom, Firuzağa mahallelerinde hem ticaret hem konut alanlarının bulunduğu görülmektedir. Meclis-i Mebusan caddesine paralel devam eden Hacımimi, Firuzağa,Kılıçalipaşa, Pürtelaj, Cihangir ve Ömeravni mahallelerinin konut ağırlıklı olduğu, Ömeravni ve Pürtelaj mahallelerinin Meclis-i Mebusan caddesi boyunca ticaret, Cihangir mahallesinin Sıraselviler caddesi boyunca ticaret, Firuzağa mahallesinde Boğazkesen caddesi boyunca ticaret alanlarının devam ettiği, Tarlabaşı caddesi boyunca Azapkapı yönüne doğru giderken, Bülbül, Çukur, Kalyoncu Kulluğu, Bostan mahallelerinde Konut ağırlıklı konut-ticaret

işlevinin bulunduğu, Sururi, Yahya Kemal,Çatmalı Mescit ve Bedrettin mahallelerinin konut alanları bölgesi olduğu görülmektedir.

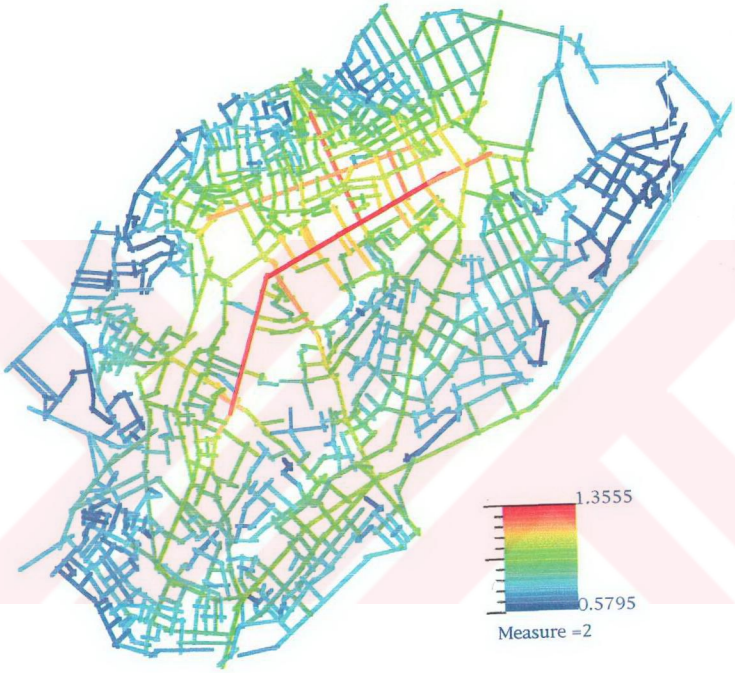

Ana aksların ticaret işlevi yapılanmasına bakıldığında, İstiklal caddesi, Tarlabası caddesi, Bankalar caddesi, Tersane caddesi, Meclis-i Mebusan caddelerinin iki tarafı ticaret alanları olduğu, Siraselviler Caddesinin Defterdar Yokuşu'na kadar olan kısmında sağlı sollu ticaret işlevinin bulunduğu, Boğazkesen'den devam ederek İstiklal caddesine ulaşan aksta donatılarında yer aldığı ticaret alanlarının bulunduğu, İsmet İnönü, Tak-ı Zafer caddesi boyunca ticaret alanlarının bulunduğu görülmektedir.

Mekansal Biçimlenme

Bugün için biçimsel yapılanma analizi 2000 yılı halihazır haritaların altlık alındığı eksensel haritalar üzerinden hesaplanmıştır. Bu dönemde genel olarak, bütünleşme değerlerinin diğer dönemlere göre düşmüş olduğu, 1.3760 ile 0.5760 değerleri arasında bulunduğu görülmektedir. Değerlerin bir önceki döneme göre daha düşük olması, ilerleyen zaman içinde bölgeler arasında, ayrılmış alanların arttığını göstermektedir. Günümüz biçimlenme yapılanmasında en yüksek bütünleşme değerlerini gösteren çekirdek bölgesini İstiklal caddesi ve çevresindeki aksların oluşturduğu, bütünleşme değerlerinin genelde doğrusal akslar boyunca yüksek olduğu, bütünleşme değeri en yüksek hatların, Tünel'den Taksim'e kadar devam eden İstiklal Caddesi aksı, Fındıklı- Beşiktaş arası aks, Galata-Karaköy aksı, Boğazkesen-Tarlabası aksı, Siraselviler caddesi aksı, Cumhuriyet caddesi-Taksim parkı boyunca devam eden aks, Sakızağacı caddesi aksı, İstiklal caddesini kesen Sakızağacı caddesine paralel aks, Taksim caddesi aksları olduğu, daha sonra Kasımpaşa yönündeki Şişhane caddesi, Tepebaşı-Asmalı Mescit-Kumbaracıbaşı yolu aksı, Büyük Hendek sokak aksı, Voyvoda caddesi aksı, Tersane caddesi aksı bütünleşme değerleri yüksek olan hatlar olarak görülmektedir.

Genel yapılanma içinde konut ticaret işlevsel ayrımında ticaretin çok yoğun olduğu İstiklal caddesi ve bu aksa bağlanan hatların bütünleşmiş yapıda olduğu, Galata çevresi ve Tophane'ye devam eden doğrusal akslarda bütünleşme değerlerinin ortalama değerde olduğu görülmektedir. Aynı zamanda Tarlabası ve İstiklal caddeleri ile kuzeye doğru devam eden doğrusal aksların yüksek bütünleşme değerleri ile birlikte kuzeye doğru olan gelişim yönünü de göstermekte olduğu görülmektedir.

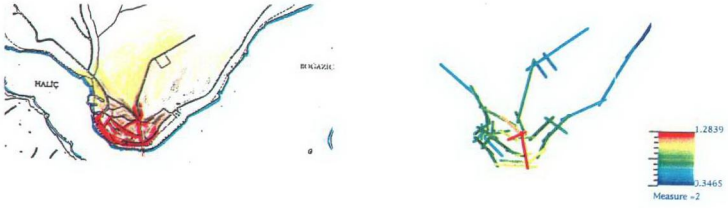
Şekil 3.21. Galata-Pera Bölgesi Bütünleşme (R-n) değerleri haritası

Tarlabaşı'nın kuzeyindeki Kurtuluş yönündeki bütünleşme değerleri düşük olan akslar, aynı zamanda ekonomik düzeyi düşük alt gelir seviyesindeki konut alanlarının bulunduğu bölgelerdir. Beşiktaş'a devam eden Meclis-i Mebusan yolunun üst tarafındaki konut bölgelerinde de bütünleşme değerlerinin düşük olduğu görülmektedir. Şekil 3.21'de Günümüze ilişkin biçimlenme yapısı görülmektedir.

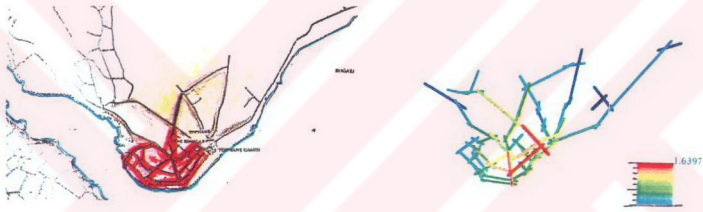
3.3. Bölüm Sonucu

Galata-Pera bölgesi biçimlenme yapısı ile işlevsel yapılanmasının tarihsel gelişim süreci içindeki etkileşimlerinin ortaya çıkartılması amacıyla, antik dönemden 17. yy'a kadar sınırları Galata Bölgesi ve çevresinde gelişim gösteren alanda, 17.yy'dan itibaren biçimlenme parametrelerinden global bütünlüşme(R-n) değerleri ile oluşturulan çekirdek haritalarıyla, arazi kullanım haritalarının karşılaştırılması yapılmıştır. 17.yy'da en yüksek bütünlüşme değerleri Karaköy'ü Galata kulesine bağlayan ve Galata kulesinden Şişhane'ye giden akslar olup, bu dönemdeki işlevsel yapılamada bu akslar "ticaret" alanlarının da yoğun olduğu akslardır. Bütünlüşme değerlerinin düşük olduğu Tophane'den sahil boyunca Beşiktaş'a devam eden akslarla, İstaklal caddesinin Galatasaray'dan Taksim'e doğru devam eden akslar bu dönemde "konut" yoğunluğunun daha yüksek olduğu akslardır. 18.yy'a gelindiğinde, bütünlüşme çekirdeğinin Karaköy'ü de içine alarak Tophane yönüne doğru kaydığı, Tophane'den Kumbaracıbaşı Yokuşu devamında, Asmalı Mescit akslarının, Karaköy Perşembe pazarının bulunduğu aksların bütünlüşme değerlerinin yüksek olduğu, bu hatlarda ticaret yapılanmasında olduğu, Kasımpaşa Cihangir ve Tophane surlarında ve Beyoğlu bölgesinde konut yoğunluğunda artış olduğu aynı akslarda bütünlüşme değerlerinin düşük olduğu, İstiklal caddesinin 17.yy'a göre bütünlüşme değerlerinin yükseldiği görülmüştür.

19.yy sonuna gelindiğinde Galata-Pera bölgesinde, bütünlüşme değerlerinin dağılımının doğrusal hatlar boyunca yükseldiği görülmektedir. Bütünlüşme değerleri en yüksek olan hatları içeren çekirdek İstiklal caddesi ve İstiklal caddesine bağlanan hatlardan oluşmakta olup, bu dönemde İstiklal caddesi ve çevresinin merkezi ticaret alanı özelliğinde olduğu bilinmektedir. Bu akslardan sonra Tophane'den sahil boyunca devam eden aksla, Lüleci Hendek, Kumbaracıbaşı Yokuşu, Asmalı Mescit, Boğazkesen ve Sıraselviler caddeleri boyunca devam eden akslar, yüksek bütünlüşmüş hatlardır. Galata ve çevresinde ticaret fonksiyonu yoğun olarak devam etmektedir. Bütünlüşme çekirdeği bu alandan erişilebilirliği, ulaşım olanakları ile kolaylaştırılan ve doğrusal yapıdaki hatlar doğrultusunda yer değiştirmiştir.

17. Yüzyıl

18. Yüzyıl

19. Yüzyıl

Şekil 3.22. 17.,18.,19.yy'larda İşlevsel Yapılanma ve Bütünleşme (R-n) Değerleri

Bu dönemde Tünelin yapılmasıyla Karaköy Galatasaray’a bağlanmış, bu alanlarda erişim kolaylığı Beyoğlu’nun daha işlek merkez durumuna gelmesini sağlamıştır. Pangaltı mahallesinin kurulması gelişim yönünü belirlemiştir. Aynı zamanda Sıraselviler’den Taksim Şişli yönüne giden aksta bütünleşme değeri yüksek hat güzergahı olup, gelişim yönünü gösteren önemli akstır. Bu dönemde konut alanlarının bulunduğu Kılıçali, Cihangir Pürtelaj mahalleleri ile Tarlabası’nın kuzeyindeki bölgelerde hatların bütünleşme değerlerinin düşük olduğu görülmektedir. Şekil 3.22’de 17. 18. ve 19. y.y’lara ilişkin işlevsel yapılanma ve bütünleşme değerleri birarada görülmektedir.

Bugüne ilişkin değerlendirmede, bütünleşme çekirdeğini, İstiklal caddesi ve çevresindeki aksların oluşturduğu, bütünleşme değerlerinin genelde doğrusal akslar boyunca yüksek olduğu, genel yapılanma içinde konut ticaret işlevsel ayırımında ticaretin çok yoğun olduğu İstiklal caddesi ve çevresinde bütünleşme değerlerinin çok yüksek, Galata çevresi ve Tophane’ye devam eden doğrusal akslarda bütünleşme değerlerinin ortalama değerde olduğu görülmektedir. Bu dönemde, Tarlabası ve İstiklal caddeleri ile kuzeye doğru devam eden bir gelişim olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda Tarlabası’nın kuzeyindeki Kurtuluş yönündeki akslarda konut alanları bulunmakta olup, bu alanların bütünleşme değerlerinin düşük aynı şekilde Beşiktaş’a devam eden Meclis-i Mebusan yolunun üst tarafındaki konut bölgeleri de bütünleşme değerleri düşük akslardan oluşmaktadır. Şekil 3.23’de bugüne ilişkin arazi kullanımı ve bütünleşme değerleri haritaları bir arada görülmektedir.

Sonuç olarak, Galata-Pera bölgesinde, bütünleşme çekirdeğinin aksların doğrusal yapılanmasıyla birlikte şehrsel gelişim yönlerini gösterdiği, genel olarak “Ticaret” alanlarında bütünleşme değerlerinin yüksek, “Konut” alanlarında ise bütünleşme değerlerinin düşük olduğu görülmektedir. Kentsel büyümeyle birlikte merkez alanı büyürken, ağırlık merkezini, bütünleşme değerlerinin en yüksek olduğu alanın da merkeziyet konumunu korumak üzere, alanda kaydırmaktadır.

Şekil 3.23. Bugünkü Arazi Kullanımı ve Bütünleşme (R-n) Değerleri

4. GALATA-PERA BÖLGESİNİN MEKANSAL BİÇİMLENME ÖZELLİKLERİNİN ARAZİ KULLANIMI VE ARAZİ DEĞERLERİ ETKİLEŞİMİNİN ARAŞTIRILMASI

Bu bölümde öncelikle, Galata-Pera bölgesinin tarihsel gelişim sürecinde işlevsel gelişimi ile mekansal biçimlenme özellikleri arasında ortaya çıkan etkileşim, alanın eksensel harita özellikleri ile irdelenmiştir. Galata-Pera bölgesinin sistem parçalarından nasıl görüldüğü ve sistem içindeki yeri arasındaki ilişkinin bulunması amacıyla, biçimlenme parametreleri ve birbirleriyle olan korelasyonları hesaplanarak, bölgenin hat bağlantıları açısından bütünleşmesinin nasıl olduğu ortaya çıkartılmıştır. İşlevsel gelişimle birlikte, alanın çevresi ile bütünleşmesinin anlaşılması ve gelişim yönlerinin belirlenmesi amacıyla İstanbul Çağdaş Merkezi İş Alanı olan Şişli-Mecidiyeköy-Maslak güzergahını içine alan bölgenin eksensel haritası oluşturulmuştur. Galata-Pera bölgesinin global bütünleşme (R-n) değerleri ile Şişli-Mecidiyeköy-Maslak Merkezi İş Alanı bölgesi içindeki global Bütünleşme (R-n) değerlerinin karşılaştırılması yapılarak, Galata-Pera bölgesinin, Merkezi İş Alanı ile ne derecede bütünleşmiş olduğu, hangi işlevsel alt bölgelerinin sistem bütünü ile parça-bütün yapılanmasını devam ettirdiği, hangi bölgelerle bütünleşmenin olmadığı ortaya çıkartılmıştır. Sonraki aşamada biçimlenme yapısı ve arazi değerleri arasındaki etkileşimin ortaya çıkartılması amacıyla, çalışma alanının bütünü ve işlevsel alt bölgelerine göre, sokaklara ait arazi değerleri ile bütünleşme değerleri arasındaki bağıntı basit korelasyon yöntemiyle analiz edilmiştir.

4.1. Hat Ağı Dizimsel Özelliklerinin Arazi Kullanım Özellikleri İle

Etkileşimi

Şehîrsel form yapılanmasını anlamada, onu oluşturan “hat ağı”nın özelliklerini bilmek önemli olmaktadır. Hat ağı özelliklerinin bilinmesi ile o yerleşmenin alan ve işlevi arasındaki ilişki de analiz edilebilmektedir. Hatların süreklilik veya devamsızlık özellikleri farklı potansiyeldeki hareket ile farklı işlevsel yapılanmaya izin vermektedir (Hillier, 2001). Eksensel harita hat yapılanmasıyla

ilgili çalışmalar; şehirsel alan bütününe ilişkin eksensel haritayı oluşturan uzun hat sayısının yüksekliği, hatların birbirini kesme açılarının 90C'ye yakın olması, doğrusallık göstermesi, hatların diğer bir hata geldiğinde hat üzerinde durmadan geçmesinin, bir şehirsel alandaki bütünleşme değerlerinin ve alanın kavranılabilirlik değerlerinin yüksekliği ile doğrudan ilişkili olduğunu göstermiştir (Hillier, 2001). Sürekliliği olan devam eden uzun hatlar, hatların birbirlerini dik açıyla kesme özelliği şehirsel sistemin lokal-bütünleşme değerlerini de arttırmakta ve şehirsel alanın anlaşılabilirliğinde önemli yapılanma şartlarını oluşturmaktadır. Dönemsel olarak, Galata-Pera bölgesi eksensel harita farklılaşmasıyla tanımlanan geometrik düzenler ve bu geometrilere karşılık gelen biçimlenme özelliklerindeki farklılaşmalar, bölgenin bütünleşme özellikleriyle birlikte alanın kavranabilirlik derecesini de gösterecektir.

Bu bağlamda Galata-Pera bölgesinin tarihsel gelişim sürecinde, işlevsel gelişimi ile mekansal biçimlenme özellikleri arasında ortaya çıkan etkileşim, alanın eksensel harita özellikleri ile irdelenmiştir.

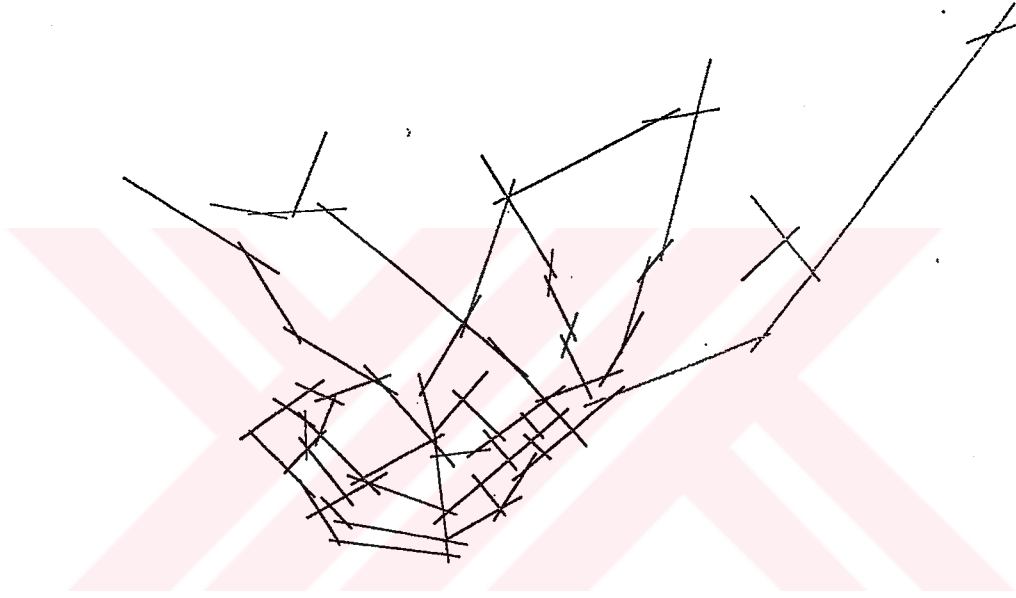

Şekil 4.1. 17.yy Galata- Pera Bölgesi Eksensel haritası

Şekil 4.1'de görülen Galata-Pera bölgesi 17.yy eksensel haritası hat yapılanmasına bakıldığında, uzun hat güzergahlarının kıyı şeridi boyunca ve merkezden güney- kuzey doğrultusunda devam eden, genelde gelişim bölgelerini belirleyen akslar olduğu genel olarak hatların birbirine geniş açılarla bağlandığı, hatların devam etmediği birbirinin üzerinde durma özelliği gösterdiği, ticaret

alanlarının yoğunlaştığı Karaköy-Şişhane-Galata çevresindeki orta derecede uzun hatlara bağlanan kısa hat sayısının yüksek olduğu görülmüştür. Konut alanı bölgesinde kalan uzun hatlarda bütünleşme değerleri yüksek değildir, ancak bu bölgelerdeki uzun hat bağlantılarının potansiyel gelişim alanlarının yönlerini belirlediği görülmektedir.

Şehirsel gelişim, Tophane bölgesinden Fındıklı'ya, Galata bölgesinden Taksim'e doğru bir yönelme göstermektedir.

Şekil 4.2. 18.yy Galata-Pera Bölgesi Eksensel haritası

Şekil 4.2'de görülen Galata-Pera Bölgesi 18.yy eksensel haritası hat yapılanmasına bakıldığında, genelde lineer uzun aksların Galata bölgesini kuzeyde Beyoğlu bölgesine, batıda Kasımpaşa bölgesine bağlayan akslarla, Tophane'den sahil boyunca devam eden akslar olduğu görülmüştür. Hatların birbirine geniş açıyla bağlandığı, hatların birbirinin üzerinde durma özelliği gösterdiği, kısa hatların ise ilk gelişim bölgesi olan Galata ile Azapkapı ve Galata ile Tophane arasında yoğunlukta olduğu bu dönemde ticaret alanlarının uzun hatlar boyunca kuzeye ve batıya doğru ilerlediği, bütünleşme çekirdeğinin değişim yönü ile uzun hatların devam ettiği aksların aynı yönde gelişim gösterdiği görülmüştür. Uzun hatlar ticaret gelişimine yön vermektedir.

Şekil 4.3. 19.yy Galata-Pera Bölgesi Eksensel haritası

Şekil 4.3’de görülen Galata-Pera bölgesi 19.yy sonu eksensel haritası hat yapılanmasına bakıldığında, hat sayısındaki artışla beraber kısa hat sayısı da artmıştır. Özellikle konut alanlarında, Tarlabası caddesi üst kısmı ile Meclis-i Mebusan caddesi üst tarafında kalan bölgelerde kısa hat sayısı yoğunlaşmaktadır. Hatların birbirleriyle kesişim açıları geniştir. Ancak İstiklal Caddesi ve buna bağlanan aksların birbirine dik olarak bağlandığı, bu alanlarda uzun hat sayısının arttığı ve ticaret yapılanmasının 18.yy’da belirlenen yönlerde belirginleştiği, İstiklal Caddesinin bu dönemde konut alanı özelliğini kaybederek, yoğun ticaret bölgesi olarak geliştiği, Meclis-i Mebusan Caddesi aksında da, ticaret alanlarının yoğunlaştığı görülmüştür. İstiklal Caddesinden kuzeye giden uzun aks bu alanda ticaretin daha da kuzeye doğru gelişeceğinin göstergesidir.

Şekil 4.4. 2000 yılı Galata – Pera Bölgesi Hat Yapılanması

Şekil 4.4’de görülen Galata-Pera bölgesi 2000 yılına ait eksensel harita hat yapılanmasına bakıldığında, uzun hatların sayısı azdır. Kıyı şeridinden, alanı Beşiktaş bölgesine bağlayan Meclis-i Mebusan Caddesi, bu dönemde bütünleşme çekirdeğini oluşturan İstiklal Caddesi, Cumhuriyet Caddesi ile birleşerek alanı Şişli - Mecidiyeköy güzergahına bağlayan Tarlabası Caddesi uzun hatlardır. Galata-Pera bölgesindeki uzun hatlar, bölgenin diğer gelişim bölgelerini birbirine bağlayan akslar olarak görülmektedir. Hat sayısının artışı ile kısa hat sayısının da artmış olduğu, bölgede yoğun kısa hatların bulunduğu alanların Galatasaray lisesinin altında kalan konut ticaret işlevli alanla, Tarlabası Caddesinin üzerindeki konut alanlarında kalmakta olduğu, bu bölgenin sosyal yapılanmasında sorunlar bulunduğu, alanın çöküntü bölgesi görünümünde olduğu bilinmektedir.

Bölgenin Fındıklı-Beşiktaş güzergahına paralel konut bölgesinde özellikle Kazancı Yokuşu ile Sıraselviler Caddeleri arasındaki bölgenin birbiri ile bağlatıları daha kuvvetli hatlardan oluşan bir bölge olduğu görülmektedir. Bu alanlarda ana akslarda yer yer ticaret yapılanmasının olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda Galata-Karaköy arası eski yerleşimde, kıyıya paralel ana ticaret aksları arasındaki bölgeler kısa hatlardan oluşmaktadır. Bu eski dokunun mekana yansması olarak görülmektedir ve topografik açıdan erişilebilirliğin zor olduğu bu bölgenin ticaret işlevini kaybetmediği ancak yeni iş merkezlerinin gelişimine izin vermediği bilinmektedir.

Eksensel haritalar incelendiğinde ortaya çıkan en önemli sonuç; hat yapılanmasında kısa hat sayısının her dönem daha da artması, uzun hat sayısında bir artış olmamasıdır. Galata-Pera bölgesinin hat yapılanmasının bu özelliği, şehrsel sistemin lokal-bütünleşme değerlerini, şehrsel alanların kavranabilirlik düzeyini de düşürecek niteliktedir.

Bu sonucun tarihsel olarak irdelenmesi amacıyla, alan dizimi analiz modeli biçimlenme parametreleri ve biçimlenme parametreleri arasındaki korelasyonlar hesaplanarak, bölgenin lokal-global bütünlükteki biçimlenme yapısı ve alanın dizimsel yapılanma özellikleri ile dönemler arasındaki biçimlenme parametreleri değişimi ile bu parametrelerin birbirlerine oranları arasındaki değişime bakılmıştır. Tablo 4.1’de Galata-Pera bölgesinin biçimlenme parametreleri değerleri, Tablo 4.2’de biçimlenme parametrelerinin birbirleri ile karşılaştırılmasına ilişkin dizimsel yapılanma değerleri görülmektedir.

Tablo 4.1-Ortalama Biçimlenme Parametreleri Değerleri

yıllar	Hat sayı	Ort. bağlantı	Ort. Kontrol	Ort.büt. (R-3)	Ort.büt. (R- n)
1603	39	2.6154	1.0000	1.5396	0.7870
1789	60	2.8064	1.0000	1.5780	0.8574
1878	205	3.6780	1.0000	2.1359	1.0120
2000	992	3.5941	1.0000	2.1264	0.8468

Tablo 4.2- Biçimlenme Parametreleri Arasındaki Korelasyon Katsayıları

yıllar	Hat sayı	Büt(r-n)/ (r - 3)	Büt(r-3)/ bağlantı	Büt(r-3)/ kontrol	Büt(r-n)/ bağlantı	Büt(r-n)/ kontrol
1603	39	0.4248	0.9025	0.5436	0.2785	0.0596
1789	60	0.6893	0.8939	0.3462	0.5334	0.0800
1878	205	0.3574	0.9047	0.5349	0.2587	0.0750
2000	992	0.2420	0.7537	0.4068	0.1231	0.0314

Hat sayısı; o dönemdeki hat sayısını, bağlantı değeri; her hattın kendine doğrudan erişen hat sayısını, Kontrol değeri; her hattın kendisine doğrudan bağlanan hatların ve bu hatların diğer hatlara erişme derecesini kontrol eden değeri ifade etmektedir. Global bütünleşme değeri, her hattın sistemdeki tüm hatlarla olan (n) ortalama derinlik değerinin hesaplanması ile bulunmakta ve (R-n) olarak ifade edilmektedir.

Lokal bütünleşme değeri; bütüne ilişkin en önemli lokal ölçüt olup, bir şehirsal alan içinde her hattın kendine 3 hat derinlikte olan hatlarla ilişkisini tüm yönlerde veren değerdir ve (R-3) olarak ifade edilmektedir.

Tablo 4.2’de Biçimlenme parametreleri arasındaki korelasyon katsayıları görülmektedir. Alanın mekansal kavranabilirlik derecesi bağlantı ve bütünleşme değerleri arasındaki korelasyonla, lokal bütünleşme ve global bütünleşme arasındaki korelasyon hesaplanarak anlaşılmaktadır. Bağlantı-lokal bütünleşme değerleri korelasyonu, mekansal biçimlenme içindeki *her hattın* bütünleşme değerleri ve bağlantı değerleri arasındaki kavranabilirlik derecesini, hatların birbirine bağlanma derecesi ile birlikte bütünleşme özelliğini göstermektedir. Alanın lokal bütünleşme ve global bütünleşme değerlerinin korelasyonu ise, büyük ölçekli sistem içinde *alanın* mekansal yapılanmasının kavranabilirlik derecesini, alan bütününde global bütünleşmeye karşı üretilen, lokal bütünleşme değerlerini göstermektedir.

Bu değerlerde, dönemler arasında farklılaşma olmasına rağmen günümüze gelindiğinde düşme olduğu görülmüştür. Bu, Galata-Pera bölgesindeki hat yapılanmasının zaman içinde olumsuz yönde etkilendiği, bütünleşme dağılımının ve mekanların birbiri ile bütünleşme derecesinin azaldığı, bu doğrultuda şehirsal mekanın kavranabilirlik derecesinin de zamanla azalmış olduğunu ifade etmektedir. Sonuç olarak, dönemsel süreçler boyunca sosyal, fiziksel etkiler, tarihi olaylar ve politik kararların, bölgede son dönemde mekansal çalışmalara önem verilmesine karşılık, Cumhuriyet döneminden sonra başlayan uzun bir dönem içindeki politik uygulamaların sonucunda ortaya çıkan sosyo-ekonomik yapılanmanın Galata-Pera bölgesi mekansal yapılanmasını olumsuz yönde etkilediği görülmektedir.

4.2. Galata-Pera Bölgesi ve İşlevsel Alt Bölgelerinin M.İ.A. ile Bütünleşme Analizi

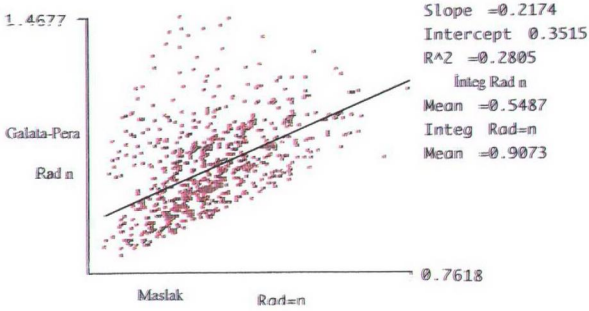
Galata-Pera Bölgesi bilindiği gibi, İstanbul Merkezi İş Alanının bir alt bölgesi konumundadır. Kuramsal bölümde, özellikle merkez alanlarında, ekonomik verimliliği sağlamada merkez-alt merkez bütünleşmesinin parça-bütün ilişkisi çerçevesinde önemi vurgulanmıştır. İşlevsel gelişimle birlikte çalışma alanının Merkezi İş Alanı aksı ile bütünleşme düzeyinin anlaşılması ve gelişim yönlerinin belirlenmesi amacıyla, İstanbul Çağdaş Merkezi İş Alanı olan Şişli-Mecidiyeköy-Maslak güzergahını içine alan bölgenin eksensel haritası ile bütünleşme değerlerini gösteren çekirdek haritası hazırlanmıştır.

Şekil 4.5’de görülen, bu bölgenin bütünleşme (R-n) değerlerini gösteren haritada, Galata-Pera bölgesinden kuzeye doğru Şişli-Mecidiyeköy-Zincirlikuyu-Maslak istikametinde devam eden, aynı zamanda sahil boyunca Beşiktaş-Zincirlikuyu-Maslak istikametinde devam eden, kırmızı ve turuncu renkli akslar, bütünleşme değerlerinin en yüksek olduğu hatları temsil etmektedir. Aynı zamanda Şişli-Mecidiyeköy aksı çevresinde birbirleri ile iyi derecede bütünleşmiş hatlardan oluşan bölgelerin bulunduğu görülmektedir. Bütünleşme değerleri yüksek bölgeler ve akslar, günümüzdeki ticaret yapılanması ve Merkezi İş Alanı gelişimi ile örtüşmektedir. Galata-Pera bölgesinin, Tarlabası caddesi ile kuzeydeki gelişime, Meclis-i Mebusan caddesi ile sahilden devam eden gelişime katıldığı görülmektedir.

Tüm işlevsel bölgelerin (Ticaret-Konut) birarada olduğu Galata-Pera bütününün, Merkezi İş Alanı ile ne derecede bütünleşmiş olduğunu ortaya çıkartmak amacıyla, Galata-Pera bölgesi global bütünleşme değerleri (R-n) ile, Merkezi İş Alanı bölgesinin global bütünleşme (R-n) değerleri arasındaki korelasyon hesaplanmıştır. Galata- Pera’da bugünkü işlevler dağılımı kapsamında bütün bölgenin tüm alt bölgeleriyle birlikte MİA ile tam bir bütünleşme içinde olması beklenmemektedir. Sonuç olarak, Galata - Pera bölgesinin Merkezi İş Alanı ile korelasyonu 0.2805 bulunmuş olup, bütünleşme düzeyinin düşük olduğu görülmektedir. Şekil 4.6’da Galata-Pera bölgesi bütünleşme değerleri (R-n) ile Merkezi İş Alanı bütünleşme değerleri (R-n) arasındaki korelasyon grafiği görülmektedir.

Şekil 4.5. Şişli-Mecidiyeköy-Maslak Aksı Bütünleşme Değerleri (R-n)

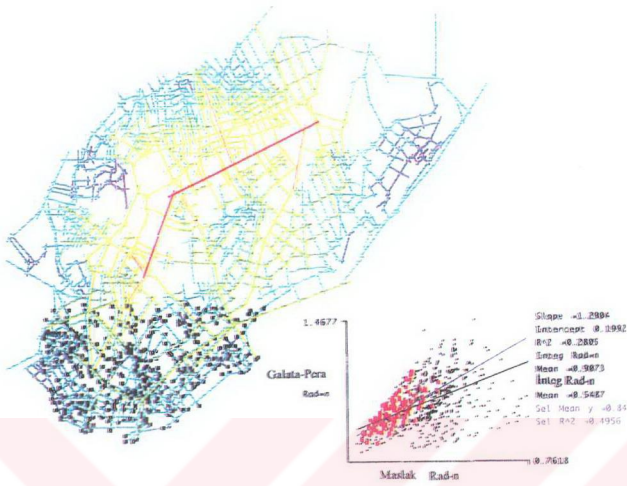

Şekil 4.6. Galata-Pera (R-n) / Merkezi İş Alanı (R-n) Değerleri Korelasyonu

Çalışma bölgesindeki, Merkezi İş Alanı kapsamındaki ticaret ve ofis faaliyetlerinin bulunduğu alt bölgelerin ise bütünleşme düzeylerinin yüksek olması, merkez alanlarının verimli çalışması yönünden gereklidir ve yüksek bir bütünleşme düzeyi öngörülmektedir.

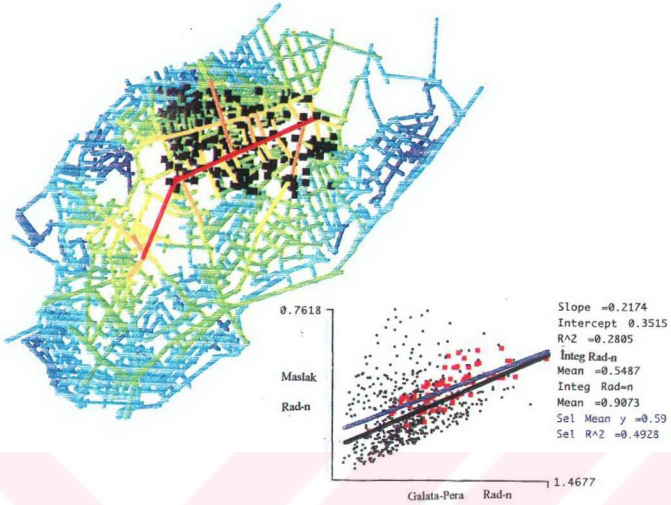
Sonraki aşamada, bu öngörü kapsamında Galata-Pera bölgesinin işlevsel alt bölgeleri belirlenmiş olup, Şişli-Mecidiyeköy-Maslak Merkezi İş Alanı bölgesiyle, hangi alt bölgelerin bütünleşme içinde olduğunu bulmak amacıyla, bu bölgelerin global bütünleşme değerleri ile Merkezi İş Alanı bölgesinin global bütünleşme değerleri arasındaki korelasyonlar hesaplanmıştır. İşlevsel alt bölgeler ticaret ve konut alanı işlevsel ayırımına göre belirlenmiştir.

- I. **Ticaret Bölgesi;** Galata Kulesi ve Çevresini kapsayan ticaret alanları bölgesi
- II. **Ticaret Bölgesi:** Tarlabası Caddesi ve İstiklal Caddesi arasındaki ticaret alanları bölgesi
- III. **Konut Bölgesi:** Sıraselviler Caddesi ile Meclisi Mebusan Caddesi arasındaki konut alanları bölgesi
- IV. **Galata-Pera Bölgesi Bütünü Ticaret Alanları:** Karaköy-Galata Bölgesinden başlayarak Tarlabası Caddesi ile Merkezi İş Alanı bölgesine bağlanan ticaret bölgeleri güzergahını kapsayan alan

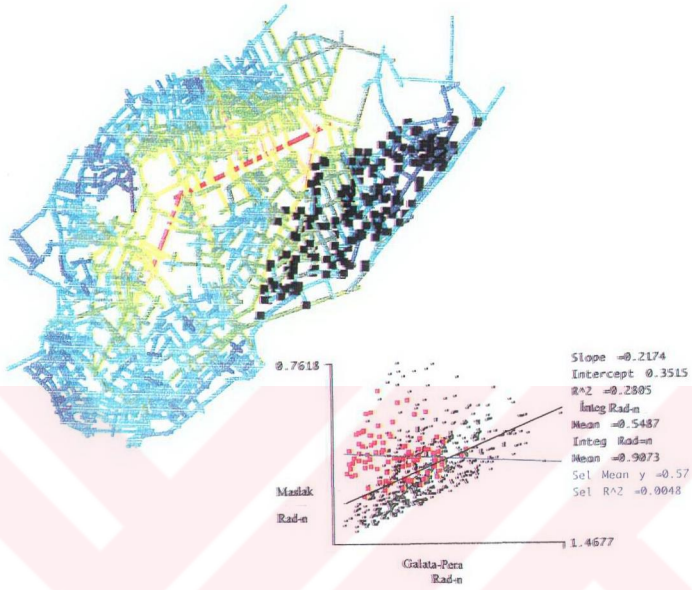
Şekil 4.7. I.Ticaret Bölgesi (R-n) /Merkezi İş Alanı (R-n) değerleri korelasyonu

I. Ticaret Bölgesi: Galata Kulesi merkez olmak üzere Lüleci Hendek caddesi, Galipdede caddesi, Yolcuzaade İskender caddesi ile sınırlanan Tophane Karaköy Azapkapı iş alanları bölgelerinin içine alan bölgedir. Seçilen bölgeyi banka ve büroların yoğunlaştığı Voyvoda caddesi, Perşembe Pazarının bulunduğu bölgeyi içine alan Tersane caddesi, ticaret alanlarının yoğunlaştığı Büyük Hendek caddesi ve Okçu Musa caddesi ve çevre akslarla, Kemeraltı, Necatibey ve Kemankeş caddeleri ve bu akslara bağlanan ticari işlevi yoğun olan akslar oluşturmaktadır. Öncelikle eksensel harita üzerinde hatlar tek tek seçilerek istenilen bölge oluşturulmuştur. Belirlenen bölge için bütünleşme (R-n) değerleri arasındaki korelasyon hesaplanmıştır. Şekil 4.7’de 1.Ticaret bölgesi ile, bölgeye ilişkin bütünleşme değerlerinin(R-n), çağdaş merkezi iş alanı bütünleşme değerleri (R-n) ile korelasyonu görülmektedir. Şekil 4.8’de görülen grafikte siyah renkteki regresyon eğrisi ve siyah noktalar Galata-Pera Bölgesi bütünü ile olan korelasyonu ($R^2=0.2805$), mavi renkteki regresyon eğrisi ve kırmızı noktalar seçilen I. Ticaret alt bölgesi ile olan korelasyonu göstermekte olup, R^2 değeri 0.4956’dır. Bu değer, Merkezi İş Alanı ile Galata-Pera bölgesinin I. Ticaret alt bölgesi arasında bütünleşme olduğunu, bölgenin ticari açıdan canlılığını sürdürdüğünü göstermektedir. Bu alanın yeni işlevlerle desteklenmesi, lokal olarak merkezle daha güçlü bütünleşme sağlayacaktır.

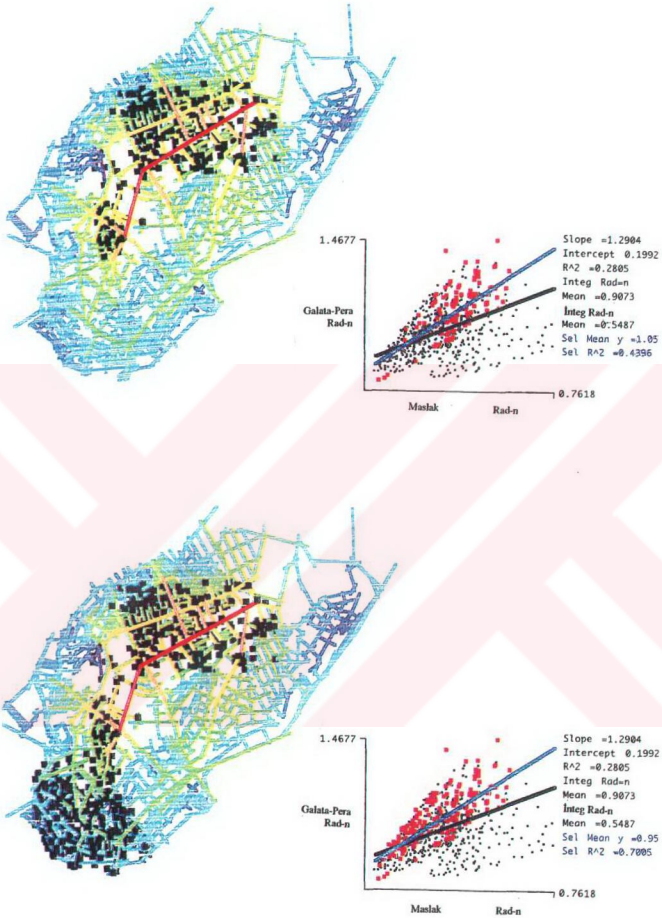
Şekil 4.8. II. Ticaret Bölgesi (R-n)/Merkezi İş Alanı (R-n) değerleri korelasyonu

II. Ticaret Bölgesi: Tarlabası caddesi ile İstiklal caddesi arasındaki alanla bu bölgenin çevresindeki ticaret akslarını kapsayan bölgedir. Bölge, mağazalar, sinema, tiyatro, restaurant ve tekstil ağırlıklı perakende ticaret alanlarının yüksek yoğunlukta olduğu İstiklal caddesi ile bu aksa bağlanan ticaret işlevi yoğun olan akslar, büyük ticari büro, otel, bankaların bulunduğu Tarlabası caddesi ile bu güzergaha bağlanan akslar ve Sıraselviler caddesini içine almaktadır. Şekil 4.8’de II.Ticaret bölgesi ve bölgeye ilişkin bütünleşme değerlerinin Mecidiyeköy-Maslak aksı bütünleşme değerleri ile korelasyonu görülmektedir. Şekil 4.8’de görülen grafikte siyah renkteki regresyon eğrisi ve siyah noktalar Galata-Pera Bölgesi bütünü ile olan korelasyonu, mavi renkteki regresyon eğrisi ve kırmızı noktalar seçilen II. Ticaret alt bölgesi ile olan korelasyonu göstermekte olup, R2 değeri 0.4928’dir. Bu değer, Merkezi İş Alanı ile Galata-Pera bölgesinin II. Ticaret Alt bölgesi arasında bütünleşme olduğunu göstermektedir. Bu bölgede Tarlabası caddesi ve kuzeyindeki ticari bölgeler, nitelik açısından kötü durumdadır. Ayrıca ana caddede yer alan ticaret işlevinin dışında bölgenin kuzeyinde Tarlabası’nın üst kısımlarında yer alan ticaret işlevi yerel gereksinimlere cevap veren nitelikte olup, aynı zamanda bütünleşme değerleri de düşüktür. Alanın, analiz kapsamına dahil edilmesi, II. Bölgede bütünleşmenin daha yüksek olması beklenirken, korelasyon katsayısını düşürmüştür.

Şekil 4.9. III. Konut Bölgesi (R-n)/Merkezi İş Alanı (R-n) değerleri korelasyonu

III. Konut Bölgesi: Sıraselviler caddesi ile Meclis-i Mebusan caddesi arasında kalan konut yoğunluğunun çok yüksek olduğu bölgedir. Bu bölge Kılıçalı Paşa, Pürtelaj ve Cihangir mahallelerinin ticaret aksları dışında kalan konut yoğunluğu olan akslarını kapsamaktadır. Meclis-i Mebusan caddesi kıyı boyunca ticari yoğunluğu nedeniyle bu bölge dışına çıkartılmıştır. Öncelikle eksensel harita üzerinde hatlar tek tek seçilerek istenilen bölge oluşturulmuştur. Belirlenen bölge için bütünleşme (R-n) değerleri arasındaki korelasyon hesaplanmıştır. Şekil 4.9'da III.Konut bölgesi ile, bölgeye ilişkin bütünleşme değerlerinin (R-n) çağdaş merkezi iş alanı bölgesi bütünleşme değerleri (R-n) ile korelasyonu görülmektedir. Şekil 4.9'da görülen grafikte siyah renkteki regresyon eğrisi ve siyah noktalar Galata-Pera Bölgesi bütünü ile olan korelasyonu ($R^2=0.2805$), mavi renkteki regresyon eğrisi ve kırmızı noktalar seçilen III. Konut alt bölgesi ile olan korelasyonu göstermekte olup, R^2 değeri 0.0048'dir. Bu değer, Merkezi İş Alanı ile Galata-Pera Bölgesinin Konut Alt bölgesi arasında bütünleşme olmadığını göstermektedir.

Şekil 4.10. I.V. Bölge Galata-Pera Bölgesi Ticaret Alanları (R-n)/ Merkezi İş Alanı (R- n) Korelasyonu

IV. Bölge Bütünü Ticaret Alanları: Galata-Pera bölgesini Merkezi İş Alanı bölgesine bağlayan, Tarlabası ve İstiklal Caddesi güzergahları boyunca devam eden ticaret akslarının oluşturduğu bölgeye, güneye doğru devam eden ticaret bölgelerini kapsayan akslar eklenerek, bu bölgelerle Merkezi İş Alanı arasındaki korelasyon hesaplanmıştır.

İlk önce, Tarlabası caddesinin Refik Saydam caddesiyle devam eden aksı ile İstiklal caddesi arasında kalan ticaret ağırlıklı akslar eklenmiştir. Merkezi İş Alanı bölgesi bütünlüşme (R-n) değerleri ile, seçilen bölge Bütünlüşme (r-n) değerleri arasındaki korelasyon (R2) değeri 0.4396'dır. Bu değer, ticaret alanları devamında bütünlüşme olduğunu, ancak bölgenin hat yapılanmasına bakıldığında ayrılmış alanların daha yoğun olması nedeniyle bütünlüşme düzeyinin düştüğünü göstermektedir. Daha sonra bu bölgeye Maliye caddesi Tersane caddesi ve Yolucuzade İskender Caddesi arasındaki ticaret alanları eklenmiştir. Merkezi İş Alanı bölgesi bütünlüşme (R-n) değerleri ile, seçilen bölge Bütünlüşme (R-n) değerleri arasındaki korelasyon (R2) değeri 0.7005 olarak bulunmuştur. Bu bütünlüşme çekirdek aksları boyunca eski yerleşim alanına devam eden ticaret akslarının Merkezi İş Alanı ile iyi derecede bütünlüşmüş olduğunu göstermektedir.

Bu değerler ve ticaret alanları için bulunan diğer bölge değerleri, Merkezi İş Alanının, Galata-Pera bölgesi ticaret alt bölgeleri ile parça-bütün ilişkisini koruyarak gelişme gösterdiğini kanıtlamaktadır. Aynı zamanda bu analizde, Galata-Pera bölgesi konut alanlarının çağdaş merkezi iş alanı gelişim bölgesiyle bütünlüşmesinin olmadığı görülmüştür.

4.3. Mekansal Biçimlenme Özelliklerinin Arazi Değerleri İle Etkileşimi

Farklı işlevsel alanlarda (konut,konut-ticaret,ticaret) mekansal biçimlenme özellikleri ile arazi değerleri arasındaki etkileşim farklıdır. Arazi değerleri, şehirsiz alanların ticaret bölgeleri işlevsel yapılanmasında, bu bölgelere olan talebi göstermektedir. Talep arttıkça ticaret alanlarında da arazi değerleri doğru orantılı olarak artmaktadır. Hangi ticaret alanları daha çok talep edilir sorusunun cevabı ise, doğal hareketin yani bütünlüşme değerlerinin en yüksek değerlerde olduğu alanlardır. Bu bağlamda ticaret alanları ile bütünlüşme değerleri arasında korelasyon olması gerekmektedir. Konut alanları arazi değerleri ise, doğal hareketi kontrol eden alanın biçimlenme yapısından çok, alan seçimine ilişkin başka faktörler tarafından etkilenmektedir. Bu mekansal biçimlenme ile arazi kullanım türlerine göre arazi değerleri arasında bir bağıntı olduğunu göstermektedir.

Bu çerçevede Galata-Pera bölgesinin arazi değerleri ile global bütünleşme (R-n) değerleri arasında korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz çalışması için ilk önce resmi arsa metrekare birim fiatları bulunmuş, daha sonra bölgenin arazi değerleri haritasının oluşturulması ve bu değerlerin sokak bazında alanın mekansal biçimlenme özellikleri ile karşılaştırılması amacıyla, “Axman” bilgisayar programı ile hazırlanan eksensel hatların biçimleme parametrelerinin oluşturduğu tabloya, her hat için arazi değeri girilerek yeni veri tabanı elde edilmiş, bütünleşme değerleri (R-n) ile arazi değerleri arasında korelasyon analizi yapılarak, korelasyon grafikleri oluşturulmuştur.

Galata – Pera Bölgesinin Arazi Değerleri

Bu değerlendirmede tüm ilçe belediyelerince mahalleler bazında, sokak ölçeğinde belirlenen arazi değerlerinin Maliye Bakanlığı İstanbul Defterdarlığı tarafından bir araya getirilerek hazırlanan 2002 yılı Genel Beyan dönemi arsa ve arazi metrekare birim değerlerine ilişkin dökümanın Beyoğlu Bölgesine ilişkin bölümü kullanılmıştır (Mal.Bk.İst.Def., 2002). Arazi metrekare birim fiatları eksensel haritalarla karşılaştırılmak üzere sokaklar bazında halihazır haritaya aktarılmıştır.

Resmi Arazi değerlerine göre; en yüksek değerlere sahip olan akslar;

İstiklal caddesinin Taksim –Galatasaray bölümü (5 000 YTL),

Galatasaray-Tünel bölümü (4 500 YTL).

Kocatepe mahallesindeki Cumhuriyet caddesi(3750 YTL)

Gümüşsuyu mahallesindeki İnönü caddesi (4 000YTL)

Meclis-i Mebusan caddesi (3700 YTL)

Sıraselviler caddesinin Katip Çelebi Mahallesindeki bölümü (3200 YTL),

Cihangir Mahallesine devam eden bölümü (2500 YTL)

Galata bölgesindeki;

Voyvoda (Bankalar) caddesi (3200 YTL),

Okçu Musa Paşa caddesi (2400 YTL),

Tersane caddesi (2000 YTL),

Kemeraltı caddesi, Necatibey Caddesi (1500 YTL),

Karaköy ve Maliye caddeleri (1200 YTL),

Hüseyinpaşa Mahallesindeki Sahne sokak (2500 YTL),

Kocatepe mahallesindeki Lamardin, Receppaşa, Şehit Muhtar, Topçu, Abdülhamit, Aydede caddeleri (2500 YTL)

Ömeravni Mahallesindeki;

Sarayarkası sokak (2100 YTL), İnebolu sokak (2000 YTL)

Meşrutiyet caddesi (1400 YTL)

Şehit Muhtar Mahallesindeki;

Mis sokak, İmam Adnan sokak (1000 YTL)

Tarlabaşı caddesinin Taksim’den başlayarak İngiliz Konsolosluğuna kadar devam eden kısmı (1000 YTL)’dır.

Bu akslar haricinde bölgeler bazında ele alındığında;

İstiklal caddesinin geçtiği güzergahı ile Tarlabaşı caddesi arasında kalan bölgede 160 ile 800 YTL arasında, ara sokaklarda değerlerin düştüğü, İngiliz Konsolosluğuna doğru değerlerin arttığı,

İstiklal caddesi güzergahının güneyinde kalan bölgede ise 800 YTL’den başlayarak 50-60 YTL’ya kadar düşen değerler verilmiş olduğu, değerlerin ara sokaklarda ve İstiklal caddesinden uzaklaştıkça düştüğü, Cihangir, Kılıçlı Paşa, Pürtelaj Mahallelerine doğru gene yükseldiği,

Cihangir mahallesinden başlayarak Gümüşsuyu ve Ömeravni Mahallelerinde Beşiktaş’a doğru değerlerin arttığı 500 ile 1 000 YTL arasında değiştiği,

Kemankeş mahallesinde 200 ile 1 000 YTL arasındaki değerlerin ana akslar boyunca yükseldiği, ara sokaklarda düşük olduğu,

Bölgedeki en düşük değerlerin Tarlabaşı caddesinin kuzeyindeki Çukur, Kalyoncu Kulluğu mahalleleri, Şehit Muhtar mahallesinin Tarlabaşı caddesinin kuzeyinde kalan kısmı, Sururi, Yahyakemal mahalleleri boyunca devam eden bölgede 40 ile 180 YTL arasında değerler olduğu, bu bölgenin Turan caddesi ile Ömer Hayyam caddesi arasındaki kısmı arazi değerleri de oldukça düşük, çöküntü bölgesi niteliğindedir.

Her hat için bütünleşme değerleri ile arazi değerlerinin karşılaştırılabilmesi için, her sokağın resmi arazi birim fiatı, bölgenin biçimlenme parametreleri tablosuna eklenmiştir. Şekil 4.11’de arazi değerleri ile bütünleşme değerleri arasında korelasyon analizi yapılmak üzere hazırlanan, arazi değerleri hat ağı haritası görülmektedir.

Şekil 4.11. Resmi Arazi Birim Fiatları

Bu haritada;

Siyah renkli hatlar	0 – 199 YTL (dahil)
Lacivert renkli hatlar (Koyu L-Lacivert-Açık L.)	199 – 999 YTL (dahil)
Mavi renkli hatlar (Koyu M.-Mavi-Açık M.)	1000 – 1999 YTL (dahil)
Yeşil renkli hatlar (Koyu Y.-Yeşil-Açık Y.)	2000 - 2999 YTL (dahil)
Sarı renkli hatlar (Sarı-K. Sarı)	3000 - 3999 YTL (dahil)
Kırmızı renkli hatlar (Kavuiçi-Kırmızı)	4000 TL ve üstü

değerleri ifade etmektedir.

Resmi birim fiatları ile alan bütününe ilişkin biçimlenme değerleri (R-n) arasında etkileşim olup olmadığını bulmak üzere, bu değerler arasında basit korelasyon analizi yapılmıştır. İki parametre arasında 0.0093 R2 değeri bulunmuştur. Bu değere göre, Galata-Pera bölgesi bütününde, arazi değerleri ile bütünleşme değerleri (R-n) arasında bir bağıntı bulunmamaktadır. Korelasyon katsayısının düşük çıkmasının nedeni, farklı işlevlerin bir arada ele alınmış olmasıdır. Farklı işlevlerin arazi değerlerini etkileyen faktörler farklıdır. Bu aşamadan sonra, daha hassas bir analiz yapmak amacıyla bölgeler işlevlerine göre ayrı ayrı ele alınarak, arazi değerleri ve bütünleşme değerleri arasındaki etkileşim tespit edilmiştir.

4.4. Mekansal Biçimlenme Özelliklerinin Arazi Değerleri Ve Arazi

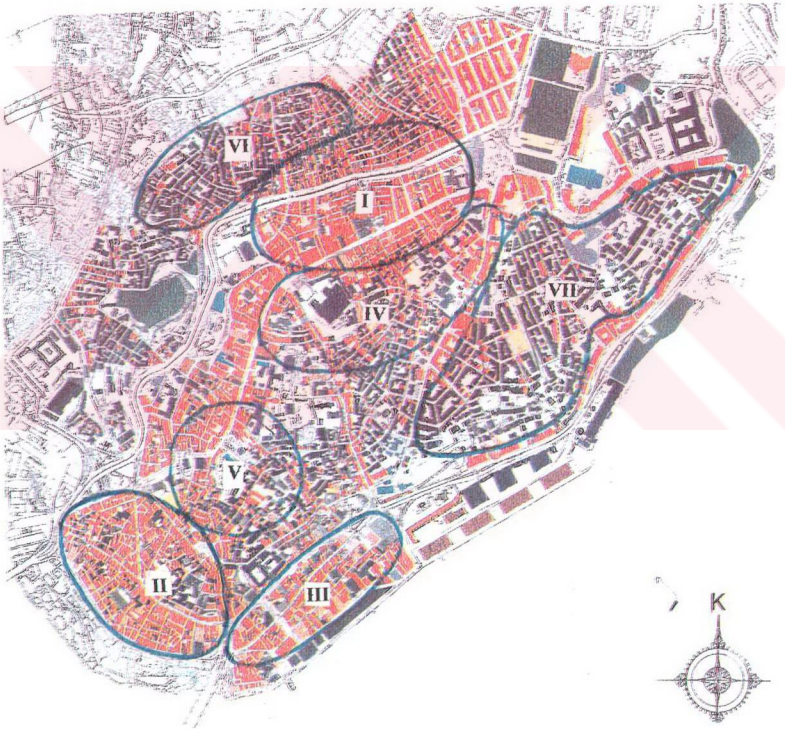
Kullanımı Özellikleri ile Etkileşimi

Tarihi süreç içinde biçimsel özelliklerle arazi kullanımı karşılaştırıldığında, bütünleşme değerlerinin yükseldiği akslarda, ‘ticaret’ alanlarının geliştiği yada gelişmekte olduğu ve bu iki değer uyumlu bir değişim gösterdiği ortaya çıkartılmıştır. Farklı işlevsel alanlarda (konut,konut-ticaret,ticaret) mekansal biçimlenme ile arazi değerleri arasındaki etkileşimin farklı olduğu, ticaret kullanımının yoğun olduğu alanlarda bütünleşme değeriyle arazi değeri arasında bağıntı olduğu, konut kullanımı olan alanlarda bütünleşme değeri ile arazi değeri arasında bir bağıntı olmadığı hipotezini kanıtlamak üzere, alan bütününde işlevsel yapılanma analizine göre ticaret, ticaret-konut-donatı ve konut alanları olarak tespit edilen 7 işlevsel alt bölgede, bütünleşme değerleri ile arazi değerleri arasındaki korelasyon hesaplanmıştır.

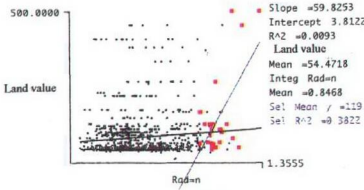
1. İşlevsel Alt Bölge: İstiklal Caddesi ve Tarlabası Caddesi arasında kalan Ticaret alanı
2. İşlevsel Alt Bölge: Galata ve çevresi ticaret alanı
3. İşlevsel Alt Bölge: Rıhtım Caddesi ve Kemeraltı Caddesi arasında kalan Ticaret alanı
4. İşlevsel Alt Bölge: Sıraselviler caddesi ile İstiklal caddesi arasında kalan Ticaret-Konut-Donatı alanları
5. İşlevsel Alt Bölge:Galata Kulesi kuzeyi ile Meşrutiyet caddeleri arasında kalan Ticaret-Konut-Donatı alanları

6. İşlevsel Alt Bölge: Tarlabası Caddesi ile Kurtuluş caddesi arasında kalan konut alanı
7. İşlevsel Alt Bölge: Sıraselviler Caddesi ile Meclis-i Mebusan Caddesi arasında kalan konut alanı

Şekil 4.12’de arazi kullanımı haritası üzerinde seçilen işlevsel alt bölge sınırları görülmektedir.

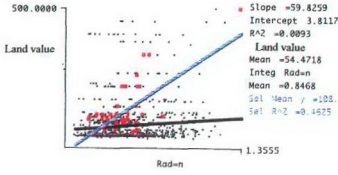
Şekil 4.12. Galata-Pera Bölgesi İşlevsel Alt Bölge Sınırları

Şekil 4.13. I. İşlevsel Alt Bölge(Ticaret)

I. İşlevsel Alt Bölge (ticaret); İstiklal caddesi ile Tarlabası aksı arasında kalan yoğun ticari işlevsel yapılanma gösteren bölge seçilmiştir. Öncelikle eksensel harita üzerindeki hatlar ticaret yapılanmasına göre seçilerek istenilen bölge oluşturulmuştur. Daha sonra belirlenen bölge için bütünleşme değerleri (R-n) ve arazi değerleri arasındaki korelasyon değerlendirilmiştir.

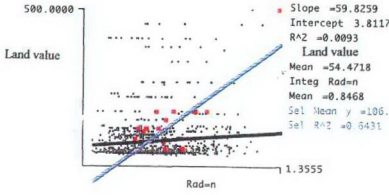
Bu bölgeye ilişkin bütünleşme değerleri-arazi değerleri korelasyon grafiği ve seçilen bölge şekil 4.13'de görülmektedir. Bu grafikte, siyah renkteki regresyon eğrisi ve noktalar Galata-Pera bölgesi bütününün arazi değerleri ile bütünleşme değerleri arasındaki korelasyonu, mavi renkteki regresyon eğrisi ve kırmızı noktalar ise seçilen I. İşlevsel Alt Bölgeye ilişkin korelasyonu göstermektedir. Seçilen bölge için R 2 değeri 0.3822'dir. Ticaret bölgelerinde arazi değerleri üzerinde, bütünleşme değerinin yanı sıra ana akstan uzaklık (İstiklal Caddesi), bina kaliteleri vb. faktörlerin etkili olduğu bilinmektedir. Bütün bu faktörlerin etkisi gözönüne alındığında hesaplama sonucunda bulunan R2 değeri ticaret işlevi olan bu bölgede, bütünleşme değerleri ile arazi değerleri arasında bağıntı olduğunu göstermektedir.

Şekil 4.14. II. İşlevsel Alt Bölge (Ticaret)

II. İşlevsel Alt Bölge (Ticaret): Galata'nın ilk yerleşim alanı olan Tersane caddesi ile Galata kulesine kadar olan Bankalar, Perşembe Pazarı, Şair Ziya Paşa, Okçu Musa, Büyük Hendek caddeleri vb. ana akslarla bu akslara bağlanan ara aksları içine alan büro, banka ve perakende ticaret alanlarının yoğun olduğu bölgedir.

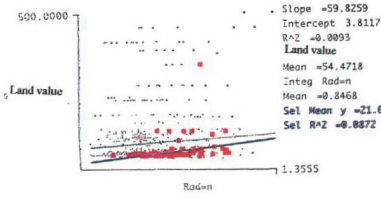
Bölgeye ilişkin bütünleşme değerleri-arazi değerleri korelasyon grafiği şekil 4.14'de görülmektedir. Bu grafikte, siyah renkteki regresyon eğrisi ve noktalar Galata-Pera bölgesi bütününtün arazi değerleri ile bütünleşme değerleri arasındaki korelasyonu, mavi renkteki regresyon eğrisi ve kırmızı noktalar ise seçilen II. İşlevsel Alt Bölgeye ilişkin korelasyonu göstermektedir. Seçilen bölge için R^2 değeri 0.4625 olup, bu değer ticaret işlevi yoğun olan bu bölgede bütünleşme değerleri ile arazi değerleri arasında bağıntı olduğunu göstermektedir. Hatların bütünleşme değerleri artarken arazi değerleri de artmaktadır başka bir ifade ile merkezîyet artarken arazi değerleri de artmaktadır.

Şekil 4.15. III. İşlevsel Alt Bölge (Ticaret)

III. İşlevsel Alt Bölge (Ticaret): Rıhtım caddesi ile Kemeraltı caddesi arasında kalan Necati Bey ve Maliye caddeleri ile ara akslarında ağırlıklı ticarethane ve büro alanları olan bölge seçilmiştir. Bu bölgede yer alan işlevler M.İ. Alanının temel işlevleri arasındadır.

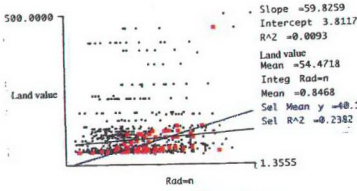
Bölgeye ilişkin bütünleşme değerleri-arazi değerleri korelasyon grafiği şekil 4.15’de görülmektedir. Bu grafikte, siyah renkteki regresyon eğrisi ve noktalar Galata-Pera bölgesi bütünüünün arazi değerleri ile bütünleşme değerleri arasındaki korelasyonu, mavi renkteki regresyon eğrisi ve kırmızı noktalar ise seçilen III. İşlevsel Alt Bölgeye ilişkin korelasyonu göstermektedir. Seçilen bölge için R^2 değeri 0.6431 olup, bu değer ticaret işlevi olan bu bölgede bütünleşme değerleri ile arazi değerleri arasında bağıntı olduğunu göstermektedir. Hatların bütünleşme değerleri artarken, arazi değerleri de artacaktır.

Şekil 4.16. IV. İşlevsel Alt Bölge (Ticaret-Konut-Donatı)

IV. İşlevsel Alt Bölge (Ticaret-Konut-Donatı): Sıraselviler caddesine paralel Maç, Ağa Hamamı sokaklar ile İstiklal caddesine paralel sokaklar arasında kalan işlevsel özelliklerine göre Sıraselviler caddesi ve İstiklal caddesine yakın olan hatlarda ticaret, diğer hatlarda konut ağırlıklı donatı alanlarının bulunduğu bölge seçilmiştir.

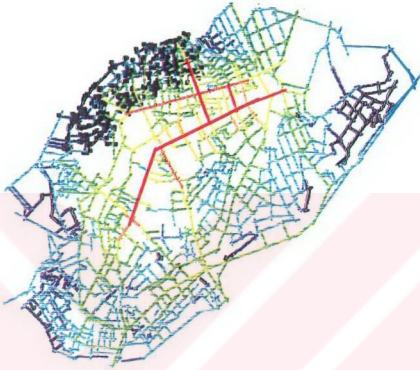
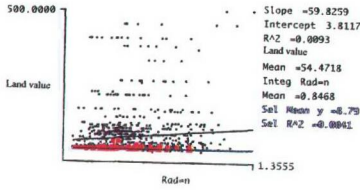
Bölgeye ilişkin bütünleşme değerleri-arazi değerleri korelasyon grafiği şekil 4.16'da görülmektedir. Bu grafikte, siyah renkteki regresyon eğrisi ve noktalar Galata-Pera bölgesi bütünüünün arazi değerleri ile bütünleşme değerleri arasındaki korelasyonu, mavi renkteki regresyon eğrisi ve kırmızı noktalar ise seçilen IV. İşlevsel Alt Bölgeye ilişkin korelasyonu göstermektedir. Seçilen bölge için R^2 değeri 0.0872'dir. Sonuç, ticaret-konut-donatı işlevlerinin bir arada bulunduğu IV.İşlevsel Alt bölgede bütünleşme değerleri ile arazi değerleri arasında bağıntı olmadığını göstermektedir.

Şekil 4.17. V. İşlevsel Alt Bölge (Ticaret-Konut-Donatı)

V. İşlevsel Alt Bölge (Ticaret-Konut-Donatı): Galata kulesinin üst tarafından başlayarak, Lüleci Hendek caddesi Kumbaracıbaşı Yokuşu ve Asmalı Mescit'le Meşrutiyet caddeleri arasında kalan işlevsel olarak Ticaret-Konut ağırlıklı, donatı alanlarının da bulunduğu bölge olarak seçilmiştir.

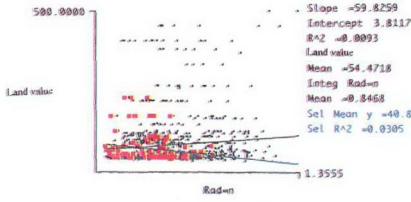
Bölgeye ilişkin bütünleşme değerleri-razi değerleri korelasyon grafiği şekil 4.17'de görülmektedir. Bu grafikte, siyah renkteki regresyon eğrisi ve noktalar Galata-Pera bölgesi bütünüünün arazi değerleri ile bütünleşme değerleri arasındaki korelasyonu, mavi renkteki regresyon eğrisi ve kırmızı noktalar ise seçilen V.İşlevsel Alt Bölgeye ilişkin korelasyonu göstermektedir. Seçilen bölge için R^2 değeri 0.2382'dir. Sonuç, ticaret-konut-donatı işlevlerinin bir arada bulunduğu V.İşlevsel Alt bölgede bütünleşme değerleri ile arazi değerleri arasında bağıntı olmadığını göstermektedir. Hatlarda bütünleşme değerleri artarken arazi değerleri korelasyonu yükseltecek biçimde artmamaktadır. Arazi değerini etkileyen çok sayıda faktör bulunmaktadır. Bölgede restorasyonlarda artış gibi, ekonomik gelişmeyle birlikte zaman içindeki değişimlerin bölgeye daha fazla ticaret vb. Merkezi İş Alanı işlevini çekeceği öngörülmektedir.

Şekil 4.18. VI. İşlevsel Alt Bölge (Konut)

VI. İşlevsel Alt Bölge (Konut); Tarlabası caddesinin ile Kurtuluş Caddesi arasında kalan, Kalyoncuoğlu, Bostan, Sururi, Yahya Kemal mahallelerini kapsayan alan işlevsel yapılanmasına göre Konut ağırlıklı bölge olarak seçilmiştir.

Bölgeye ilişkin bütünleşme değerleri-arazi değerleri korelasyon grafiği şekil 4.18’de görülmektedir. Bu grafikte, siyah renkteki regresyon eğrisi ve noktalar Galata-Pera bölgesi bütünüünün arazi değerleri ile bütünleşme değerleri arasındaki korelasyonu, mavi renkteki regresyon eğrisi ve kırmızı noktalar ise seçilen VI. İşlevsel Alt Bölgeye ilişkin korelasyonu göstermektedir. Seçilen bölge için R2 değeri 0.0041’dir. Sonuç, konut alanlarının bulunduğu VI.İşlevsel alt bölgede bütünleşme değerleri ile arazi değerleri arasında bağıntı olmadığını göstermektedir. Konut alanlarında bilindiği gibi bütünleşme değeri dışında manzara, merkeze yakınlık vb. arazi değerlerini etkileyen başka faktörlerde mevcuttur. Bu nedenle korelasyon katsayısının yüksek olmaması beklenen bir sonuçtur.

Şekil 4.19. VII. İşlevsel Alt Bölge (Konut)

VII. İşlevsel Alt Bölge (Konut); Bu bölge Sıraselviler caddesi ile Meclis-i Mebusan caddesi arasında kalan fonksiyonel yapılanmaya göre konut alanı olarak seçilen bölgedir. Bölge Meclis-i Mebusan ticaret aksı dışarıda bırakılarak oluşturulmuştur.

Bölgeye ilişkin bütünleşme değerleri-arazi değerleri korelasyon grafiği şekil 4.19'da görülmektedir. Bu grafikte, siyah renkteki regresyon eğrisi ve noktalar Galata-Pera bölgesi bütününün arazi değerleri ile bütünleşme değerleri arasındaki korelasyonu, mavi renkteki regresyon eğrisi ve kırmızı noktalar ise seçilen VII. İşlevsel Alt Bölgeye ilişkin korelasyonu göstermektedir. Seçilen bölge için R^2 değeri 0.0305'tir. Sonuç, konut alanlarının bulunduğu VII.İşlevsel alt bölgede bütünleşme değerleri ile arazi değerleri arasında bağıntı olmadığını göstermektedir.

Galata-Pera bölgesi fonksiyonel ayrıma göre yapılan arazi değerleri ve mekansal biçimlenme özellikleri arasındaki korelasyona bakıldığında, ticaret alanlarında arazi değerleri ile global bütünleşme değerleri (R-n) arasında korelasyon olduğu, Konut ve Konut-Ticaret alanlarında ise arazi değerleri ile bütünleşme değerleri arasında korelasyon olmadığı görülmektedir. Bölgeler için yapılan korelasyon analizinde korelasyon değerlerinin özellikle en eski yerleşim alanı olan işlevsel alt (ticaret) bölgelerinde yüksek olduğu görülmüştür. Bu sonuç, ticaret alanlarında bütünleşme değerleri ile arazi değerleri arasında bağıntı olduğunu kanıtlamaktadır.

4.5. Bölüm Sonucu

Eksensel haritalarda hatların sürekliliği veya devamsızlık özellikleri farklı işlevsel potansiyeller önermektedir. Bu çerçevede Galata-Pera bölgesinin dönemlere göre eksensel hat yapılanması incelenmiş olup, uzun hatlarda bütünleşme değerlerinin arttığı, ticaret alanlarının geliştiği, gelişmekte olduğu, uzun hatların ticaret alanları gelişimine yön verdiği, kısa hatların genelde konut alanları bölgelerinde kaldığı görülmüştür. Ancak tarihi bölge Galata ve çevresindeki ticaret alanlarında da kısa hatlar yoğun olarak bulunmakta olup, bu alanlar yeni ticaret alanlarının gelişimine izin vermeyen yapısal özelliktedir. Aynı zamanda dönemsel analizde kısa hat sayısının zamana göre arttığı, uzun hat sayısının artmadığı görülmüştür.

Galata-Pera bölgesinin alan dizimsel yapılanmasının anlaşılması ve mekanlar arasındaki kavranabilirlik değerlerinin bulunması amacıyla yapılan analiz sonucunda; 17. yy'dan günümüze, bu değerlerin dönemler arasında farklılaşma göstermesine rağmen günümüzde düşmüş olduğu, zaman içindeki sosyal, fiziksel etkilerin ve alınan politik kararların Galata-Pera bölgesindeki hat yapılanmasını olumsuz yönde etkilediği, bütünleşme değerlerini ve mekanların birbiri ile bütünleşme derecesini azalttığı, bu doğrultuda şehirselleşme mekanın anlaşılabilirlik derecesinin de zamanla azalmış olduğu görülmüştür.

Galata-Pera bölgesi ve işlevsel alt bölgelerinin Çağdaş Merkezi İş Alanı ile bütünleşmesi, bu bölgeler arasındaki global bütünleşme değerlerinin korelasyon analizi ile ortaya çıkartılmıştır. Çağdaş Merkezi İş Alanı Şişli-Mecidiyeköy Maslak aksının Tarlabası ve İstiklal caddeleri ile birleşerek güneye doğru Galata

ve çevresi ticaret alanlarını içersine alarak bu alandan Karaköy'e doğru inen ticaret bölgelerini kapsayan akslar boyunca, Çağdaş merkezi iş alanı ile yüksek derecede bütünleştiği, konut alanlarında ise bütünleşme olmadığı bulunmuştur. Bu sonuç, ticaret büyümesinin parça-bütün ilişkisini koruyacak yönde olduğunu göstermektedir.

Ticaret alanlarında bütünleşme değerlerinin yani merkeziyetin en yüksek olduğu alanlar en çok talep edilen alanlardır. Ticaret alanlarında talep arttıkça, arazi değerleri de doğru orantılı olarak artmaktadır. Bu bağlamda mekansal biçimlenme özellikleri ile arazi değerleri arasında bağıntı olması gerektiği öngörülmüş ve Galata-Per a bölgesinde Ticaret alanları işlevsel alt bölgelerinde arazi değerleri ile bütünleşme değerleri arasında yüksek derecede korelasyon bulunmuştur. Konut alanlarında ise ticaret alanlarından farklı olarak arazi değerlerini daha baskın olarak belirleyen manzara, yönelme, eğim vb. faktörler bulunmaktadır. Bu nedenle konut alanlarında arazi değerleri ile mekansal biçimlenme özellikleri arasında bir bağıntı öngörülmemiş ve konut alanları İşlevsel Alt bölgelerinde arazi değerleri ile bütünleşme değerleri arasında çıkan sonuçlar bu öngörüü doğrulamıştır.

5. SONUÇLAR

Şehirsel alanın biçimlenme özellikleri doğrudan erişilebilir yolları ortaya koymaktadır. İnsanlar kolay hareket ettikleri alanda yolları oluştururlar, harekete bağlı olarak, işlevsel yer seçiminin genel biçimlenme içindeki yeri de etkilenmektedir ve şehirsel işlevin türüne göre, yerleşeceği morfolojik özelliklerde farklılık göstermektedir. Bu şehirsel alanların gelişim sürecinde, mekansal biçimlenme özellikleri ile arazi kullanımı arasındaki karşılıklı etkileşimdir.

Bazı alanlar mekansal biçimlenmede avantajlı olarak daha yüksek yoğunluğa sahip olacaklardır. Şehir merkezleri böyle alanlardır ve yüksek yoğunluklu alanlar olarak çoklu etkiye sahiptirler. Şehirsel alan kullanımı hareket olarak ifade edilmektedir. Çoğu hareket de doğrudan harekettir. Alan kullanımı ve yapı yoğunluğu şehirsel şebekede doğrudan harekete izin veren yolları izler. Şehirsel şebekenin hat yapılması bunun temel belirleyicisidir.

Ancak, şehirler zaman içinde mekansal, toplumsal, ekonomik, sosyal ve kültürel faktörlerin etkisiyle gelişirler. Bu faktörlerin mekana yansımaları, şehirsel bütünlük içinde mekansal farklılaşmalara ve mekansal dönüşümlere neden olmaktadır. Mekanların anlamlı bütünler oluşturma sürecinde bir araya gelmelerindeki en önemli nokta parçaların ilişkisel yapılarıdır. Mekansal ilişkiler, şehirsel alanın biçimlenme özellikleri ile açıklanabilmektedir. Kentler nüfus ve alanlarıyla büyürken en yoğun kullanım alanları olan merkezler de çevrelerine doğru yayılarak büyürler. Bu büyümede esas, büyüme yönünün parçanın bütününe entegrasyonunu sağlayacak doğrultuda olmasıdır. Bu parça-bütün ilişkisi hem yer değiştiren merkezin, kent bütünü ile ilişkileri, hem merkez bütünü ile alt bölgeleri arasındaki ilişkiler için geçerlidir.

Bu açıklamalardan hareketle tezde, giriş bölümünde de belirtildiği gibi, İstanbul'un tarihi merkez alanı olan Galata-Pera bölgesinde, gelişim sürecinde “kentsel değişimin, işlevsel olarak biçimsel yapıyla bağıntılı biçimde ve ticaret işlevinin baskın olduğu alanlarda parça-bütün ilişkisini koruyacak yönde” olduğu kanıtlanmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda, Galata-Pera bölgesi eksensel hat yapılanmasındaki “hat ağı” özellikleri 17.-18.-19.-20. yüzyıllar ve günümüze göre incelenmiş, bölgenin işlevsel yapılanma özellikleri ile irdelenmiş ve bütünleşme değerleri dağılımı ile arasındaki bağıntı araştırılmıştır.

Galata-Pera bölgesinin dönemlere göre eksensel hat yapılanması incelendiğinde, uzun hatlarda bütünleşme değerlerinin arttığı, ticaret alanlarının geliştiği yada gelişmekte olduğu, uzun hatların ticaret alanları gelişimine yön verdiği, kısa hatların genelde konut alanları bölgelerinde kaldığı görülmüştür. Ancak tarihi bölge Galata ve çevresindeki ticaret alanlarında da kısa hatlar yoğun olarak bulunmakta olup, bu alanlar yeni ticaret alanlarının gelişimine izin vermeyen yapısal özelliktedir.

İstanbul bütünü tarihsel gelişim süreci içinde, şehrin alan olarak çok büyüdüğü, nüfusun arttığı buna bağlı olarak alınan politik ve stratejik planlama kararlarıyla merkezin yer değiştirdiği, geleneksel merkezin kuzeye doğru daha geniş, erişilebilirliği daha kolay alanlara doğru kaydığı bilinmektedir. Çağdaş merkezi iş alanının (Mecidiyeköy-Maslak aksı) oluşum sürecinde çevre bölgelerde, alanların merkezi iş alanı gelişim bölgesiyle bütünleşmesi doğrultusunda farklı sosyo-ekonomik özelliklere sahip mekansal yapılaşmalar ortaya çıkmaktadır. Bazı alanlar diğerlerine göre daha ayrıcalıklı işlevsel bir konum kazanırken, bazı alanlar ise sosyal dönüşümle birlikte çöküntü bölgesi durumuna gelmiştir. Çevre bölgelerin merkezi iş alanı ile bütünleşme düzeylerinin saptanması planlama açısından çok önemlidir. Bütünleşme sağlayamayan bölgelerin gelecekte ana M.İ.A ile bağıntılı işlevler barındırma ihtimali düşük olacaktır. Bu bölgeler için verilecek planlama kararlarında “bütünleşme düzeyi” önemli bir veri olduğu gibi MİA bütünüünün kentsel tasarım sürecinde de önemlidir. Buradan hareketle Galata-Pera bölgesinin gelişim süreci içinde kentsel ağ biçimlenme özellikleriyle işlevsel yapılanmaları arasındaki etkileşim incelenerek, mekansal ilişkiler analiz

edilmiş, daha sonra bölgenin çağdaş merkezi iş alanı ile bütünleşen işlevsel alt bölgeleri, bütünleşme dereceleriyle ortaya çıkartılmıştır.

Yapılan analizde aşağıda özetlenen bulgulara ulaşılmıştır;

- 1- Galata-Pera bölgesinde, genelde “Ticaret” alanlarında bütünleşme değerlerinin yüksek, “Konut” alanlarında bütünleşme değerlerinin düşük olduğu, bütünleşme çekirdeğinin aksların doğrusal yapılanmasıyla devamlılık gösterdiği bulunmuştur.
- 2- Çağdaş merkezi iş alanı Şişli-Mecidiyeköy-Maslak aksının Tarlabası ve İstiklal caddeleri ile birleşerek güneye doğru Galata ve çevresi ticaret alanlarını içerisine alarak bu alandan Karaköy’e doğru inen ticaret bölgelerini kapsayan akslar boyunca, çağdaş Merkezi İş Alanı ile yüksek derecede bütünleştiği, konut alanlarında ise bütünleşme olmadığı bulunmuştur. Bu çalışmayla, Galata-Pera bölgesinin Şişli-Mecidiyeköy-Maslak Merkezi İş Alanı ile parça-bütün ilişkisini gösteren bütünleşme düzeyinin konut-ticaret gibi farklı arazi kullanım özellikleri gösteren bölgelerde farklı olduğu hipotezi kanıtlanmıştır. Sonuç, ticaret büyümesinin parça-bütün ilişkisini koruyacak yönde olduğunu göstermektedir.
- 3- Galata-Pera bölgesi bütünleşme değerleri ile arazi değerleri arasında, bölge bütününde korelasyon olmadığı, işlevsel ayrıma göre yapılan analizlerde konut ve konut-ticaret-donatı alanları işlevsel alt bölgelerinde de arazi değerleri ile, bütünleşme değerleri arasında bir etkileşim bulunmadığı, sadece “ticaret” alanlarında arazi değerlerinin bütünleşme değerleri ile arasında bir etkileşim olduğu görülmüştür. Bu sonuçla, Galata-Pera bölgesinde ticaret kullanımının baskın olduğu alanlarda bütünleşme değeriyle arazi değeri arasında bağıntı olduğu, konut kullanımı olan alanlarda bütünleşme değeri ile arazi değeri arasında bir bağıntı olmadığı hipotezi kanıtlanmıştır.

Bu tez çalışmasında, Galata-Pera bölgesi için yapılan hem eksensel hat yapılanma analizinde, hem bütünleşme çekirdek yapılanması analizinde, hem işlevsel dağılım analizinde aynı sonuca varılmıştır. Yüksek bütünleşme değerleri doğrusal olarak devam eden akslarda görülmektedir. İşlevsel yapılanmada iş alanları gelişimi doğrusal aksları takip etmektedir, hat ağı yapılanmasında uzun

ve devamlılığı olan hatlar ticaret yapılanması olan ticaret yapılanmasının gelişmeye başladığı alanlarda şehrsel parçaları diğer şehrsel parçalara bağlayan önemli akslardır.

Galata-Pera bölgesi, Eminönü'nü Karaköy'den çağdaş iş merkezi alanlarına bağlayan konumu nedeniyle her zaman yoğunluğun olacağı, ticaret alanlarında, ticaret yapılanmasını sürdürecektir bir bölge niteliğindedir.

Şehrsel mekanların anlaşılmasında işlevsel dağılım ve mekansal ağ biçimlenmesi arasında etkileşim olduğunun ortaya çıkartılması, bu bölge için yapılacak planlama çalışmaları kapsamında gelişim modellerinin üretilmesinde çok önemlidir. İşlevsel yapılanmalarda gelişim yönlerinin tespit edilebilmesi ve alternatif planların üretilmesi planlamaya büyük katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Akın N.**, 2002. 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera, Litaretür Yayıncılık, 2.Baskı, İstanbul.
- Appleyard D.**, 1970. Styles and Methods of Structuring a City, *Environment & Behavior*, **June**, 100-124.
- Cerderia J.O., Cordovil R., T.V. Heitor**, 1996. On the Characterization of Axial Maps, *Environment & Planning B: Planning and Design* Volume **23**, 771-780.
- Cezar M.**, 1991. XIX. Yüzyıl Beyoğlusu, Kültür ve Sanat Kitapları, Akbank Ak Yayınları, İstanbul.
- Ciccionetti C., Gasparini E., Mastretta M. ve Morton E.**, 1991. A Computer Graphic Reconstruction Of The Architectural Structure Of Medieval Genova, *Environment And Planning B: Planning and Design*, Volume **18**, 25-31.
- Çelik Z.**, 1986. 19.yy.'da Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul, Türk Ekonomi ve Toplumsal Tarih Vakfı, Yurt Yayınları, İstanbul.
- Dawns M., Stea D.**, 1973. Cognitive Maps and Spatial Behavior Process and Products, *Image and Environment*, Aldine, 327-340.
- Dökmeci V., Dülgeroğlu Y., Berköz L.**, 1993. İstanbul Şehir Merkezi Transformasyonu ve Büro Binaları, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Dökmeci V., Çıracı H.**, 1990. Tarihsel Gelişim Süreci İçinde Beyoğlu, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul.

- Eldem E., Goffman D., Masters B.,** 2000. Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti, Halep, İzmir ve İstanbul, Çev. Sermet Yalcan, Tarih Vakfı, Yurt Yayınları, İstanbul.
- Eyice S.,** 1975. Tarihte Haliç, *Haliç Sempozyumu*, (10-11 Aralık) İstanbul, s. 263-307.
- Garling T., Gary W., Evans G.W.,** 1991. Environment, Cognition and Action: The Need for Integration, Environment, Cognition and Action, Plenum Press, 2-13.
- Golledge R.G., Stimson R.,** 1997. Spatial Behaviour, The Guild Press, U.K.
- Gurdes G.,** 1990. Development Logic of the Spatial Systems of Towns and The Influence of Innovations on the Spatial Structure of European Towns, *30th RSA European Congress*, İstanbul, **5.1**, s.10-11.
- Hacking I.,** 1983. Representing And Intervening, Cambridge University Press, Cambridge.
- Hart R.A., Moore G.T.,** 1971. The Development Of Spatial Cognition, *Image and Environment*, Aldine, 246-288.
- Hillier B.,** 1996a. Cities As Movement Economies, *Urban Design International*, Volume 1, 41-60.
- Hillier, B.,** 1996b. Space is The Machine, Cambridge Universty Press, Cambridge.
- Hillier B.,** 2001. A Theory Of The City As Object Or How Spatial Laws Mediate The Social Constructions Of Urban Space, *3rd International Symposium on Space Syntax*, Brazil, 02, 1-9

- Hillier B., Leaman A., 1973.** The Man-Environment Paradigm And Its Paradoxes, *Architecture Design*, Volume 8, 84.
- Hillier, B., 1993.** A Note On The Intuiting Of Form; Three Issues In The Theory Of Design, *Environment And Planning B: Planning And Design*, Volume 2, 52-56.
- Hillier B., Penn A., Hanson J., Grojeski I., J.X.U., 1993.** Natural Movement Or, Configuration And Attraction In Urban Pedestrian Movement, *Environment & Planning B: Planning & Design*, Volume 20, 29-66.
- Hillier B., Hanson J., 1984.** The Social Logic of Space, Cambridge University Press, Cambridge.
- Hillier B., Hanson J., Peponis J., 1987.** The Syntactic Analysis Of Settlements, *Architecture And Behaviour*, Volume 3, 217-220.
- İ.B.B. Şehir Pl. Md., 1995.** 1/50.000 ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge Nazım İmar Planı Raporu, 1/50000 Plan Yapım Grubu, İstanbul.
- İ.B.B. Plan. İmar Md., 2002.** Beyoğlu 1/5000 Ölçekli Plan Raporu, Beyoğlu Plan Grubu, İstanbul.
- İnalçık, H., 1998.** Ottoman Galata 1453-1553 Essays in Ottoman History, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul.
- Kılınçaslan İ., 1981.** İstanbul: Kentleşme Sürecinde Ekonomik ve Mekansal Yapı İlişkileri, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Kim Y. O., 2000.** The Role of Spatial Configuration in Spatial Cognition. *3rd International Symposium on Space Syntax*, Brazil, 49.1, s.21.

- Kubat, A.S.**, 2000. İstanbul: A Configurational Model For A Metropolis, *3rd International Symposium on Space Syntax*, Brazil, **62.1**, 7.
- Kuban D.**, 2000. İstanbul Bir Kent Tarihi / Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul, Türkiye Ekonomi ve Toplumsal Tarih Vakfı, Yurt Yayınları, İstanbul.
- Lynch K.**, 1960. The Image Of the City, MIT Press, Cambridge.
- Madanipour A.**, 1996. Society and Space, *Environment and Plannig B: Planning and Design*, Volume **15**, 331-355.
- Maliye Bak., İstanbul Defterdarlığı**, 2002. 2002 yılı Genel Beyan Dönemi Arsa ve Arazi Metrekare Birim Değerleri, Beyoğlu İlçesi, İstanbul.
- Mantran R.**, 1962. 17.yy'ın İkinci Yarısında İstanbul, Çev. M.Ali Kılıçbay, Enver Özcan, V Yayınları, Ankara.
- Meriçboyu Y.A.**, 1991. Tarih Öncesi Çağlardan Osmanlı Devrine Kadar İstanbul'un Tarihsel Gelişimi ve Bizans'ın Temel Yapıları, Yurt Yayınları, İstanbul.
- O'Neill M.J.**, 1991. Effects Of Signage and Floor Plan Configuration On Wayfinding Accuracy, *Environment And Behavior*, Volume **23**, 553-574.
- Ortaylı İ.**, 1999. İstanbul'dan Sayfalar, İletişim Yayınları 2.Baskı, İstanbul.
- Ortaylı İ.**, 1991. Sanayi Çağında İstanbul Dünya Kenti İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Yurt Yayınları, İstanbul, 58.
- Palma N., Krafta R.**; 2001. Specific Centralities Spatial Configuration Linked To Socioeconomic Complementarity Between Urban Spaces, *3rd International Symposium on Space Syntax*, Brazil, **65.1**, 1-8.

- Peponis J., Hodjinikdaou E., Livierolos C.,** 1989. The Spatial Core of Urban Culture, *Existics*. Volume 1, 334-335.
- Penn A., Dalton N.,** 1994. The Architecture of Society; Stochastic Simulation Of Urban Movement, Simulating Society University Collage, London Press, London.
- Rapoport A.,** 1977. Human Aspects of Urban Form Towards a Man-Environment Approach Form and Design, Pergamon Press, Oxford.
- Rapoport, A.,** 1982. The Meaning of The Built Environment A Nonverbal Communication Approach, Sage Publications, Beverly Hills.
- Steadman J.P.,** 1983. Architectural Morphology, An Introduction To The Geometry Of Building Plans, London : Pion, U.K.
- Stonor T., Major D.M.,** 1997. Designing for Context : The Use Of The Space Syntax As An Interactive Design Tool In Urban Developments, *Published in Proceeding of the 14th Inter-Schools Conference on Development*, Edinburg, Scotland.
- Tekeli İ.,** 1990. The Development Of Istanbul Metropolitan Area: Urban Administration and Planning, IULA EMMME Yayınları, İstanbul.
- Yurt Ansiklopedisi,** 1982. Türkiye İl İl: Dünyü, Bugünü, Yarını, Anadolu Yayınları, İstanbul.
- Yücel A.,** 1991. Cumhuriyet Dönemi İstanbul'u, Dünya Kenti İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Yurt Yayınları, 189-206.

Ek-1 Galata-Pera Bölgesi Yol Şeması

- Yeşil Tulumba Sk.
- Hicazlı Sk.
- Bankalar Cad.
- Demirel Fatih Sk.
- Yaprak Çık.
- Sumak Sk.
- Kabak Çekmeçisi Sk.
- Sarı Ziya Paşa Cad.
- Kulu Çık.
- 1 Büyük Handek Cad.
- 2 Dr. Bedi Gorman Sk.

- 13 Bedrettin Cami Sk.
- 14 Müezzinz Fevzi Bedrettin Sk.
- 15 Lobut Sk.
- 16 Ayıl Al Baba Çık.
- 17 Çalma Merdiven Sk.
- 18 Ateş Ahmet Sk.
- 19 Asikar Meydan Sk.
- 20 Teyyar Bayık.
- 21 Yaşmak Sırtan Sk.
- 22 Baplıno Aralı Sk.
- 23 Yeşil Tulumba Sk.
- 24 Paşa Çemesi Sk.

- 1 Merdiven Çık.
- 2 Yeni Kibarca Sk.
- 3 Taş Çık.
- 4 Masrafı Hazır Sk.
- 5 Feda Çık.
- 6 Molla Celabi Çemesi Sk.
- 7 Molla Bayın Çık.
- 8 Vigne Sk.
- 9 Ismalı Damballı Sk.
- 10 Ateşpaze Sk.

- 1 Perular Çık.
- 2 Lapaç Sk.
- 3 Ağaçlı Sk.
- 4 Balıca Çık.
- 5 Cihangir Cad.
- 6 Rika Efendi Sk.
- 7 Miralay Çık.
- 8 Karabaş Mevlahi Sk.
- 9 Hasan Paşa Çık.
- 10 Ali Paşa Değirmen Sk.
- 11 Fahrettin Acemi Sk.
- 12 Enişci Sk.
- 13 Halil Paşa Sk.
- 14 Ağaç Tulumba Sk.
- 15 Erguvan Sk.
- 16 Komurcu Aziz Sk.
- 17 Musluk Sk.
- 18 Nalkaş Çık.
- 19 Kadıbey Çık.
- 20 Karabaş Kuyu Sk.
- 21 Eski Tarkos Çık.

ISTANBUL BOĞAZI

Ek-2 Galata-Pera Bölgesi Mahalle Sınırları

The map displays the following neighborhoods and districts:

- Neighborhoods:** KADIMEHMET, KÜÇÜKÇAYIR, GÜMÜSSUYU, KALINCI KULLUĞU, KAMERHATUN, HÜSEYİNAGA, KATİP MUSTAFA ÇELEBİ, ÇINARCI, ÇAYIRCI, KÜÇÜKÇAYIR, KADIMEHMET, KÜÇÜKÇAYIR, GÜMÜSSUYU, KALINCI KULLUĞU, KAMERHATUN, HÜSEYİNAGA, KATİP MUSTAFA ÇELEBİ, ÇINARCI, ÇAYIRCI, KÜÇÜKÇAYIR, KADIMEHMET, KÜÇÜKÇAYIR, GÜMÜSSUYU, KALINCI KULLUĞU, KAMERHATUN, HÜSEYİNAGA, KATİP MUSTAFA ÇELEBİ, ÇINARCI, ÇAYIRCI.
- Districts:** 25a2d, 25b1c, 25b2d, 25b3a, 25b3b, 25b3c, 25b3d, 25b4a, 25b4b, 25b4c, 25b4d.
- Coordinates:** F-112, F-110, I-110, I-112.

ÖZGEÇMİŞ

H. Meltem GÜNDOĞDU

1970 yılında İstanbul'da doğdu, 1977-1981 yılları arasında Yeşilbahar İlkokulunu, 1981-1984 yılları arasında Göztepe Ortaokulunu, 1984-1987 yılları arasında 50.Yıl Tahran Lisesini, 1987-1992 yılları arasında Mimar Sinan Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünü bitirerek, 1992-1995 yılları arasında İstanbul Teknik Üniversitesi Şehirselsel Tasarım Yüksek Lisans Programına devam etti. 1996 yılında başladığı İ.T.Ü. Şehirselsel Tasarım Doktora programını 2005 yılında tamamladı. Şuanda İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama İmar Müdürlüğü'nde Teknik Eleman olarak çalışmaktadır.